БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1987 ЙИЛ

18 СЕНТЯБРЬ № 38 (2934) ЖУМА

«ҲУЖУМ» ҲАРАКАТИНИНГ 60 ЙИЛЛИГИ

МАНЗИЛЛАР БОШИДА

БИРИНЧИ ЎҚИТУВЧИ ТОЖИХОН ШЕРМАТОВА ХОТИРАСИГА

Тожихон Шерматова биринчи маърифатчи аёл, «Ҳужум» ҳаракатининг фаолларидан эди. У биринчилардан бўлиб паранжисини улоқтирди, саводсизликни битириш мактабига ҳам биринчилардан бўлиб ёзилди. Бундай табаррук сиймоларнинг ҳаёт йўли биз учун мангу сабоқдир.

13 яшар Тожихонни ўзидан бир неча ёш катта, севмаган кишисига турмушга узатдилар. Унинг юрагида биринчи армон ана ўшанда пайдо бўлган эди. Танг рўзғор, ичкарининг ғурбатлари бора-бора унинг дилидаги армонларни улғайтириб борди. Тожихонни Андижондаги саводсизликни битириш мактабига етаклаб келган ҳам шу армонлар эди. У 1927 йили мактабни битиргач, мураббийлик қила бошлади. Мактаб Артель маҳалласида очилган бўлиб, жуда ночор аҳволда эди. Қозиқларга михланган тахталар парта, уй эшиклари эса доска вазифасини ўтарди.

Тожихон ўз мактабига талабалар тўплаш учун бошига чопон ёпинарди-да, маҳаллама-маҳалла, эшикма-эшик кезарди, аёлларнинг юрагига йўл изларди. Шу тариқа у Андижонда илм-маърифат тарқатувчи муаллима сифатида танилди. Уни Орифхўжа қозининг давлат ихтиёрига олинган уйларида очилган 20-мактабга муаллималикка қабул қилдилар. Ўзи ҳам шаҳардаги 4-мактаб қошида очилган муаллимларни қайта тайёрлаш курсида ўқиб, педагогик маълумот олди.

1930 йил баҳорида маҳаллада қишлоқ хўжалик артели ташкил топди. Тожихон унга биринчилар қатори аъзо бўлиб кирди. Артель правлениеси ва партия ташкилоти унга аёлларни коллектив хўжалик ишига уюштириш ва уларнинг меҳнатини ташкил қилишдек масъулиятли вазифани топширди. Тожихон бу ишни ҳам уддалади. 8 март куни артель ҳовлисига гулхан ёқдилар. Бу гулханда паранжилар ёниб кул бўлди... Янги тузилган артелга аёлларнинг ўзлари «8 Март» деб ном қўйдилар.

1932 йилда партия ва ҳукуматимиз шаҳар муаллимларини қишлоқ ёшларини ўқитиш ва саводсизликни тугатиш ишига ҳисса қўшишга чақирди. Тожихон яна биринчилардан бўлиб жавоб берди. Кулла қишлоғида ташкил қилинган бошланғич мактабга муаллима бўлиб борди. Унинг ҳаётида энг долғали даврлар бошланди. Хурофотчилар қишлоқ муаллимасининг пайига тушдилар.

Кузнинг салқин кечаларидан бирида ўз хонасида китоб мутолаа қилиб ўтирарди. Эшик зарб билан очилдию остонада юзига қора ниқоб тортган кимса пайдо бўлди:

— Шу бугуноқ қишлоқни ташлаб кет. Бўлмаса, ўзимиз қорангни ўчирамиз...

У шундай дедию қора тун бағрига сингиб кетди.

Тожихоннинг уйқуси ўчди. Тонг билан ўқувчилари ҳузурига, жонажон мактабига йўл олди. Не кўз билан кўрсинки, мактаб биноси ловуллаб ёнарди. Болалар қий-чув қилишиб, муаллимани ўраб олишди. Унинг кўзларида ёш ғилтиллади. Лекин кўз ёшлари билан оловни, дардни, изтиробни ўчириб бўлармиди? Сабоқ нима бўлади? Болалар энди қаерда ўқийдилар? Тожихоннинг хаёлида чақмоқ чаққандай бўлди.

— Юринглар, болаларим! — дедию ўқувчиларни ўз уйига етаклаб келди. — Бугундан бошлаб сабоқни шу ерда оласизлар.

Кунлар шу зайл ўтаверди. Муаллима ўз талабаларига сабоқ беришда давом этди. Мактабларда дарсликлар, ўқув қуроллари, дафтарлар етишмасди. Тожихон қариндошларини кўриб келиш ва ўқув қуроллари сотиб олиш учун Андижонга жўнади. Қайтишда...

Ҳакан — Кулла оралиғидаги катта довонга етганида рўпарасида уч барзанги пайдо бўлди. Пичоқ ўқталиб, аёлни орқага қайтишга, Куллага бормасликка ундадилар. Муаллима саросимага тушмади, бир қадам олдинга босди. Бу — орқага чекиниш йўқ дегани эди. Унинг қўлларидаги китобларни тортиб олиб, роса калтакладилар, тавба қилишга кўндирмоқчи бўлдилар. Бироқ муаллима қароридан қайтмади. Йўлтўсарлар унинг юрагига пичоқ ботирдилар... Жилғалар, майсалар маъсуманинг қонига беланди... Андижонлик биринчи муаллима, маърифатпарвар аёл 38 ёшида ана шундай ҳалок бўлди.

Ҳозир Кулла қишлоғидаги ёндирилган ўша мактаб ўрнида янги мактаб барпо этилган. Ҳар гал биринчи қўнғироқлар олдидан муаллиманинг мўътабар номи хотирага олинади. Мактаб саҳнида Тожихон Шерматованинг бюсти бор. Мактаб биринчи муаллиманинг номи билан аталади...

Муаллима сочган илм уруғлари эндиликда униб чиқиб, ҳосил бермоқда. Улар орасида Тожихон опанинг ўғил-қизлари ҳам бор. Ҳаммаси олий маълумотли. Меҳрихон Ашурова олима, Андижон педагогика институтида катта ўқитувчи. Зуҳрахон Ашурова шаҳардаги 46-мактабда ўқитувчи. Ваҳобжон Ашуров, Раҳбархон Ашурова ҳам бутун меҳнат фаолиятини педагоглик ишига бағишлаганлар.

Ҳа, Тожихон опа ёққан чироқ ҳамиша мунаввар. У яшаган хонадон ҳамиша файзли, обод ва серқатновдир.

Манзиллар бошида қолган муҳтарама оналаримизнинг қутлуғ ишлари олдида биз ҳам ҳамиша бош эгамиз.

Сиз ўтиб келган йўлларга қарадим,
Мармар тошлар узра кўрдим изингиз
Мен-ку Сиз очган мактабларда яйрадим,
Дарсликларга айландингиз ўзингиз.
Олов ичра юриб ҳамки Сиз ёнмадингиз,
Тавсифингиз туғёнида ёнурман.
Оловлардан ўсган ҳайкал эдингиз,
Сизни қўшиқларимга жо қилурман.

Эътибор ОХУНОВА

●

«Ҳужум» ҳаракатининг 60 йиллиги муносабати билан республикамиз пойтахтида «Шарқнинг озод аёли» ёдгорлик комплекси барпо этилди. Ёдгорлик лойиҳасини архитекторлар Я. Афанасьев ва Ф. Ашрафий ҳамкорликда яратганлар. Унинг марказида таниқли ҳайкалтарошлар Л. Рябцев ва В. Лунев ижодига мансуб ҳайкаллар ўрин олган. Комплекс ўз мавзусига кўра паранжи ташлаш, революцион курашлар, Улуғ Ватан уруши даври ва ҳозирги замон ютуқларини қамраб олган.

Суратларда: ёдгорлик комплексидан фрагментлар.

Х. МИРЗАКАРИМОВ фотоси

Республикамиз деҳқонлари ҳаётида масъулиятли дамлар — пахта терими мавсуми бошланди.

Суратда: Пискент районининг «Қизил карвон»и. Бу район меҳнаткашлари ҳосил йиғим-теримини Тошкент областида биринчи бўлиб бошлаб бердилар.

А. ЗУФАРОВ фотоси

ЎЗБЕКИСТОН ССРДА УКРАИНА ССР АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ КУНЛАРИ ОЛДИДАН

Виталий КОРОТИЧ

СЕВГИ ҲАҚИДА МОНОЛОГЛАР

Бир кунга етгулик
Ҳақ гапни айтдим:
«Сени севаман!»
Ҳафтага етгулик
Ҳақ гапни айтдим:
«Яшолмам сенсиз...»
Мен сенга бир ойлик
Ҳақ гапни айтдим:
«Соғиндим сени...»
Мен сенга бир йиллик
Ҳақ гапни айтдим:
«Ҳаёт эмас сенингсиз
ҳаёт!»
Сенга бир умрлик
Ёлғон сўзладим:
«Кел, рафиқам бўл!»
Севгилим!
Эртак қолмоғи шарт
Эртаклигича.
Агар Лев Толстой
Майдони узра
Учиб ўтган бўлса кеча
чошгоҳда
Икар улкан қанотин ёйиб
Ва бу ҳақда ёзса
физиклар,
Ўғлим билган
афсоналардан
Камаярди яна биттаси.
Эртагим,
Мен сенга ёлғон сўйладим,
Ахир, сени севаман-ку,
Эртагим меним...

●

Айт:
Не ҳақда сурардим хаёл,
Сени ўйлаб
топмаганимда?
Айтгил:
Сени севмасам агар
Билармидим надир
муҳаббат?
Айт:
Ёнимда бўлмасанг, ҳеч
вақт —
Аёл меҳрин қилармидим
ҳис?
Айтгил!
Сендан бирор садо йўқ...
Айт:
Ёлғизлик нима эканин
Англармидим, йўқотмай
сени?

Аҳмад ТОШХЎЖАЕВ таржималари

Асқад МУХТОР,
Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси раисининг ўринбосари

МЎЪЖИЗАВИЙ БАЙКАЛ БЎЙИДА

Шу йилнинг 10 — 15 сентябрь кунлари Иркутск шаҳрида Ўзбекистон ССР адабиёт ва санъат кунлари бўлиб ўтди. Унда республикамизнинг таниқли ёзувчилари, санъаткорлари, маданият ходимлари иштирок этишди.

Мухбиримиз Кунлар иштирокчиси, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Асқад Мухтордан Иркутск таассуротларини сўзлаб беришни илтимос қилди.

— Аввало, мезбонларнинг меҳмондўстлиги ҳақида. Сибирлик дўстларимиз бизни жуда самимий, очиқ чеҳра билан кутиб олдилар. Иркутск шаҳри байрамона безатилган. Ўзбекистонлик рассомлар, кинематографчиларнинг асарларини намойиш этиш, концертлар қўйиш, ёзувчилар учрашувларини ўтказиш учун шаҳардаги энг яхши саройлар, кинотеатрлар, музейлар уларнинг ихтиёрига берилди.

Албатта, сибирлик ёзувчилар, жумладан, машҳур ёзувчи Валентин Распутин билан учрашдик. Адабиёт, ижтимоий ҳаёт, жамиятимизда юз бераётган қайта қуриш борасида юрагимизда туғилиб турган проблемалар хусусида фикр олишдик. Маълум бўлишича, сибирлик ёзувчилар ҳам бугун адабиётда асосий ўринни публицистикага ажратишаётган экан. Бу тушунарли. Чунки бугун жамиятимизда юз бераётган сифат ўзгаришларини, қайта қуришнинг долзарб проблемаларини фақат публицистика тезкорлик билан акс эттириши мумкин.

Яна бир гап. Сибирлик қардошларимизнинг проблемалари ҳам бизнинг муаммоларга жуда ўхшаш экан. Айтайлик, улар мана неча йилларки Байкал кўлининг мусаффолиги учун курашмоқдалар (биз бўлса Оролни сақлаб қолиш учун). Бу борада КПСС Марказий Комитети махсус қарор ҳам қабул қилди. Лекин, ёзувчи дўстларимизнинг куюниб айтишларича, ҳали муаммо тўла ҳал этилган эмас.

Биз В. Распутинга Оролнинг қуриб бораётгани, бу борада ўзбек ёзувчилари, жамоатчилик қаттиқ қайғураётгани ҳақида сўзлаб бердик. У киши Сибирь дарёларининг тақдири ҳақида гапириб, бу дарёларнинг бир қисмини Ўрта Осиё ва Жанубий Қозоғистонга буриш борасида бир нима дейиши қийинлигини, лойиҳага қарши бўлган ёзувчиларнинг фикрига қўшилишга ҳам асоси йўқлигини айтди. Чунки мен Оролни ҳали кўрмаганман, имконият топиб бориб кўриш ниятим бор, деди.

Менинг назаримда, Иркутскда бўлиб ўтган адабиёт ва санъат кунларида бир халқнинг маданиятидан иккинчи бир халқ баҳраманд бўлди, бир-бирларини яқиндан билишди. Айни пайтда, қардош халқларнинг ижтимоий ҳаётларидаги долзарб, жуда муҳим проблемалар ҳам ўртага қўйилди, фикр алмашилди.

2-БЕТ

Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиумининг Фармони

РЕСПУБЛИКА ИЖОДИЙ КОЛЛЕКТИВЛАРИНИ ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИ ПРЕЗИДИУМИНИНГ ФАХРИЙ ЁРЛИҒИ БИЛАН МУКОФОТЛАШ ТЎҒРИСИДА

Кўп миллатли совет санъатини ривожлантиришдаги хизматлари, юксак ижрочилик маҳорати ҳамда Украина ССРда Улуғ Октябрь социалистик революциясининг 70 йиллигига бағишланган Ўзбекистон адабиёти ва санъати кунларини ўтказишдаги фаол иштироки учун қуйидагилар Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиумининг фахрий ёрлиғи билан мукофотлансин:

М. Турғунбоева номидаги Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган давлат «Баҳор» халқ рақс ансамбли;

М. Қори-Ёқубов номидаги Ўзбекистон давлат концерт-филармония бирлашмаси давлат хор капелласи;

Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитетининг хор коллективи;

М. Ашрафий номли Тошкент давлат консерваторияснинг чангчилар ансамбли;

В. А. Успенский номли республика ўрта махсус музика мактаб-интернатининг скрипкачилар ансамбли.

Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиуми Раисининг ўринбосари А. РОМАНОВСКИЙ.

Секретарь учун — Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиуми аъзоси Ш. МИРСАИДОВ.

Тошкент шаҳри, 1987 йил 14 сентябрь.

Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиумининг Фармони

Ш. ЖЎРАЕВ, Ф. К. ЗОКИРОВ, А. З. ҚОБУЛОВ, Х. ЛУТФУЛЛАЕВ, Ғ. Т. ЁҚУБОВ ЎРТОҚЛАРГА «ЎЗБЕКИСТОН ССР ХАЛҚ АРТИСТИ» ФАХРИЙ УНВОНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА

Кўпмиллатли совет санъатини ривожлантиришдаги хизматлари ва юксак бадиий маҳорати учун Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган қуйидаги артистларга «Ўзбекистон ССР халқ артисти» фахрий унвони берилсин:

Шермат **Жўраев** — М. Қори-Ёқубов номидаги Ўзбекистон давлат концерт-филармония бирлашмасининг хонанда солисти.

Фарруҳ Каримович **Зокиров** — М. Қори-Ёқубов номидаги Ўзбекистон давлат концерт-филармония бирлашмаси хизмат кўрсатган давлат «Ялла» вокал-чолғу ансамблининг солисти.

Анатолий Зухурович **Қобулов** — кинорежиссёр, Ўзбекистон Кинематографчилар союзи правлениесининг биринчи секретари.

Хайрулла **Лутфуллаев** — М. Турғунбоева номидаги Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган давлат «Баҳор» халқ рақс ансамбли оркестрининг артисти.

Ғуломиддин Тошпўлатович **Ёқубов** — М. Қори-Ёқубов номидаги Ўзбекистон давлат концерт-филармония бирлашмасининг солисти.

Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиуми Раисининг ўринбосари А. РОМАНОВСКИЙ.

Секретарь учун — Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиуми аъзоси Ш. МИРСАИДОВ.

Тошкент шаҳри, 1987 йил 14 сентябрь.

Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиумининг Фармони

ЎРТОҚ Р. Ч. ЧОРИЕВга «ЎЗБЕКИСТОН ССР ХАЛҚ РАССОМИ» ФАХРИЙ УНВОНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон тасвирий санъатини ривожлантиришдаги катта хизматлари учун Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, Ўзбекистон ССР Бадиий фонди «Рассом» комбинатининг рассоми ўртоқ Рўзи Чориевич **Чориевга** «Ўзбекистон ССР халқ рассоми» фахрий унвони берилсин.

Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиуми Раисининг ўринбосари А. РОМАНОВСКИЙ.

Секретарь учун — Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиуми аъзоси Ш. МИРСАИДОВ.

Тошкент шаҳри, 1987 йил 14 сентябрь.

Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиумида

Ўзбекистон ССР Олий Советн Президиуми бир группа ижодий ходимларга «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби» ва «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист» фахрий унвонларини берди.

Абдулла Қаҳҳор таваллудининг 80 йиллиги

Абдулла ОРИПОВ

АБДУЛЛА ҚАҲҲОР

Устознинг 60 йиллиги муносабати билан бир гуруҳ адиблар довон оша Фарғона водийсига саёҳат қилган эдик. Шеър ўша пайтлари ёзилган.

**Йўллар ортимизда қолар эдилар,
Саҳролар қоларди чексиз, бетакрор.
Нега улар чексиз десам, дедилар:
Бу ердан ўтганди Абдулла Қаҳҳор.**

**Йўллар ортимизда қолар эдилар,
Чўққилар қоларди юксак ва қатор.
Нега улар юксак десам, дедилар:
Бу ердан ҳам ўтди Абдулла Қаҳҳор.**

3-БЕТ

8-БЕТ

ҚЎҒИРЧОҚ ТЕАТРЛАРИ ФЕСТИВАЛИ

21—26 сентябрь кунлари Тошкент қўғирчоқ театрида республика қўғирчоқ театрларининг фестивали бўлиб ўтади. Фестиваль Ўзбекистон ССР Маданият, Маориф министрликлари, Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети ва республика Театр арбоблари союзи билан ҳамкорликда ўтказилмоқда. Фестиваль Тошкент Театр ва рассомлик санъати ўқув театри спектакллари билан бошланади. Сўнг республика қўғирчоқ театри Х. Ҳабибуллаевнинг «Фотиманинг саргузаштлари», Е. Шварцнинг «Золушка», Андижон «Лола» қўғирчоқ театри А. Ваҳобов ва Э. Саримсоқовнинг «Дўстбола ва Ўзбола», Б. Юнгернинг «Оқ атиргул», Жиззах қўғирчоқ театри И. Мусаевнинг «Али Ботир — халқ халоскори», Самарқанд қўғирчоқ театри К. Дюнзинининг «Турнанинг пати», Бухоро қўғирчоқ театри Е. Гершбергнинг «Миёв деган мушукча» спектаклларини намойиш этади.

ҲИНД НАВОЛАРИ

Бир неча кун республикамизда ҳинд халқининг миллий халқ сайли — Утсав давом этди. Пойтахтимиздаги доҳий В. И. Ленин номи билан аталувчи майдонда бошланган бу байрам республикамизнинг кўпгина шаҳар ва қишлоқларида давом этди. Фарғона ҳамда Зарафшон водийлари меҳнаткашлари ҳиндистонлик санъаткорларнинг турли программадаги концертларини мириқиб томоша қилдилар. Мамлакатнинг турли штатларидан келган профессионал санъаткорлар, ҳаваскорлик коллективлари ўзларининг ранг-баранг томошалари билан юртдошларимизни мамнун этдилар.

Ҳиндистонлик санъаткорлар республикамиз ҳаёти билан яқиндан танишдилар. Улар завод ва фабрикаларнинг ишчилари, дала меҳнаткашлари, ўқувчи ва студентлар, ёшлар билан учрашдилар, самимий суҳбатлар қилдилар. Мамлакатимизда, жумладан серқуёш республикамизда олиб борилаётган қайта қуриш ва жадаллаштириш программасининг дастлабки натижаларидан огоҳ бўлдилар. Санъаткорлар ва маданият ходимларининг суҳбатлари ўзаро тажриба алмашув характерида ўтди.

Ўтган куни Тошкентдаги Тельман номидаги маданият ва истироҳат боғида ана шу байрамнинг тантанали ёпилиш маросими бўлди. Унда ҳиндистонлик санъаткорлар ранг-баранг программада концертлар намойиш қилдилар.

СУРАТДА: томошадан намуна.

О. ШЕМАКОВ фотоси

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИДА КЕНГАШ

КПСС Марказий Комитетида оммавий ахборот ва пропаганда воситалари раҳбарлари билан кенгаш ўтказилди. Кенгашда КПСС Марказий Комитетининг Улуғ Октябрь социалистик революциясининг 70 йиллигига тайёргарлик тўғрисидаги қарорининг бажарилиши билан боғлиқ бир қанча масалалар кўриб чиқилди.

Кенгашда КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари Е. К. Лигачев нутқ сўзлади.

У совет матбуоти қайта қуриш, демократиялаштириш, ошкоралик жараёнига актив кўмаклашаётганини, ўз умрини ўтаб бўлган, яроқсиз барча нарсаларга қарши ғайрат билан курашаётганини, турмушда ижобий жиҳатларни қарор топтираётганини таъкидлади. КПСС Марказий Комитети матбуотга, адабий жамоатчиликка ҳар томонлама ёрдам ва мадад бермоқда. Бир қанча мақолалар юзасидан КПСС Марказий Комитетининг қарорлари қабул қилинди. Марказда ҳам, шунингдек жойларда ҳам амалий танқидни бўғишга ҳар қандай уринишлар бундан буён ҳам қатъиян рад этилаверади.

Улуғ Октябрнинг 70 йиллиги муносабати билан шу йил бошида қабул қилинган ҳужжатларда КПСС Марказий Комитети меҳнаткашлар орасида олиб бориладиган сиёсий ишларда Октябрь революцияси ғалабаси билан ҳозирги, совет жамияти турмушининг барча томонларини моҳияти жиҳатидан революцион тарзда ўзгартириш ўртасидаги узвий боғлиқликни ишонтирарли қилиб очиб бериш, социализм ютуқларини, унинг капитализмдан туб афзалликларини далил-исботлар билан кўрсатиб бериш зарур, деб таъкидлади. Бу борада газеталар, журналлар, телевидение ва радио, бошқа оммавий ахборот ва пропаганда воситалари катта иш олиб бормоқдалар. Одамларнинг телевидениега, матбуот сўзига қизиқиши ошди.

Бироқ жамоатчилик таъкидлаётганидек, бир қанча нашрлар ўз йўналишларини тўғри белгилай олмади, қайта қуришнинг ҳозирги проблемаларини ҳал этиш билан тарихимизни ҳаққоний ёритишни узвий боғлаб олиб боролмаяптилар. Айни вақтда тарихнинг айрим даврлари кўпинча бир томонлама ёритилмоқда.

Оммавий ахборот ва пропаганда воситалари, ижодий союзлар раҳбарлари билан КПСС Марказий Комитетининг 1987 йил июнь Пленумидан кейин бўлган учрашувда халқимизга, социализм қурган, уни фашизмга қарши ҳаёт-мамот жангларида ҳимоя қилган авлодларга ҳурматсизлик билан муносабатда бўлишга йўл қўйиб бўлмаслиги таъкидланганди. Шу сабабли Октябрь, социализм тўғрисида, бизнинг кимлигимиз, қаерда яшаётганлигимиз ва революция, социализмнинг ғалабаси ва тараққиёти натижасида нималарга эга бўлганлигимиз ҳақида баралла гапиришимиз керак.

КПСС XXVII съезди, КПСС Марказий Комитетининг Пленумлари материаллари, М. С. Горбачевнинг, партия ва ҳукуматимиз бошқа раҳбарларининг нутқлари, КПСС Марказий Комитетининг Улуғ Октябрнинг 70 йиллиги муносабати билан Совет халқига Мурожаатномаси тарихимизни, унинг мураккаб даврларини тўғри тушунишга ёрдам бермоқда. Редакция коллективлари, журналистлар ҳамиша ана шу ҳужжатларга мурожаат қилишлари лозим.

КПСС Марказий Комитетининг 1985 йил апрель Пленумидан кейин турлича фикрларни ифодаловчи материаллар совет матбуотида тобора кўпроқ эълон қилинмоқда, бу эса демократия, ошкораликнинг ифодасидир. Бироқ, баъзи редакциялар ўз нуқтаи назарларига мос келадиган материалларни жон деб эълон қилаётганликлари, мос келмайдиганлари ёки эълон қилинмаслиги, ёки эълон қилинаётган материалларни у билан бирга бериладиган редакция шарҳида рад этилаётганлиги сезилиб қолди. Бу бир томонлама демократия бўлиб уни тугатиш керак. Фақат редакторнинг қарори билан, газета, журнал редакцион коллегиясида кўриб чиқилмай, материалларнинг эълон қилиниши демократия практикаси доирасидан бутунлай четга чиқишдир.

Баҳс, мунозара маданиятини ошириш муҳим вазифа бўлиб қолмоқда. Ҳамма ўз мухолифларининг фикрларига ҳурмат билан муносабатда бўлиши, чўрткесар бўлмаслиги керак. Чунки гап совет турмуш тарзини мустаҳкамлаш мақсадида ҳақиқатни излаш тўғрисида бормоқда.

Қуйидагиларга эътибор қаратилди. Идеология ишида шу вазиятни ҳисобга олиш керакки, чет эллардаги мухолифларимиз тактикани бутунлай ўзгартириб ўз сафларини қайта қурмоқдалар. Совет Иттифоқи қайта қуриш туфайли янада қудратли бўлишини, социализмнинг жозиба кучи бутун дунёда ортиб бораётганлигини англаб олиб, мухолифларимиз бизнинг жадаллаштириш, қайта қуриш, демократиялаш, сиёсатимизга халақит бериш, агар иложи бўлса уни барбод қилиш учун барча реакцион кучларни ягона фронтга тўплай бошладилар. Улар миллатчилик кайфиятларини жонлантиришга зўр бермоқдалар.

Е. К. Лигачев ўз нутқининг бир қисмини бу йил мамлакатимиз олдида турган экономика соҳасидаги вазифаларнинг ҳал этилишига бағишлади. Аҳолини яқин йилларда етарли миқдорда ва юқори сифатли озиқ-овқат билан таъминлаш қайта қуришнинг энг муҳим натижаларидан бири бўлиб қолиши кераклиги таъкидлаб ўтилди.

Оммавий ахборот ва пропаганда воситалари социал-иқтисодий ривожланиш планларининг қандай бажарилаётганлигини кун сайин жамоатчиликнинг диққат марказида ушлаб туришлари, совет кишиларининг моддий ва маънавий турмуши янада яхшироқ бўлиши учун курашишлари лозим. Корхоналарнинг, тармоқларнинг тўла хўжалик ҳисоби ва ўзини-ўзи маблағ билан таъминлашга ўтиши қандай бораётганлиги билан қизиқиш зарур. Меҳнаткашларни давлат ишларини бошқаришга амалда оммавий жалб этишга нима тўсқинлик қилмоқда? Жамиятнинг маънавий жиҳатдан соғломлашувига, бюрократизм, текисчиликни бартараф этишга, ҳушёр турмуш тарзини қарор топтиришга нималар тўсқинлик қилмоқда? Партия ва давлатнинг турли бўғинлари ўз ишини қандай қайта қурмоқда? Оммавий жамоат ташкилотлари фаолиятида қандай янгиликлар бор? Илм-фан, маданият, адабиёт, санъатда қандай жараёнлар юз бермоқда? Газеталар, журналлар, телевидение, радио редакциялари ана шу ва бошқа кўп масалалар билан шуғулланишлари лозим.

Қайта қуришнинг қимматли тажрибасини ҳамма жойда оммалаштиришда қатъият кўрсатиш, социалистик ватанимизнинг шонли юбилейини муносиб кутиб олиш учун социалистик мусобақанинг натижадорлигини ошириш жуда муҳимдир.

ТАСС

Иркутск областида Ўзбекистон ССР адабиёти ва санъати кунлари

ДЎСТОНА УЧРАШУВЛАР ҲАРОРАТИ

Тинчлик ва бахт-саодат сизларга ёр бўлсин, азиз сибирликлар!

ИРКУТСК, 14 сентябрь. (ЎзТАГ махсус мухбирлари **С. Гребенюк, Л. Левин, В. Ходий**).

Совет Ўзбекистони вакиллари тушган «Икарус» автобуслари оркестрнинг шўх садолари, байрамлардагидек башанг кийиниб олган юзлаб кишиларнинг олқишлари остида Ангарскнинг Ленин номли бош майдонига кириб келди. Меҳмондўст мезбонлар меҳмонларга анъанавий нон-туз, гулдасталар тақдим этдилар.

Бу ерда, Коммунистик партия билан Совет давлати асосчисининг ҳайкали олдида дўстлик митинги бўлиб ўтди.

— Ангарск Ўзбекистон шаҳарлари билан минглаб риштлар орқали боғланган, —деди ўз нутқида шаҳар партия комитетининг биринчи секретари В. К. Худомин. — Шаҳарнинг «Ангарскнефтеоргсинтез» бирлашмаси, электромеханика заводи, тикувчилик фабрикаси каби йирик корхоналари ва бирлашмалари қардош республикадан хом ашё ҳамда материаллар олиб турибди. Ангарск нефтехимикларининг Чирчиқ, Фарғона, Андижон шаҳарларидаги ҳамкасблари билан алоқалари қалин ва самарали ҳамкорликнинг намунаси бўлиб хизмат қила олади. Бироқ ижодий алоқаларсиз мустаҳкам иқтисодий алоқаларни тасаввур қилиб бўлмайди. Шунинг учун ҳам сибирликлар бу байрамни қардош халқлар ҳамдўстлигида янги ёрқин саҳифа, турмушнинг барча соҳаларида келгусидаги алоқаларнинг замини деб билмоқдалар.

— Ўзбекистон пойтахтининг аҳолиси 1966 йилда ангарскликлар берган қардошларча ёрдамни ҳеч қачон унутмайди, — деди ўз нутқида Тошкент шаҳар партия комитетининг секретари А. В. Гончарова. — Сибирликлар биринчилардан бўлиб зилзиладан зарар кўрган Тошкентга келдилар. Одамлар «Сибирь уйлари» деб эҳтиром билан атаётган уй-жой кварталлари бузилмас дўстлик рамзи сифатида Тошкент ҳуснига ҳусн қўшиб турибди.

Иркутск областида Ўзбекистон ССР адабиёти ва санъати кунлари қатнашчилари В. И. Ленин ҳайкали пойига гуллар қўйдилар.

Ангарск гўзал шаҳар. Ям-яшил дарахтлар билан бурканган равон кўчалар ва проспектлар осойишта, мусаффо Ангара дарёси томон чўзилган. Ангарскликлар олдида ҳам экологик проблемалар бор. Шаҳар — химия, нефть химияси, машинасозликнинг йирик марказидир. Табиийки, бу атроф муҳитга ўз таъсирини ўтказади. Шунинг учун атмосферага чиқадиган нефть ва химиявий маҳсулотлар чиқиндиларини камайтириш юзасидан бир қанча программа ишлаб чиқилиб, амалга оширилмоқда.

Биз Ангарск тўғрисида бежиз батафсил ҳикоя қилмаяпмиз. Ана шу навқирон шаҳарнинг проблемалари Ўрта Осиё регионидаги саноат марказлари олдида турган проблемаларга ўхшашдир. Дўстларимизнинг тажрибаси, уларнинг табиатга сергаклик ва ғамхўрлик билан муносабатда бўлаётганликлари эътиборга лойиқдир.

Дўстлар орасида сир бўлмайди. Биз бу тушунчанинг чуқур мазмунини Ангарскда тўла ҳис этдик. Шаҳар 40-50-йилларда бунёд этилган. Ўшанда мамлакатнинг ҳамма томонларидан бу ерга серғайрат ёшлар келишди. Бироқ вақт жуда тез ўтади. Ветеранлар ўрнини ёшлар олишмоқда. Шунга қарамай, шаҳар ёш ишчиларга, малакали мутахассисларга —ғоят муҳтож. Бир қанча техникумларда ва Иркутск политехника институтининг филиалида мутахассислар тайёрланмоқда.

Мезбонлар байрам қатнашчиларини Енгил саноат механика-технология техникумига таклиф этдилар. Билим масканида тикувчилик ва трикотаж корхоналари учун мутахассислар тайёрланмоқда. Мана шу билим юртини битириб чиққан кишилар Сибирь ва Узоқ Шарқнинг барча районларида, Уралда меҳнат қилишмоқда... Меҳмонларга замонавий ўқув кабинетлари, лабораториялар, техникум талабалари ясаган буюмларнинг намуналари кўрсатилди.

— Сизлар техникумингизнинг Ўзбекистондаги шундай билим юртлари билан ҳамкорлигини қандай тасаввур қиласиз? Биз шундай савол билан бир неча ўқитувчи ва ўқувчига мурожаат қилдик. Мана уларнинг фикрини эътиборингизга ҳавола этамиз.

Техникум директори Александра Петровна Долгишева:

— Ҳамкорлик зарур. Биз Ўзбекистон енгил саноатнинг қудратли ишлаб чиқариш базасига эга эканини биламиз. Ўзбекистонлик ҳамкасбларимиз бу борада анчагина ютуқларни қўлга киритганликлари табиийдир. Конкрет гапирадиган бўлсак, мен кенг қўламда тажриба алмашиш, ўқитиш методларини айрибошлаш, эҳтимол, Ўзбекистон ва Иркутск области корхоналарида юқори курс талабаларининг стажировкада бўлиши ана шу ҳамкорликнинг йўналишларидан, деб биламан.

4-курс талабаси Оксана Ковальчук:

— Ўзбекистон газламалари ёрқин ва ранг-баранглиги билан беқиёсдир. Менимча, сибирлик хотин-қизлар ана шу газламалардан тикилган куйлакларни бажонидил киядилар. Бунинг учун нима қилиш керак?

Тикувчилар ва моделерлар ўртасида алоқаларни йўлга қўйиш, ишлаб чиқариш технологиясини яратиш керак, техникумимиз талабалари экспериментал намуналарни ишлаб чиқишлари мумкин. Мен ўзим бу мавзуни бўлғуси диплом ишим учун бажонидил олган бўлур эдим.

... Камгап, вазмин Тулепберген Қаипбергенов ва эҳтиросли Пирмат Шермуҳамедов ангарсклик ёзувчи ва шоирлар билан учрашувда экология тўғрисида, табиат дурдонаси бўлган Байкал ва Орол келажаги ҳақида гап борганида астойдил куйиниб сўзладилар.

Қорақалпоғистон АССР Олий Совети Раисининг ўринбосари, СССР ва Ўзбекистон ССР Давлат мукофотларининг лауреати, Қорақалпоғистон халқ ёзувчиси Тулепберген Қаипбергенов ўз ижодини қадимий ўлка тарихига, кўҳна Оролга бағишлади. Филология фанлари доктори, СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси Пирмат Шермуҳамедов Орол денгизини қутқариш жамоат комитетига бошчилик қилади. Шунинг учун ҳам ёзувчиларнинг учрашуви табиатни сақлаб қолиш борасида адибларнинг зиммасига юкланган масъулиятли бурчга, Ўрта Осиё регионида ва Шарқий Сибирда экологик вазият ёмонлашганлиги билан боғлиқ вазифаларга бағишланди. Мана қуйида ёзувчилар айтган фикрлардан айримларини келтирамиз.

Т. Қаипбергенов: афсуски, мен Валентин Распутин ташаббуси билан ташкил этилган «Байкал ҳаракати» қатнашчиларининг Иркутскдаги учрашувига кела олмадим. Областингизда Ўзбекистон ССР адабиёти ва санъати кунлари менинг ёзувчилар мунозарасида иштирок этишимга имкон берганлигидан хурсандман. Бугунги кунда шу нарса равшанки, ёзувчи жамоат арбоби сифатида воқеаларнинг бетараф кузатувчиси бўлиб тура олмайди. У воқеаларнинг ичида бўлиши, жамоатчилик фикрига таъсир ўтказиши, зарур бўлса, бонг уриши керак. Иркутсклик адиблар Байкал каби табиатнинг ноёб бойлигини қутқариб қолиш соҳасида шундай иш қилмоқдалар. Табиатнинг мана шу икки буюк маҳсули бир-биридан минглаб километр олисда жойлашган. Аммо улардан бирининг экологик ҳолати ёмонлашуви дарҳол бошқасига ҳам таъсир қилади. Шунинг учун сизларнинг Байкал тўғрисидаги ташвишингиз бизларга ғоят тушунарлидир.

Шоир, СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси Валерий Васильев: мен Тўлепберген Қаипбергеновнинг Байкал кўлининг ифлосланиши сибирликларгагина тааллуқли эмаслиги каби Орол проблемалари фақат Қорақалпоғистон ва Ўзбекистонга дахлли эмас, деган фикрига қўшиламан. Ватан тушунчаси Карелия, Молдавия, Латвияда бўлишидан қатъи назар, табиатнинг барча бебаҳо бойликларини ўз ичига олади. Бизнинг вазифамиз мусаффо Байкал ва об-ҳаёт билан тўлиқ Орол денгизини келгуси авлодларга қолдириш учун имкони бўлган барча ишларни қилишдан иборат.

П. Шермуҳамедов: биз Орол денгизини қутқариш комитети тузилишини жамоатчилик шу қадар қўллаб-қувватлашини ҳатто тасаввур ҳам қилмаган эдик. Бизга Совет Иттифоқининг барча томонларидан мактублар йўллашмоқда, банк счетига одамлар пул ўтказмоқдалар. Орол денгизининг тақдири минглаб кишилар қалбини ҳаяжонга солмоқда. Ҳозир шу ерда ҳам сибирликлар бизнинг муаммоларимизни тўла англаётганликларини кўриб турибмиз. Шоирлар, ёзувчилар, публицистлар одамларнинг бизни қуршаб турган оламга муносабатини ўзгартирибгина қолмай, шу билан бирга тайгадаги кичик бир дарё, қайинзор, тоғдан оқиб тушадиган шаршара мутлақо йўқ бўлиб кетишини юракдан ҳис этишларига кўмаклашишлари зарур.

Шоир Александр Косарев: табиат яратган Орол денгизи ва Байкал кўли Ўзбекистон ҳамда Сибирь ёзувчилари, жамоат арбобларининг куч-ғайратлари бирлаштирилишини тақозо этмоқда, Орол муаммолари тўғрисида Ангарск шаҳри, унинг ён атрофидаги поселкалар аҳолисига сўзлаб беришни ўз бурчим деб биламан. Бизни газеталарнинг, радио ва телевидениенинг журналистлари қўллаб-қувватлашларига ишончим комил.

Ангарск адиблари Орол денгизи фондига ўз жамғармаларининг бир қисмини ўтказишга қарор қилдилар. Қуёшли Ўзбекистон вакиллари сибирлик ҳамкасбларига республикада нашр этиладиган Орол денгизи тўғрисидаги шеърлар, ҳикоялар, публицистик асарлар тўпламини яратишда иштирок этишни таклиф қилдилар.

Ёзувчилар, шунингдек икки қардош республика адиблари асарларининг услуби ва тили тўғрисида гапириб, таржима асарларга алоҳида эътибор бердилар. Сибирлик ва ўзбекистонлик адиблар китобхонларни мунтазам равишда адабиёт янгиликлари билан таништириб туришлари зарур, деган истаклар билдирилди.

... Кўп миллион тонналии бўй-басти билан қояли соҳилга ястанган улкан тўғон гўзал Ангара дарёсини тўсиб, уни одамларга хизмат қилишга мажбур этди. Падунск шаршарасида қад кўтарган Братск ГЭСи қурувчиларнинг ноёб ижодидир. Табиатнинг ўзи тўғон учун «пойдевор» яратиб қуйганлиги ҳатто профессионал қурувчи бўлмаган кишига ҳам тушунарлидир. Гидростанция ҳар йили 20 миллиард киловатт-соат электр энергия ҳосил қилиб бермоқда. Бунинг устига ҳар қандай вазият ва шароитларга қарамай, электр энергия барқарор ҳосил қилинади. Нимага шундай? Бунинг жавоби оддий йилига 60 кубкилометрдан ортиқ мусаффо сувини ўз «қизи» — Ангара дарёсига бериб турган Байкал кўли туфайли шундай бўлмоқда.

Ўзбекистон адабиёти ва санъати кунларининг қатнашчилари кўлбола Братск сув омбори соҳилига келишди. Ўзбекистон делегацияси составида ишчилар ва қишлоқ хўжалиги меҳнатчилари, музика коллективлари, рассомлар, созандалар, кинематографчилар бор. Ангара дарёси ҳеч кимни лоқайд қолдирмади, қудратли тўғон ва унинг атроф табиат билан уйғунлашиб кетганлиги кишини ҳайратга солади. Братск ГЭСи инсон ақл-идрокининг табиатга зиён етказмаган камдан-кам мўъжизаларидан биридир. Шундай мўъжизаларнинг кам эканлиги кишини афсуслантиради.

Учрашувлар, мунозаралар бўлди. Концертлар берилди. Делегациянинг деярли ҳар бир минут вақти ҳисобда, меҳмонлар борган объектларни санаб ўтишнинг ўзи кифоя: Братскдаги ўрмон саноати комплексининг целлюлоза заводи, мамлакатда энг катта алюминий заводи, ГЭС, музейлар, маданият саройлари, ҳунар-техника билим юртлари. Бундай сафар программаси меҳмонларнинг шарқий Сибирнинг мана шу навқирон ва тез ривожланаётган индустриал маркази ҳаётининг барча томонлари билан яқиндан танишишларига имкон беради.

Қуёшли Ўзбекистон вакилларининг барча учрашувлари тўғрисида гапириш қийин. Улардан айримлари ҳақида ҳикоя қиламиз. Меҳмонлар шаҳар музика мактабида бўлдилар.

— Музика, адабиёт, санъат —барча кишиларнинг мулкидир. Демак, бу интернационал мулкдир, — деди меҳмонларни кутиб олар экан мактаб директори Л. Азизян. — Мамлакат қардош халқларнинг музикаси —ўзаро муомаланинг мустаҳкам кўприги, одамларни бирлаштирадиган воситадир. «Баҳор» ансамблининг рақслари изоҳга муҳтож эмас. Мансур Тошматов ва «Ялла» ансамблининг ўзбек тилидаги қўшиқлари таржима қилишни талаб этмайди. Қўшиқ ва рақслар — халқ қалбини ифодалайди, унинг бойлигидир.

Музика мактаби ўқитувчилари ва талабалари ижро этган ўзбек композиторларининг асарлари директор фикрининг давоми ва тасдиғи бўлди.

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, Ҳамза номидаги республика давлат мукофотининг лауреати, Тошкент консерваториясининг кафедра мудири Сайфи Жалил бу ажойиб концертни қуйидагича баҳолади:

— Тайгадаги мана шу шаҳарда ўзбек халқ куйларини тинглаш ғоят ёқимлидир. Бу қўшиқларни профессионал музикачилар ижро этмаган бўлсаларда, болалар сидқидилдан куйлаганлиги ҳаммамизни қойил қолдирди.

Ленин номли пионерлар ва мактаб ўқувчилари республика саройининг доирачилари ёш мезбонларга муносиб туҳфа тайёрладилар. Уларни болалар ҳам, катта ёшдаги кишилар ҳам узоқ давом этган қарсаклар билан олқишладилар. Учрашув сибирликлар ва ўзбекистонликларнинг катта байрам концертига айланиб кетди. Шу ернинг ўзидаёқ келгусига мўлжалланган ижодий шартномалар тузилди.

Сибирь ва Ўзбекистон рассомларининг область марказида учрашуви бўлиб ўтди.

Тасвирий санъат халқ характерини акс эттиради, дейди РСФСР Рассомлар союзи Иркутск область ташкилоти правлениеси раисининг ўринбосари, республикада хизмат кўрсатган рассом Борис Бичков. — Ўзбек рассомларининг асарларида ўзига хос услуб, ранг-баранглик акс этган. Сибирь тасвирий санъат мактабига хос хусусиятлар шундан иборатки, уларда ширали, ранг-баранг бўёқлар, таъсирчанлик тўла намоён бўлади. Биз бир-биримиздан ўрганишимиз, демак, санъат мактабларимизни ўзаро бойитишимиз керак.

Иркутсклик рассомлар Владимир Кузьмин ва Анатолий Костовский устахоналарида суҳбат давом этди. Меҳмонларга кўрсатилган асарларнинг кўплиги уларни ҳайратга солди. Ўзбекистон мўйқалам усталари ўзларини гўё тайгадаги дарахт қирқилаётган жойларда бўлгандек, Байкал балиқчилари билан бирга машҳур омуль балиғини овлашга жўнаб кетаётгандек ҳис этдилар.

Учрашув охирида ўзбекистонлик ва сибирлик рассомлар келгусидаги ҳамдўстлик тўғрисида шартнома туздилар. Ўзбекистон тасвирий ва манзарали-амалий санъат асарлари виставкаси ана шу алоқаларни бошлаб берди. Виставкани минглаб иркутскликлар томоша қилдилар. Сибирликлар ҳам қардош республикага ўзларининг худди шундай экспозициясини олиб келиш ниятидадирлар. Қўшма ижодий группа тузиш тўғрисида қарор қабул қилинди. Бу группа Ўзбекистон ва Байкал бўйида ижод қилади.

* * *

ИРКУТСК, 15 сентябрь. ЎзТАГ махсус мухбирлари **С. Гребенюк, Л. Левин, В. Ходий** хабар берадилар:

Ўзбекистон вакилларини Усть-Ординский автоном округи чегарасида бурятларнинг миллий кийимидаги чавандозлар кутиб олдилар. Республика ижодий коллективларига округ марказигача мана шундай одатдан ташқари фахрий эскорт ҳамроҳлик қилди. Усть-Ординский меҳнаткашлари азиз меҳмонларни нон-туз, қадимий бурят қўшиқлари билан кутиб олдилар. «Баҳор» ансамблининг раққосалари шу заҳотиёқ қувноқ даврага қўшилдилар.

Усть-Ординский Бурятия автоном округи зотли арғумоқлари билан, мўл сут соғиб олинаётганлиги билан машҳурдир. Бу ерда, Шарқий Сибирнинг экстремал шароитида буғдой, арпа, маккажўхоридан мўл ҳосил етиштирмоқдалар. Шунинг учун ҳам маҳаллий аҳоли билан Ўзбекистон вакиллари ўртасида деҳқончилик муаммолари, гектар самарадорлигини ошириш йўллари тўғрисида, бу йилги чўзилиб кетган баҳор ташвишлари ҳақида гап борганлиги қонунийдир.

Республика вакиллари Усть-Ординский мактаб-интернатида, медицина билим юртида, Эхрит-Булагат районидаги Ленин номли колхозда бўлдилар. Бу ерда чорвадорлар ҳузурида «Баҳор» ансамбли концерт берди, ёзувчилар, музикачилар, рассомлар ўзларининг ижодий фаолияти ҳақида сўзлаб бердилар.

Ижодий группалар область шаҳар ва районларида бир неча кун бўлганларидан кейин Иркутскка қайтиб келдилар.

Ўзбекистон вакиллари область ижроия комитетида қабул қилиндилар. Учрашувда уларни Иркутск область ижроия комитетининг раиси А. М. Ковальчук табриклаб, сўзга чиқди.

Шу куни спорт саройида Иркутск областида Ўзбекистон ССР адабиёти ва санъати кунларининг тантанали ёпилиш маросими бўлди.

Иккала қардош халқ ўртасида дўстлик ва маданий алоқаларни мустаҳкамлашга катта ҳисса қўшганликлари учун Ўзбекистон вакиллари КПСС Иркутск область комитети, область ижроия комитетининг Фахрий ёрлиқлари билан мукофотландилар.

— Областимизда Ўзбекистон ССР адабиёти ва санъати кунларининг ўтиши, — деди ташкилот комитетининг раиси В. В. Игнатов, — Ангара бўйидаги маданий ҳаётдаги катта воқеа бўлди. Биз кейинги йилларда биринчи марта иттифоқдош республиканинг бундай ваколатли делегациясини қабул қилдик. Байрамдан мақсад, маданиятларни бойитишдан иборат бўлибгина қолмай, шу билан бирга Иркутск области билан Ўзбекистон ўртасида янада мустаҳкам амалий алоқаларни ўрнатишдан ҳам иборатдир.

Серқуёш республикадан келган меҳмонлар Иркутск, Братск, Ангарск, Усолье-Сибирское, Черемхово, Шелехов шаҳарларида, Усть-Ординсий, Бурятия автоном округида бўлдилар ва уларни ҳамма жойда Ангара дарёси соҳилининг аҳолиси самимий кутиб олди. Меҳмонлар завод ва фабрикаларнинг меҳнат коллективлари билан учрашдилар, ҳарбий қисмларда, ўрта махсус ўқув юртларида, ҳунар-техника билим юртларида концертлар бердилар.

Рассомлар, ёзувчилар, кинематографиячилар ижодий союзлари биргаликда самарали иш олиб борди. Область бадиий музейида очилган Ўзбекистон ССР Тасвирий ва манзарали-амалий санъат кўргазмаси иркутскликларда алоҳида қизиқиш уйғотди.

Адабиёт ва санъат кунларининг тантанали ёпилишида Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосари С. У. Султонова нутқ сўзлади.

— Ўтган кунлар воқеаларга бой ва самарали бўлди. Учрашувлар, сафарлар ва суҳбатлардан зўр таассурот олдик. Дўстлигимиз гўзал Байкал суви каби мусаффо эканлиги равшандир, деди у.

Дўстлик байрами Улуғ Октябрнинг 70 йиллиги ва Иркутск области ташкил этилганлигининг 50 йиллиги шонли санаси нишонланадиган йилда ўтганлиги алоҳида файз бағишлади. Биз қаерда бўлмайлик — ҳамма жойда ўзимизни ўз уйимиздагидек, ёр-биродарлар ва содиқ дўстлар орасида юргандек ҳис этдик.

Адабиёт ва санъат кунлари чинакам катта дўстлик байрами бўлди. Коллективларимизнинг концертларини минглаб сибирликлар томоша қилдилар. Сизларнинг қизғин қарсакларингиз, сидқидилдан кутиб олганлигингиз ўзбек халқининг санъати сибирликларга тушунарли эканини яна бир бор тасдиқлайди.

Ниҳоясига етган байрам алоқаларимизни ривожлантириш учун янги омил бағишлади. Бир-бирларимизга ижодий коллективларни, кўргазмаларни юбориб туришга қарор қилинди. Ўзбекистонлик ва сибирлик адиблар табиатнинг икки дурдонаси — Байкал ва Оролни сақлаб қолиш учун куч-ғайрат сарфламоқдалар. Ҳамкорликни янада ривожлантириш кенг истиқболларини очиб берадиган биргаликдаги ишлар программалари белгиланди.

Меҳнат коллективларига қилинган сафарлар муваффақиятларингиз билан яқиндан танишишимизга ёрдам берди. Гўзал ўлкангиз минглаб воситалар орқали Ўзбекистон билан боғланган. Ангарск нефтехимиклари Фарғона, Андижон, Чирчиқ шаҳарларидаги турдош корхоналар билан мустаҳкам амалий алоқалар боғлаганлар. Ўзбекистоннинг юзлаб вакиллари Байкал-Амур магистралини, Братск ГЭСини бунёд этишда ёрдам бердилар. Ўз навбатида сибирликлар 1966 йилги зилзиладан кейин қурган уй-жой кварталлари Ўзбекистон пойтахти — Тошкент ҳуснига ҳусн қўшмоқда. Бундай мустаҳкам, амалий ҳамкорлик мисолларини кўплаб келтириш мумкин. Иқтисодий алоқаларни мустаҳкамлаш сафаримизнинг табиий давоми бўлиб қолади. Бу борада кенг имкониятлар мавжуд.

Тинчлик ва бахт-саодат сизларга ёр бўлсин, азиз сибирликлар!

Иркутск областида Ўзбекистон ССР адабиёти ва санъати кунлари катта байрам концерти билан ниҳоясига етди. Концертда республика вакиллари билан бирга Сибирнинг энг яхши музика ва фольклор коллективлари ўз санъатини намойиш қилдилар.

Суратда: Кунлар қатнашчиларидан (чапдан ўнгга) музикашунос Аҳмад Жабборов, ангарсклик санъатшунос Людмила Корж, маҳаллий бадиий мактаб директори Галина Сморода, санъатшунослик доктори Рафаил Тоқтош, ангарсклик рассом Геннадий Неупокоев.

Суратда: таниқли совет ёзувчиси Валентин Распутин (чапдан иккинчи) тантанада иштирок этган ўзбек адиблари даврасида.

Р. ҒАФУРОВ фотолари ЎзТАГ

1907 Ҳақиқатни улуғлаган санъаткор 1987

УЛУҒЛАР УМРИ—АЗИЗ

Таниқли мунаққид ва адабиётшунос олим, ЎзФА мухбир аъзоси Матёқуб Қўшжонов кўп йиллардан буён улкан сўз санъаткори Абдулла Қаҳҳор ижодини ўрганиб келади. У ёзувчи асарларини таҳлил ва тадқиқ этиб бир қанча мақолалар, китоблар ёзган; олимнинг докторлик диссертацияси ҳам А. Қаҳҳор ижоди тадқиқига бағишланган.

М. Қўшжонов, табиий, адиб билан узоқ йиллар мобайнида яқиндан таниш, ҳамсуҳбат бўлган; олим устознинг айрим асарларининг дунёга келишидан ҳам хабардор. М. Қўшжонов яқинда А. Қаҳҳор ҳақидаги хотираларини «Улуғлар умри — азиз» номида китобча ҳолида нашрга тайёрлади. Қуйида шу асардан парча ўқийсиз.

...«Сўнгги нусхалар»ни яратиш дардини, адолатсиз танқид азобларини ҳам Абдулла Қаҳҳор кўпроқ ўз бошида тортган. Ҳатто, пьесани яратиш нияти ҳам шу ерда туғилган. Ўша кезлари адиб кечқурунлари айвон олдидаги майдончада ёки садалар тагидаги чорпояда юмшоқ ёстиқларга суяниб, бир воқеани шогирду тенгдошларига айтиб бергани ёдимда. Айтиш керакки, Абдулла Қаҳҳор оддий воқеаларни ҳам жозибадор қилиб гапира оларди. Адиб бирор воқеа хусусида гапирадиган бўлса, биз уни тугалланган асардек ҳис этар эдик. Шу маънода табиат унга фақат ёзиш қобилиятини эмас, балки гапира олиш қобилиятини ҳам ато этган, деб ҳисоблардик.

Воқеа шундай бўлган экан. Фарғона водийсидаги колхоз раисларидан бири порахўрлик билан қўлга тушиб қолибди. [illegible] ниҳоят суд бошланибди. У даврларда порахўрлик унчалик авжига чиқмаган бўлса керак, суд залига одам сиғмай кетибди. [illegible] собиқ раис [illegible] қайси мансабдорларга қанча пора берганини [illegible] айтаверибди. Бундай хабар топган [illegible]

[illegible] Абдулла Қаҳҳор кулишлари ҳам ўзига хос эди. Бақириқ-чақириқларни билмаганидек, хандон уриб кулишни ҳам билмас эди. Унинг кулиши майин ва маънодор жилмайиш эди. Бир воқеани гапириб бўлиб маънодор жилмайиб қўя қолар ва атрофдагилар бу хилдаги гапларни эшитган чоғларида кулишиб олганларидан кейин, битта ё иккита сўз билан маънодор якун ясаб қўя қолар эди.

Мен воқеани анча жўн ҳикоя қилдим. Фақат асар яратишда эмас, балки гапда ҳам тенгги йўқ моҳир адиб тилидан буни эшитиш ниҳоятда мароқли эди. «Воқеа тайёр асар экан, нега дарров ёзиб, эълон қилиб юбормас экан», — деб таажжубланганман ўша кезлари.

Кўп ўтмасдан «Сўнгги нусхалар» комедияси пайдо бўлди.

Бу ўринда адиб сифатида Абдулла Қаҳҳор шахсиятига тегишли яна бир хислатни айтиб ўтиш зарур кўринади. Гап шундаки, адиб «Мен ановини ёзаяпман, мана буни ёзаяпман», деб ўзини пеш қилавермас эди. Аксарият пайтларда «Келинг, мана буни ўқиймиз» ёки «Мана буни ўқиб кўринг» сингари таклифларни эшитиб қолар эдик, холос.

«Сўнгги нусхалар»нинг сюжет йўналишию ҳатто унда танланган ҳаёт материали талқини порахўр раис воқеасидан тамоман фарқ қиларди. Назаримда, «Сўнгги нусхалар»нинг яратилишида пора билан қўлга тушган раис воқеаси туртки бўлган холос ва шу туртки туфайли адиб янада ҳаётийроқ, жозибадорроқ сюжет яратган.

●

Чамамда, 1961 йилнинг ёз ойлари эди. Адиб таклифи билан Дўрмонга бордик. Ўша ариқ бўйи, садалар тагидаги салқин жой, таниш чорпоя. Дастурхонлар дид билан ёзилган, пахтагулли чойнакларга кўк чой дамланган. Бирин-кетин таклиф этилганлар йиғилишди. Улар кинорежиссёр Латиф Файзиев раҳбарлигида «Синчалак» кинофильмида қатнашиши зарур бўлган актёрлар.

Йиғилганлар ўзаро таниш, ҳамфикр, садалар тагидаги салқин ҳаво бениҳоя ёқимли. Хиёл эркин суҳбатдан кейин Абдулла Қаҳҳор хонтахта тагида тайёр турган қоғоз, қаламни олиб қўйди ва оқ папкадаги қўлёзмани қўлига олди-да:

— Ўқийверамизми? — деди.

Биз учун адиб ҳар қандай вазиятда ҳам тап тортмайдиган, на тўлқинланишни, на ҳаяжонланишни биладиган метин иродали ижодкор эди. Бироқ ҳозир у нимадандир ҳадиксираётгандек кўриниб кетди менга. Унинг юз мускуллари бироз таранглашган, ҳар кимга бир назар ташлар, гўё «бу ўтирганлар нима дерканлар!», деяётгандек эди.

Маълумки, ижод олдида фақат истеъдодсизларгина қўрқмас ва ботир бўладилар, истеъдод эгаси эса ижоднинг масъулиятли дамларида ўзини ожиз ҳис қилишини мен ўшанда кўрдим.

— Ўқийверамизми, Абдулла ака, ҳамма тайёр, — деди Латиф Файзиев.

Ҳар бир тингловчи олдида қоғоз ва қалам, ҳамманинг диққати Абдулла акада. У секин ва майин овоз билан «Синчалак» кинофильмининг сценарийсини ўқий бошлади. Ўқиш суръати бир хил бўлса ҳам, диалогларни адиб алоҳида таъкид билан ўқирди. Баъзан ўқишни бироз тўхтатиб бирор воқеа ёки персонаж хатти-ҳаракатининг повестидагига нисбатан қандай берилаётгани хусусида изоҳ берар ва пиёлага қуйиб қўйилган чойдан бир ҳўплаб яна ўқишни давом эттирар эди.

Биз «Синчалак» қиссасини қай даражада завқ ва шавқ билан ўқиган бўлсак, фильм сценарийсини ҳам шу хилда завқ-шавқ билан эшитдик. Бу кинематография қоидаларига бўйсундирилган, фақат баъзи ўринлардагина сезилар-сезилмас фарқ қиладиган қиссанинг ўзи эди.

Сценарий ўқиши тугади, оқ папка ёпилди. Абдулла Қаҳҳор гўё ўтирганларнинг таассуротини дарров англаб олмоқчи бўлгандек эшитувчиларни бир қур назардан ўтказди. Бир зумлик сукунатдан кейин гўё келишиб қўйилгандек ҳамма:

— Яхши! Айни муддао! — деган фикрни билдирди.

Асар хусусида фикр олишувлар бошланди. Сценарий жиддий эътирозлар туғдирмади. Баъзи жузъий тўлдиришлару тузатишлар ҳақида фикр билдирилди, холос. Абдулла Қаҳҳорнинг сценарийни ўқиш олдидаги тўлқинланишу ҳаяжонидан асар ҳам қолмаганди. Адибнинг хатти-ҳаракатлари, ўзини тутишлари жиддий рақиби устидан ғалаба қозонган полвон кайфиятини эслатарди.

Фақат менинг хаёлимдан бир фикр ўтган ўшанда: «Бу одам кимсан — Абдулла Қаҳҳор бўлса, кўп ижод довонларидан ўтиб, китобхону томошабинларни ўзига мафтун қилган санъаткор бўлсаю, бир қанча яқинларини йиғиб уларга асарини ўқиб бериб ўтирса, битказиб тегишли жойга топшириб юбораверма йдими?!»

Энди ўйлаб кўрсам, истеъдод эгаси бўлмиш ҳар қандай ижодкор ҳам қай даражададир ожизликни ҳис этиши муқаррар экан. Ўз қадр-қимматини англаган ҳар бир ижодкор ўз асарини илк бор кўрикдан ўтказиб олишни лозим кўрар экан.

Тез орада Латиф Файзиев боғдан ташқарида, шийпон орқасидаги пахтазорнинг бир чеккасига асбоб-ускуналарини ўрнатиб «Синчалак» фильмини суратга ола бошлади. Адиб боғига режиссёрнинг бироз ингичка, аммо жиддий равишда амирона: «Кадр-1, дубль-1; Камера! Аппаратная! Мотор!», деган сўзлари эшитилиб турарди. Фақат баъзан-баъзан, томоша қилиш мақсадида чиқиб, фильм олинаётган майдонни кузатардик, холос. Биз билан бирга чиққан адиб «Мотор! Дубль!» каби сўзларни эшитганда:

— Артист бечораларни қийнаб юбордингиз, яна жазирама иссиқни айтмайсизми! — дерди.

Дарҳақиқат, кинофильмларни кўриш осон, аммо уни яратиш жараёни ниҳоятда мушкул иш эканини ўшанда кўрганман. «Стоп!» деган бир сўз билан персонажларнинг ҳар бир ҳаракати режиссёр истаган жойда тўхташи керак, «Мотор, съёмка!» ишорати билан актёр тўхтаган жойдан яна ҳаракатга тушиши керак. Бундай ҳоллар бир эмас, бир неча бор такрор бўлади, иш битди деганда кадрга олиш яна янгидан бошланиши ҳам ҳеч гап эмас.

Гап «Синчалак» сценарийси ва фильми ҳақида кетганда, Абдулла аканинг ижодкорларга сабоқ бўлишга арзигулик фазилатларига тегишли бир ҳодисани эслагим келади.

Кечки пайт. Айвон олдидаги майдончада ҳордиқ чиқариб ўтирилган маҳал эди, чамамда. Доим адибнинг хатти-ҳаракатларини маъқуллаб юрадиган Кибриёхоним гап орасида:

— Абдулла акангизнинг қилган ишидан хабарингиз борми? «Синчалак» сценарийси учун берилган қалам ҳақи — 8 минг сўмдан 2 минг сўмини қайтариб берибдилар, — деб қолди.

Мен масаланинг моҳиятини тушунмаганимдан ҳайратланиб Абдулла акага назар ташладим шекилли, адиб изоҳ берди:

— Мен сценарийни қисса асосида қилганман, қиссанинг қалам ҳақини тўла беришган. Шу сабабдан, сценарий учун ажратилган қалам ҳақини тўла ола олмайман-да...

Масала равшан эди. Ҳар бир босма тобоқ нархи учун нашриёт редакциялари билан савдолашадиган, талашиб-тортишадиган, баъзан қалам ҳақини ошириш учун катта тираж талаб этадиганларни ҳам учратганман. Шу сабабдан Абдулла Қаҳҳордаги бу инсоф ва қаноат ҳам таажжубли, ҳам сабоқли эди.

Матёқуб ҚЎШЖОНОВ

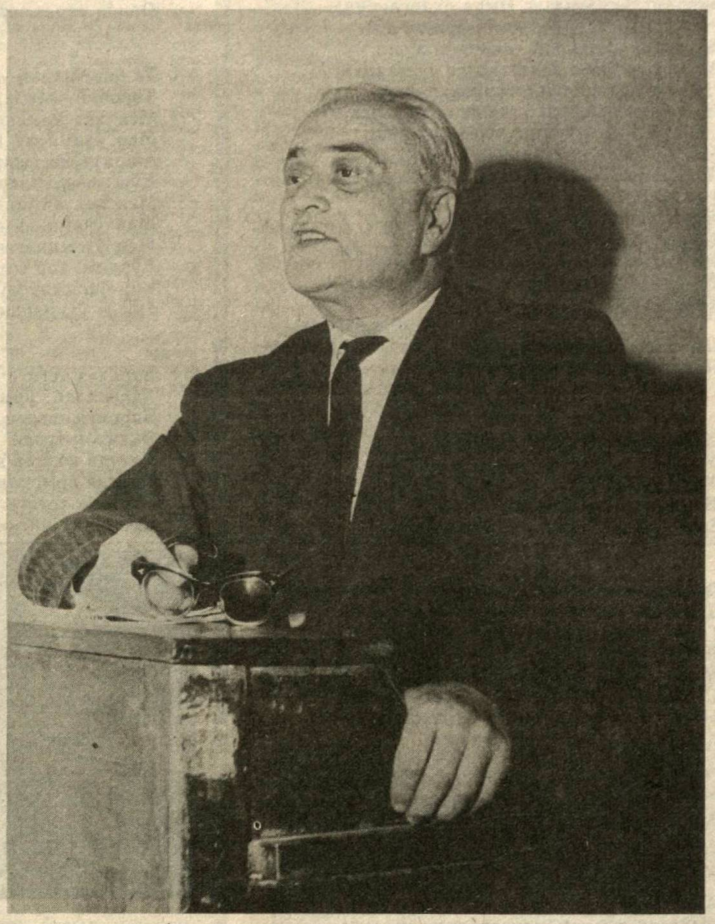

АДИБНИНГ СУРАТИ

1964 йилнинг кузи эди. ТошДУнинг Ҳадрадаги биносида (филология факультети шу ерда жойлашган эди) ёзувчи Саид Аҳмаднинг «Уфқ» романи муҳокамаси ўтказилди. Зал факультет профессор-ўқитувчилари, студентлари билан тўла.

Минбарга бирин-кетин чиққан танқидчилар, адабиётшунослар, талабалар асарнинг ютуқ ва камчиликлари тўғрисида қизғин фикр билдирдилар.

Ниҳоят, минбарга роман авторининг устози — адиб Абдулла Қаҳҳор кўтарилди. Зал сув қуйгандек жимжит бўлиб қолди. Абдулла ака минбарга чиққач, кўзойнагини қўлига олиб, бир зум залга қараб турди. Сўнгра хотиржам товуш билан равон сўзлай кетди.

Абдулла Қаҳҳорнинг оппоқ сочлари, кулиб турувчи майин чеҳраси кўз ўнгимдан кетмасди. Шу алфозда ўз вазифамни ҳам унутиб қўйибман, шекилли, мени таклиф этган ўқитувчим Саттор Ҳайдаров тинмай имо-ишора қилиб минбарни кўрсатганидан кейин шошиб объективни ўша томонга тўғриладим. Шошганимдан чироқни токка улашни унутибман, тезлик билан хатойимни тузатиб, аппарат затворини босдим, аммо бу гал плёнка ўтказилмай қолган экан. Қаттиқ ҳаяжонда эдим. Гўё ҳозир адиб сўзини тамомлаб минбардан чиқадию, суратга ололмай қоладигандек эдим. Йўқ, улгурдим. Муҳокама тугагач, факультет ўқитувчилари ва студентлари Абдулла Қаҳҳор ва Саид Аҳмад билан эсдалик суратга тушди.

Ўша кечада олинган суратлардан айримлари «Ўқитувчилар газетаси»да, Абдулла Қаҳҳорнинг «Ёшлар билан суҳбат» китобида чоп этилди. Аммо мана шу сиз кўриб турган — 23 йил бурун ишланган портрет биринчи марта эълон қилинмоқда.

Бахтиёр МАНСУРОВ

ТИЛНИ ҒОЯТ ҚАДРЛАГАН

Абдулла Қаҳҳор ижодининг кўп ёрқин қирралари ҳақида адиблар ва адабиётшунослар анча-мунча фикрлар айтишган. Мен унинг уч тилни ниҳоятда мукаммал билиши беназирлик чўққисига олиб чиқди, дердим. Ўзбек, рус ва тожик тилларини яхши билган, яъни рус тилини ва адабиётини яхши билган қаламкаш жаҳон адабиётини, тожик тилини яхши билган адиб — бутун Шарқ адабиётини яхши билади, ноёб асарларни эски имлода ўқий олади. (Ўзбек адабий тилини атай қўшдим, чунки ўз тилини яхши билмайдиган ҳамкасбларимиз ҳам оз эмас. А. Қаҳҳорни биз тил устаси, ҳассосликда пешқадам адиб деб ҳам атаймиз).

Абдулла Қаҳҳорнинг ўрни билинмоқда. Унинг ўзи Абдулла Қодирий ҳақида гапириб, яхши адибни тупроққа кўмиб юбориш мумкин эмас экан, деган эди, Академиямизда бўлган бир мажлисда. Иккинчи Абдулла акани, яъни ўзини ҳам — буюк адибни тупроққа кўмиб, йўқотиб бўлмас экан. Ҳақиқатан ва адолат, қолаверса, унинг ўлмас асарлари чўккан катта пароходни океан юзига олиб чиқди.

Ҳажвдан бенасиб адиб — ғариб адиб. Абдулла Қаҳҳорнинг ёрқин қирраларидан яна бири — ҳажв. Бундай талант камёб. Улкан адиб ниҳоятда саховатли, бағри кенг, тўғри сўз — ўрни келганда оғасини ҳам аямайдиган, феълан анча босиқ ва жасур инсонлиги билан одамлар ичида катта обрўга эга бўлган эди. Бедилнинг: «Аз гушнагий бимир, аммо зинҳор, он дона ки дорад даҳани мўр магир...» (Мазмуни: «Очлигингда ҳам зинҳор чумоли оғзидаги донни олмагил...») мисралари ҳам Абдулла Қаҳҳор характерига мос тушади.

Чўккан улкан кема яна океанимиз — баҳри муҳит устида абадул абад сузиб юради.

МИРМУҲСИН

САФДОШЛАР, ДЎСТЛАР ЭЪТИРОФИ

Менга Қаҳҳорнинг барча хислатлари — унинг шахси, феъл-атвори, ўзига ва ўзгаларга нисбатан талабчанлиги, иқтидорининг ўзига хос хусусиятлари — лирик ва айни замонда истеҳзога мойиллиги ёқарди. Яна, шак-шубҳасиз, унинг инсоний ва ёзувчилик жасорати, яъни, унинг тасвирлаш учун қандай ҳаётий материални танлаб олиши, шу материал асосида қандай мавзуларни кўтариши ва уни қай тарзда ёритиши менга ёқарди.

У одамларни севарди, бироқ табиатида унинг ёзувчилик ҳаётини мураккаблаштирадиган бир хислат бор эди. У ёмонликни сезмасдан туриб, уни йўлдан улоқтириб ташламасдан, ёмонликни масхара қилмасдан, унга ҳажвнинг заҳарли тамғасини босмасдан туриб яхшиликни табиий равишда улуғлай олмас эди.

У ёвузлик, нодонлик, қабиҳликни, кўриб-кўрмасликка олувчи одамлар тоифасидан эмасди, баъзида ҳаётдаги бу нобопликлар уни маъюслантираётгандек туюларди ва шу маъюслик унинг ақлли кўзларида акс этиб турарди. Бироқ ҳаёт ноқисликларига бошқача муносабатда бўлиш унинг қўлидан келмасди, афтидан, ўзи буни хаёлига ҳам келтирмасди.

Қаҳҳор билан шахсан танишганимиздан кейин мен унинг қалбимга ғоят ардоқли бўлиб қолган яна бир хислатини пайқадим. Одатда ҳозиржавоб одамлар, бунинг устига ўзининг гапга чечанлигини яхши билган одамлар камдан-кам ҳолларда камсуқум бўладилар. Қаҳҳор тортинчоқ эди. У ҳеч қачон суҳбатдошига ўзининг гапчинозлик салоҳиятини намойиш этишга шошилмас, гапга чечанлик маҳоратини асосан адабиёт учун, оқ қоғоз билан юзма-юз қоладиган чоғлар учун асрарди. У ўз қадрини билар, бироқ шу билан бирга, тортинчоқ, сипо, камтар эди...

Қаҳҳор ҳақиқий инсон эди. У ўзидан кейин адабиётда ҳам ҳақиқий китоблар қолдирди.

Константин СИМОНОВ

●

...Бадиий асарнинг замонавийлиги, бу — фақат ва муддати аниқ кўрсатилган бугунги воқеаларнинг, конфликтларнинг шунчаки ташқи белгилари эмас-ку?! Ахир, айтайлик, А. Қаҳҳорнинг «Синчалак» повестидаги Саида муайян феъл-атворга, бизнинг ижтимоий шароитларимизда шаклланган муайян принциплар ва қарашларга эга одам бўлмаганда, — А. Қаҳҳорнинг повести китобхонларнинг диққат-эътиборини шу қадар ўзига жалб этган ҳаётий китоб бўла олармиди. Агар повестда ёрқин шахслар тасвирланмаганда, колхоз, пахта далалари, ишлаб чиқариш ва маиший конфликтлар ҳақидаги ҳатто энг аниқ, энг тўғри маълумотлар ҳам повестни замонавий қила олмас эди.

Чингиз АЙТМАТОВ

●

Абдулла Қаҳҳор — новелланинг, насрдаги «кичик шакл»нинг тан олинган устасидир, адиб кўпроқ мазкур жанрда муваффақиятларга эришди ва айниқса ёш ўзбек адабиёти тараққиётида унинг ҳиссаси салмоқли, деган фикрларга қўшилмаслик мумкин эмас. Катта ўзбек насри тўғрисида ўйлаганингда, энг аввало Абдулла Қодирий ва Ойбекнинг романларини эслайсан, новелланавислар орасида эса Қаҳҳор яққол биринчи ўриндадир. Қаҳҳорнинг шундай новеллалари борки, уларни жаҳон новеллистик адабиётининг энг яхши намуналари билан бир қаторга қўйиш мумкин: «Ўғри», «Кўр кўзнинг очилиши», «Майиз емаган хотин», «Анор»...

Вера СМИРНОВА

●

Мен атоқли совет ёзувчиси Абдулла Қаҳҳорнинг бутун ижодий фаолиятини биламан, бироқ бу повести («Синчалак» — ред.) унинг бадиий маҳорати ўсишида ҳам янги, юксак босқичдир. Биз ҳалигача катта кўпмиллатли адабиётимизда шу қадар ёрқин, жозибали ва айни чоғда қуйи партия ходимининг мутлақо реалистик образини кўрмаган эдик.

Иван ЛЕ

●

Биз билан ҳамнафас, муштарак мақсадларимиз ҳаққи, бизнинг халқларимизнинг буюк бахт-саодати ҳаққи Абдулла Қаҳҳордек бадиий сўз устаси яшаётганидан ва ижод этаётганидан хурсандман. Унинг «Синчалак» повестини ўқинг. Авторнинг муваффақияти «сири»ни икки оғиз сўз билан очиб бўлмайди. «Синчалак» повести унинг автори катта истеъдодли одам деб айтиш учун тўла асос беради..

Гарегин СЕВУНЦ

●

...Кичик ҳикоя конфликтсиз бўлса, китобхонга ҳиссий таъсир этиш кучини йўқотади. Буни ажойиб новелланавис А. Қаҳҳор яхши билади. У қисқа ҳикояларни драматургнинг дадил қўли билан ёзади, унинг новеллаларида ҳамиша кескин сюжет, кутилмаган қайрилишлар бўлади, айни чоғда улар ҳаётий ишонарли, бадиий асослангандир...

Абдулла Қаҳҳор маҳоратини кўрсатиш учун айниқса «Тўйда аза» кичик ҳикояси яхши мисол бўла олади. Сиртдан қараганда, сийқа вазият олингандек: кекса олим ва халқ орасида «танноз» деб аталувчи мегажин. Бу мавзуда қанча-дан-қанча пьесалар, ҳажвий шеърлар, ҳикоялар ва ҳоказо, ҳоказолар ёзилган!

...Мана, Қаҳҳор айни шундай сийқа вазиятни қаламга олади-да, кичик ҳикоя ёзади. Бу вазият унинг қалами остида мўъжаз ҳаётий трагикомедияга айланади... Одамнинг ўлими ҳақида кулиб ёзиш жуда қийин, бунинг уддасидан Чехов чиқарди, буни французлар уддаладилар. Бизда ҳозир бу камдан-кам адибнинг қўлидан келади. Мана, Қаҳҳор уддасидан чиқибди. Унинг қалами яратган кичкина ҳикояда сийқа туюлган ситуация жўшқин ҳаётнинг турфа ранглари билан жилоланиб кетган.

Леонид ЛЕНЧ

Маҳмуд САЪДИЙ таржималари

ҲАМНАФАСЛИК

Яқинда Тошкент Давлат дорилфунунида Абдулла Қаҳҳор таваллудининг 80 йиллигига бағишланган кечада сўзга чиққан машҳур шоир ғалати, кўп нарсаларни ойдинлаштириб юборадиган, лекин, менингча, кутилмаган мулоҳаза айтди. Гўё бу гап анча аввал, ҳаммага қарата айтилгандек, нима учундир, Абдулла Қаҳҳорнинг «эшикни зичлаб ёпиб ёшларнинг қулоғига» айтган гапларидек таъсир қилди менга.

Шоир жуда майинлик билан ёшларга қарата: «Сиз, Абдулла Қаҳҳорни кўрганларни кўраяпсиз», деди.

Худди шу кунларда мен Кибриё опанинг «Чорак аср ҳамнафас» китобини иккинчи қайта ўқиб, радиода адиб ҳаёти ва ижодига бағишланган эшиттириш тайёрлашга чоғланиб юргандим. Хаёлимда негадир Абдулла Қаҳҳорнинг шижоати, Хемингуэйнинг кубаликлар билан муносабати, Зошченко, Фадеев ҳамда шахсга сиғиниш даврининг даҳшатларини очиб беришга хизмат қилувчи Михаил Кольцовнинг фожиали тақдири ҳақидаги мақолалар аралаш-қуралаш бўлиб кетганди.

Мен китобдан баъзи саволларимга очиқ жавоб тополмадим, Абдулла Қаҳҳор ҳаётининг сўнгги беш-олти йили ниҳоятда қисқа, қарийб ёритилмагандек туюлди. Лоп этиб шоиримизнинг бояги гапларини эшитиб қолдиму, ҳар қанча кўнглим тўлмаган бўлса ҳам, бу китобнинг жуда улуғ тарбиявий аҳамиятга эга эканлигини ҳис қилдим. Чунки китоб Абдулла Қаҳҳорнинг ҳаётига оид кўпгина жонли, қизиқарли ва номаълум нарсаларни ўқувчига етказишдан ташқари, бугун Абдулла Қаҳҳор ҳақида кўксига уриб гапираётганларни ҳам фош қиларди. Бунинг устига муросасоз, замонасоз, яъни эътиқоди бўйича ёзувчиликдан йироқ адибларнинг психологиясини очишга, уларни янада яхшироқ билишга ёрдам берарди.

Абдулла Қаҳҳор шижоат ва ҳалоллик ҳақида, айниқса, ёшларга муттасил гапириб келгани, уларга ҳамиша ёрдам қўлини чўзгани, уларни ўз ишини — ҳалол совет ёзувчисининг эзгу мақсадларини амалга оширувчилар деб қарагани эътиборга молик.

Унинг ҳозирда адабиётимиз оғирлигини ўз зиммаларига олган авлод вакилларига ёзган мактублари, йиғилишларда сўзлаган нутқлари, дам-бадам ёзувчининг жамиятда тутган ўрни тўғрисидаги фикрларини мен ўша нутқдан сўнг шундай бошқа томондан кўрдим.

Абдулла Қаҳҳор ўзига ўхшаган тўғри сўз, принципиал, одил ёзувчилар бўлмаса адабиётимизнинг аҳволи бир қадар ғариб ва ночор бўлишини сезган, билган. Абдулла Қаҳҳор шижоат йўқ ерда, ошкоралик бўлмаган жойда қўрқоқлик ва мунофиқлик авж олишини, оқибат сохта қаҳрамонлар, амаллари соясидагина жон сақлаб, айни пайтда шу амаллари кўмагида ўзларининг тубан ишларини амалга оширишдан қайтмайдиган қаламкашлар — «адабий прораблар» пайдо бўлишини олдиндан билган.

Бу иллатлар кўпайса халқимиз ният қилиб, сўнг ичадиган сувлар — маънавий ақидаларимиз булғанишини сезган.

Шунинг учун у ёшларга, хусусан Эркин Воҳидовлар авлодига умид кўзини тикиб шижоат ҳақида, ҳалоллик ҳақида насиҳат қилган. Доимо уларга мурожаат этиб туришни унутмаган.

Мен «Чорак аср ҳамнафас» китобини ўқиб ҳали кўп гаплар Кибриё опанинг дилларида қолганини сезсам ҳам, Абдулла Қаҳҳор бир очилиб-сўладиган афсонавий гул эмас, кўриб қолган одамнинг бошига бахт қуши қўнадиган, балки машаққатли ва жасорат ҳа, том маънодаги жасорат талаб қиладиган, баъзан одамнинг ҳаловатини, осойишта турмушини бузадиган дилсиёҳликларга, наинки, дилсиёҳликлар балки курашга тўла бир тариқат эканлигини, бу йўлдан ҳар қанча истеъдодли бўлмасин, ҳар ким ҳам юра олмаслигини тушуниб етдим.

Олим ОТАХОНОВ

ХАЛҚ ВИЖДОНИ

«Ёзувчи — халқ виждони» деган таъбир буюк санъаткор Абдулла Қаҳҳорга қанчалар ярашади! Виждон, маълумки, ахлоқий тушунча, уни қўл билан ушлаб, кўз билан кўриб бўлмайди, лекин Абдулла Қаҳҳорнинг машаққатли ҳаёти ва ижоди мисолида асл инсонга хос мангу уйғоқ виждоннинг моддий, ёрқин ифодасини кўриш мумкин.

Не бахтки, халқ санъаткорининг саксон ёшлик қутлуғ тўйини бугун бутун халқимиз аввало адолат тантанаси сифатида шодиёна қилиб турибди. Ҳолбуки, муҳтарама Кибриё аямиздан эшитсангиз, бундан ўн йил муқаддам, домланинг етмиш йиллиги кунларида адиб хонадонига келган кишиларни номманом, бармоқ билан санаб, оҳиста хўрсиниб қўядилар. Ҳа, Абдулла Қаҳҳорнинг умумхалқ байрамига айланган бугунги тўйи ҳақиқий адабиётнинг ҳам тантанасидир. Мумтоз адибнинг ўтда ёнмаган, сувда чўкмаган мардона сўзлари бугун яна баравж янграб турибди, ҳақиқий адабиётнинг разолат, сохта салтанатлар, эрк бўғмагарлари ва маънавий қуллик устидан ҳамиша ғолиб эканини яна бир карра исботлаб турибди. Абдулла Қаҳҳорнинг матонат достонидек ўқилгувчи умр дафтари худди шу маънода покиза қўл ва покиза қалб билан қалам тутган ҳар бир одам учун беҳад теран сабоқлар беради.

Тошкентда Абдулла Қаҳҳор номи билан аталган кўчани кўрганмисиз? Узунлиги юз метрча келадиган кичкина кўча. Лекин гап узунлигида ҳам, катта-кичиклигида ҳам эмас. Кўчанинг ярмидан кўпроғини иккита иморат эгаллаган. Бирида таносил касалликлари, иккинчисида руҳий касалликлар диспансери жойлашган... Тасодифми? Балки. Аммо барибир одамга алам қилади. Бу хатоликнинг шу кунга қадар бартараф этилмагани эса кишини баттар ранжитади. Ваҳоланки, шаҳримизда, республикамизда Абдулла Қаҳҳордек ёзувчининг номи билан аташга арзигулик кўчалар, майдонлар, хиёбонлар деярли ҳар куни барпо этилмоқда.

Сўз заргари чеккан заҳматларни, сабот ва матонатни муносиб баҳолаш билангина биз ўзимизнинг адолат ва эзгулик ҳақидаги ақидаларимизни ҳаққоний баҳолаган бўламиз. Адабиётни инқилобий иш деб билган санъаткор адибимизнинг хотирасига энг муносиб эҳтиром — адабиётнинг ҳар томонлама софлиги учун тинимсиз кураш бўлиши мумкин.

Қадим дунё донишмандларидан бири: «Инсон қандай бўлиши кераклиги ҳақида жуда кўп гапирилди, бас, энди инсон бўлиш пайти ҳам келгандир», деган экан. Кейинги вақтларда адабиёт қандай бўлиши кераклиги ҳақида фақат гапириляпти, лекин, бас, энди адабиёт яратиш пайти ҳам келгандир?..

Буюк устозларимизнинг бедор руҳи, улар қаторида улуғ Абдулла Қаҳҳорнинг ҳақгўй нигоҳи ҳам бугун биздан ана шу саволга жавоб кутмоқда.

Хайриддин СУЛТОНОВ

Хуршид ДАВРОН

●

На кунлар — бари
гўзал,
Бари юрак сурури.
Уларда қат-қат эрур
Абадият шуури.
Бунда диллар уйғонар
Курашлар жанггоҳида,
Юлдузлар ғужғон ўйнар
Бу кунларнинг шохида.
Ям-яшил баргларида
Олис мозий ёди бор,
Боболарнинг қасами,
Момолар фарёди бор.
На кунлар — бари
гўзал,
На кунлар — бари
мангу.
Бу кунларни яшайин,
Чекингин, қора уйқу!

ЧИНГИЗ АЙТМАТОВ

Қарайман, хаёлим қушин уйғотиб,
Кўраман: «Эрк» сўзин айтган қулдайин,
Исмингни олганча қайғуга ботиб,
Бўзранг отда йиғлаб борар Кул Тегин.

Кошғарий тушида сени кўрганди
«Девону луғатит турк» қоғозига
Толиқиб бошини бир пас қўйганда —
Қулоқ тутмай сўзнинг кўр овозига.
Яссавий тушида кўрганди сени,
Кўргану чеҳрангни унутмай дея,
Абадий зулматга олди ўзини,
Дунёдан тиламай ўзга бир ҳадя.
Сен айтар дардларнинг унсиз нидоси
Бор эди Беҳзоднинг ол рангларида,
Сен айтар дардларнинг мунис садоси
Жарангларди Юнус Имра оҳангларида.
Навоий кўрганди сени — сўнгги дам
Бўғзидан сирқираб чиқаркан жони,
Тафт қоча бошларкан ҳатто сўнгакдан,
Шарқираб оқаркан тупроққа қони.
Манас ҳам сени деб жангга чиққанди,
Сени деб мих ботган товонларининг
Қора оғриғига Бойчибор кўнди,
Ўтларга сочаркан ол қонларини.
Болалари дорга тортилган она —
Қурбонжон кетмади кўзини ёшлаб,
Сенинг келишингга ишониб, яна
Жанггоҳга қайтганди эрларни бошлаб.
Лекин улардан ҳам олдин сени халқ
Тушида кўрганди...
Билиб юрарсан:
Шу сабаб ортингда: «Қўрқмагин, сен ҳақ!» —
Деган бир нидони сезиб турарсан.

●

Бу тоғлар узоқдан ҳайбатли экан,
Узоқдан қўрқитар экан бизларни.
Устига чиқарман ва ҳақ сўзларни
Бақириб айтаман дегандим — бирдан
Ерга чўкиб кетди кўтаролмасдан.

●

Тарихчи кўр эди ва унинг қизи
Ҳаммаёқ сиёҳга чапланмасин деб,
Бўм-бўш сиёҳдонни унинг олдига
Келтириб қўярди саҳармардондан.
Тарихчи кўр эди. У билмас эди
Сиёҳдони қуруқ — тинмай ёзарди,
Ёзарди Ватанин тарихини у —
Мен бугун излайман ўша китобни
Оппоқ варақларнинг қатини титиб...

●

Ўз она тилини унутган зотлар
Торобий мақбарин вайрон зотлар
Мен ҳеч кимнинг кўзига эмас,
Мен ўзимнинг кўзимга боқдим.
Ашратхона ҳужраларини
Кўр манқуртлар булғаб кетганда,
Мен ҳеч кимнинг кўзига эмас,
Мен ўзимнинг кўзимга боқдим.
Мен ўзимнинг кўзимга боқдим,
Кўрдим: тор бир зимистон уйда
Бир-биримиз кўрмай ва ёлғиз,
Ғамли ўтирардик мен, отам, ўғлим...

●

Барокўҳ тоғига тирмашиб чиқдим,
Ҳарсиллаб, ўрмалаб ёпишдим тошга.
Барокўҳ тоғига тирмашиб чиқдим,
Яқинроқ турай деб қадим қуёшга.
Пастда қолсин дедим, изимдан таъқиб
Қилган армонларим, аччиқ ўйларим,
Барокўҳ тоғига тирмашиб чиқдим,
Юксакни туйсин деб содда куйларим.

Дедилар: «Шошилма, Бобур уйи йўқ,
Бузганлар кечаси ва халқдан пинҳон».
Дедилар: «Шошилма, Бобур уйи йўқ,
Фақат пойдевори қолгандир омон».
Дедим: «Уйни кўрмоқ асло шарт эмас».
Дедим дўстларимга тикилиб мағрур:
«Унинг пойдевори омон бўлса бас,
Уйни бўлса ўзим қилгум тасаввур».
Уйни бузганлари дилни эзса-да,
Шодман — бутундир уй пойдевори, ҳа!
Бўғзим кўксимдаги тошни сезса-да,
Барокўҳ устида янграр қаҳқаҳам.
Пойдевор омондир,
Демак, уй омон.
У яна тикланар, токи бор фироқ.
Токи бор бошимда бу қадим осмон,
Токи бор боболар қон тўккан тупроқ.

●

Бу одам уйида китоб асрамас,
Чунки у китобдан жуда қўрқади.
Бу одам китобнинг ўзидан эмас,
Китобда битилган Сўздан қўрқади.
Ҳамон тирноғининг остида лов-лов
Ёнган китобларнинг қора кули бор.
Қўлин иситади ҳамон ул олов —
О, қандай ёқимли бу илиқ ғубор!
Аммо ярим тунда,
Осмонда шодмон
Ой ўлчаб юрганда ерни қаричлаб,
Бола-чақасидан яширин, пинҳон,
Қўшқават эшикни занжирлаб, зичлаб,
Варақлари куйган китобни олиб
Ўқийди — кўзидан ёш оқа бошлар
Ва ҳасад тошлари бўғзига тўлиб
Ўқиган варағин оловга ташлар...

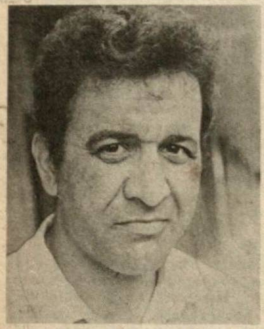

Юсуф ЖУМАЕВ

ДЕВОРСИЗ ТУРМАЛАР

Ҳабаш Қинг авлоди инграр, имдод йўқ,
Ғуссалар ўтида қалблар — қовурма.
Халқ учун мамлакат, Вашингтон,
Нью-Йорк...
Деворсиз турмадир, деворсиз турма!
Толесиз ҳиндулар бошида хатар,
Айрилган аждоди яшаган ердан.
Озод дунё дея аталган кишвар,
Баттар Буҳенвалддек концлагердан!
Гарчи бекишансан, гарчи миршаблар
Тепангда милтиқли турмайди ҳечам,
Ҳақни айтолмасанг, дилда ғазаблар,
Деворсиз турмадир сен учун олам!
Глобусга боқиб бўлганда огоҳ,
Жисмимни чўмдирган бало-қора тер.
Баъзи юрт чегара чизиқлари, оҳ,
Деворсиз турманинг деворларидир!
Аркони давлатдир — жаллодлар аҳли,
Дамингни ичга ют, нечун деб сўрма.
Сен учун нотавон Альенде халқи,
Чили — Чили эмас, деворсиз турма!
Жувонмарг синглимни этмасман унут,
Башарнинг очилган бир кўзи эди.
Кўкда ёндирилган Саманта Смит,
Шу «Эркин» дунёнинг маҳбуси эди!
Ҳақни айтолмасанг, олам ғамхона,
Қалб зада ҳаттоки қуёш, ойидан.
Юртдошлар қисматга айтинг шукрона,
Упиб глобуснинг қизил жойидан!!!

●

Отам эккан толлар... сояси қуюқ,
Дилимга сиғмайди дилим ноласи,
Гарчи бузрукворим орамизда йўқ,
Лекин бизга паноҳ ҳамон сояси.
Мана, асраётир гармселлардан,
Саратондан асрар, ёлғиз дўст — анис.
Изсиз кечаяпмиз барча йиллардан,
Ҳамон оталарнинг соясидамиз!

●

Пешонангга ажин тушгани сайин,
Ғуссали-ғуссали ўйлар сурасан.
Ажин туюлади сўнгги йўл букун,
Ўзингни энг сўнгги йўлда кўрасан.
Нимадан қўрқасан?! Нега чўкдинг
тиз,
Англамай кунларинг сенга зорлигин.
Эслатиб туради манглайдаги из,
Пешонангда сўнгги йўл борлигини.

●

Ҳар сочинг толаси бир қизча бордир,
Ҳар қоши камонинг бир қиздан афзал.
Инжа белли қаддинг шунчалар нодир,
Минг қиз жамолидан зиёда, гўзал.
Кўзинг битта қиздир, битта қиз
чеҳранг,
Минглаб қиз чиройи сенда, дилоро,
Нетар бир қизчалик меҳрли бўлсанг,
Нетар бир қизчалик айласанг вафо?!

УРГАНЧДА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

(Ҳазил)

Дойи дедингиз менга, майли бўлай дойингиз,
Дилбар, ҳориб келганман, йўқми қултум
чойингиз.
Икки қош — икки ҳилол, икки юз — икки ойдир,
Қани меники бўлса шу тўртала ойингиз.
Икки зулф — икки тундир, қирқ кокил — қирқта
кеча,
Қирқ иккита оқшомга қамардир чиройингиз.
Кулгичларга тикилиб, дедим: асло ўлмасдим,
Каминага буюрса кулиб турган жойингиз.
Урганчлик йигитларни доғда қолдирар, Юсуф,
Хоразмдан етса бас дойингизга пойингиз!

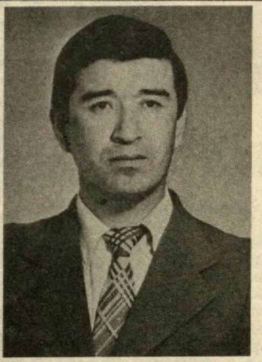

Усмонжон ШУКУРОВ

●

Ҳар шоир қалбининг қўриқларида
Кашф қилиб турса ҳар шом ё саҳар —
Меҳнатдан манглайи шўрлашган қишлоқ
Ё башанг кийинган азамат шаҳар,
Заб олам бўларди шоирнинг қалби!
Фасллар талашган,
Тўлиб оққан сой...
Ўту сув олишган, бетинч, безовта,
Довуллар ухламас беҳаловат жой.
Ўшанда ҳар шоир айтадиган сўз
Кимга — ҳаво,
Кимга туюларди ўқ.
Нопок кимсаларнинг иркит гавдасин
Куйдириб ташларди бамисоли чўғ.
...Менинг ингроқларим тушунмас асло
Моғор босган диллар,
Хира тортган кўз.
Уларни парчалаб,
Покламаскан то —
Қилич каби кескир, нурдек тоза сўз!

ЧЕГАРА

Икки қўшни ҳовлисин
Ўртасида бир дарахт.
Чегара байроғидек
Улуғвор турар ҳар
вақт,
Қўшниларнинг
бирининг
Қорни эмас, кўзи оч.
Шу дарахт қуриса дер,
Бўлса дер қуруқ
ёғоч.

Иккинчиси соддадил,
Дарё оқар бағридан.
Сўзни юксак қўяди.
Жавоҳирлар баридан.
...Биринчисин қўлида
Ўткир болта, арраси,
Дарахтга яқинлашиб,
Дейди: «Ҳовли
орасин —
Бузмоқда шу,
қўшнижон,
Келинг, кесиб
ташлайлик.
Икковимиз кенг ва
мўл
Бир ҳовлида
яшайлик».
...Иккинчиси
бармоғин
Чеккасига тиради.
Ғазабни ютиб бир
зум,
Қўшнисига қаради.
«Болта-ю
аррангизнинг
Ғижирлатманг
тишини.
Серҳосил, кўркам,
қаранг,
Қилманг номард
ишини!»
Очкўз тўсатдан шу
чоғ
Болтасини кўтарди...
Ерда кесилган
қўлдай
Мевали шох ётарди...
Очкўзнинг билагидан
Иккинчиси тутди
шарт.
Ногаҳон ҳалокатдан
Омон қолди шу
дарахт!
...Бу дарахт
яшайверар
Вужудида яраси.
Инсоф ва
очкўзликнинг
Абадий чегараси!

Юрий ВОЛОГИН

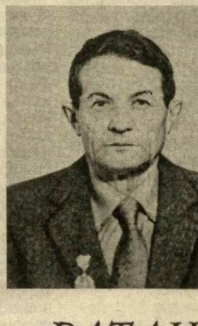

ВАТАН

Она Ватан, севаман сени,
Кунда юз бор кашф этурман.
Эзгу бешик — дунё жаннати,
Шеърларимда суюб битурман.
Қарағайзор сукунатда, мудроқ,
Шўх ирмоқлар, мовий осмонинг;
Яшилликка бурканган ўтлоқ,
Ўрмонларнинг йўқдир поёни.
Боқаману сени беармон
Қучгим келар юракдан фақат.
Она Ватан, беҳад, бепоён,
Бағринг каби меҳрим бесарҳад!

СОҒИНЧ

Қушлар учиб ўтди эрта баҳорда,
Тераклар ўйчан чайқаб қолди бош:
Нечун Шимол чорлар сеҳри борми ё?
Нечун ёқмас унга Жануб ва қуёш?
Гўзалликлар ичра лов-лов ёнар-да,
Жануб оташ ичра яшнаган чаман
Булутлардан тортмас сира ҳам парда,
Изғирин еллар йўқ, қишда ўйнаган.
Нима ахир чорлар тинмай уларни?!
Самодан келади мард йўлчиларнинг
Ўктам овози:
Ўша ўлкаларда, олис, беғубор,
Бизнинг Ватан — чексиз ўрмон бор
Йўқдир унинг асло ўхшаш, қиёси.

ҚУТИШ

Ташқарида ёмғир ўйини,
Кеч куз келар босиб шиддаткор.
Кел, дилбарим кутаман сени,
Англайсанми, бўлиб интизор.
Фақат сенга уланган бу жон,
Сен йўқ эсанг, ўртайди алам.
Тушда эмас, ҳар маҳал, ҳар он,
Кўргим келар тенги йўқ санам.
Тинди мана, ўйноқи ёмғир,
Ферузага айланди осмон.
Сенсиз менга жуда ҳам оғир,
Кел, кела қол, суюкли жонон.

Темур УБАЙДУЛЛО таржималари

«ЭГИЛГАН БОШ»

МУХБИР: Яқинда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Проза кенгашида янги романингиз — «Эгилган бош» муҳокамадан ўтди. Романнинг яратилишида фавқулодда бирор-бир ҳодиса турткн бердими? Ёки биринчи романингиз — «Йиллар шамоли»дан кейин ўтган узоқ йиллар мобайнидаги меҳнатингиз маҳсулими?

Омон МУХТОРОВ: Қачондир қаердадир, дейлик, биргина адолатсизлик рўй беради. Ва бунинг олди олинмас экан, мана шу кичик адолатсизлик «урчиб» ижтимоий иллат даражасига чиқади. Шу боис энг кичик, энг майда кўринган адолатсизликнинг ҳам рўй беришига йўл қўймаслик керак. Инсон ва адолат масалалари янги асаримнинг бошидан охиригача қизил ип бўлиб ўтади.

Биринчи романим — «Йиллар шамоли» чиққанига ўн йилдан ошди. Кимларгадир маъқул бўлди, айримлар танқидий фикр билдирди. Бу асарим ҳақида китобхонлардан ҳалигача хатлар олиб тураман. Мана, орадан анча йиллар ўтди, фикр тиниқиб, бироз тажриба тўплаб, янги романимга киришган эдим. Орада ҳикоялар, шеърлар, қиссалар ёздим. Лекин анчагача ўзимни катта бир асарга тайёр, деб ҳис этмадим. Бундан беш-олти йил бурун ўзим кузатган бир оиланинг қисматидаги фожиа шу романни ёзишга туртки берди. Менга ўшанда «жамиятнинг гули» бўлган баъзи одамларнинг олижаноблик, эзгулик ҳақида оғиз кўпиртириб, амалда бировларни янчиб, эзиб ўтиши қаттиқ таъсир қилди. Шу каби таассуротлар узоқ вақт мени безовта қилиб юрди ва ниҳоят романни ёзишга ўтирдим.

МУХБИР: Гапингиздан пайқашимча, «Эгилган бош» асари замонавий мавзуда, даврнинг актуал проблемаларини қамраб олган...

О. МУХТОРОВ: Юқоридаги гаплардан асар публицистик, шу бугуннинг масалаларидангина иборат, деган фикрга бориш ноўрин. Асарнинг асосий мавзуи инсон қисмати. Бу барча даврлар учун муҳим, умуман, адабиётнинг абадий касби.

Энди бевосита роман ҳақида гапирадиган бўлсам, асар уч кишининг ҳаётга, муҳаббатга, эркка уч хил муносабатига қурилган, мана шу уч хил муносабатлар тасвири замирида яхлит бир манзарани чизишга уринганман.

Асарда етмиш йиллик даврни қамраб олишга интилганман: инқилоб, Улуғ Ватан уруши ва кейинги йиллар. Зотан, бугунги кунда эришилган ютуқлар ва камчиликлар ўтган узоқ йилларнинг маҳсули, деб қараш тўғрироқ бўларди. Бугунги кун фожиалари томири 30-йилларга бориб тақалади.

МУХБИР: Романнинг услуби, ундаги образлар ҳақида фикрингизни билишни истардик.

О. МУХТОРОВ: Асар шартли услубда ёзилган. Ундаги барча воқеа-ҳодисалар замондошимиз — бир йигитнинг тўртта дафтари шаклида берилган. Бунда мен Пушкиннинг «Белкин қиссалари», Лермонтовнинг «Замонамиз қаҳрамони» қиссалари шаклидан, шунингдек, Шарқ обидалари, жумладан, «Чор дарвиш» асаридан ҳам, руҳланганман, романга шарқона бир услуб беришга уриндим. Етмиш йиллик даврни ўз ичига олган бўлишига қарамай, асардаги воқеа бир кунда бўлиб ўтади.

Асарда рамзий образлар етакчилик қилади. Шундай образлардан бири Бош образи. Шунга мувофиқ равишда Оёқ образи ҳам бор. Рўдапо образида ярми одам, ярми пайпаслагичлардан иборат махлуқ қиёфасини яратишга ҳаракат қилганман. Бу образ орқали сўнгги йилларда пайдо бўлган лоқайдлик, бировнинг меҳнати эвазига кун кўриш, ҳаромдан ҳазар қилмаслик иллатларини кўрсатмоқчи бўлганман.

Асардаги бош линиялар— Эрк, Муҳаббат, Шафқат. Ҳозирги кунда эркни барча бир хилда тушунмайди. Шунингдек, Муҳаббатни ҳам. Муҳаббат —қуллик эмас. Муҳаббат — бу халқ олдидаги, Ватан олдидаги масъулият, хизмат. Бировларнинг айби учун халқ бошини эгиб юрмаслиги керак. Асарда Шафқат зўравонликка қарама-қарши қўйилган. Бу билан мен босиб-янчиб ўтиш керак, деган фикр нақадар ғайри инсоний эканини таъкидлашга уриндим. Зотан, зўравонлик — ёвузлик байроғи.

Романда яна юзга яқин эпизодик персонажлар бор. Бу, чамамда, асарда катта давр қамраб олингани билан изоҳланса керак.

ЯНГИ РУБРИКА:

Янги асар битилди

Ғазетхонлар илтимосига кўра «Янги асар битилди» рубрикасини очаётирмиз. Ушбу рубрика остида республикамизда ижод қилаётган ёзувчилар, шоирлар, драматургларнинг яқинда ёзиб битиришган, журналларда эълон қилиниши, нашриётларда чоп этилиши мўлжалланган асарлари ҳақида мухбиримиз билан интервьюлари бериб борилади. Бу тадбир адабиёт тарғиботи учун, шунингдек, кенг газетхонлар оммасини республикамиз адабий жараёни билан яқиндан таништириб бориш имконини яратади, деган умиддамиз.

Сиз қуйида мухбиримиз Аҳмад Отабоевнинг ёзувчилар Омон Мухторов ва Аҳмад Аъзам билан интервьюларини ўқийсиз.

«АСҚАРТОҒ ТОМОНЛАРДА»

МУХБИР: «Ёшлик» журналининг шу йилги 9-сонида «Асқартоғ томонларда» номли янги қиссангиз эълон этилаётган экан. Қўлингиздан «кетган» асар журналхонларга тез кунларда етиб бориши тайин. Журнал ходимларининг асарга муносабатлари қандай бўлди? Қўлёзма устида «тер тўкишдими»...

Аҳмад АЪЗАМ: — Асар ёзилгунча, босилгунча — муаллифники. Кейин «қўлдан кетади». Ўқиган одамларга ёқса — эгалик бўлади, ёқмаса — беэга. Лекин баъзан эмас. кўпинча шундай бўладики, асар босилгунга қадар ҳам редакция ёки нашриётнинг «мулки»га айланиб, эълон қилингандан кейин муаллифнинг ўзи ҳам унинг ичидан «ўзини» ахтариб юради: шу қадар «лаблунжи» тўғриланади. Мен шу жиҳатдан «Ёшлик» редакциясидан миннатдорман: қандай ёзган бўлсам, ҳеч бир сўзини ўзгартирмай, шундай юзага чиқаришаяпти. Бир вақтлар ўзим ўзгаларнинг қўлёзмасини эпга солишни «беҳад» севганим учун ҳам бугун — ошкоралик даврида ёзувчининг асари бор борича-йўқ ҳолича босилиши керак, деб ҳисоблайман.

МУХБИР: — Баъзи адиблар асари журналда чиққач, у ҳақда билдирилган танқидий мулоҳазаларни инобатга олиб, асар устида қайта ишлашади. «Асқартоғ...»-да қиёмига етмаган ўринлар кейинчалик кўриниб қолар, деб ўйлайсизми? Умуман, қисса тўғрисида нима дейишингиз мумкин.

А. АЪЗАМ: — Энди қиссани яхшилай ҳам олмайман, ёмонлаштириш ҳам қўлимдан келмайди. Хуллас, ёқиш-ёқмаслиги — сиз тан. Мен нималарни амалга оширганимни эмас, қандай кўзда тутганимни айтаяпман.

Биринчи кўзда тутганим— инсоннинг ўзлиги, ўзини яхшилаб ўрганиш муаммоси. Ҳар қандай улкан ижтимоий мақсад-масала, инсондан бошланади. Халқ ҳам умумий тушунча эмас, алоҳида-алоҳида дунёлардан — одамлардан ташкил топадиган реал мавжудлик. Агар шу кичик дунёлар уйғонмаса, катта дунёнинг ҳаракатга келиши қийин. Уйғониш эса инсоннинг ўзини билиши билан чамбарчас боғлиқ. Мен, очиғини айтсам, «катта» масалаларни кўтаришга, қаҳрамонимни «ўта» курашчан қилишга қизиқолмайман. Мен учун қисса қаҳрамони Маҳди Ашрапов — турғунлик тутқуни, шу қадар тутқунки, бу ҳолнинг нуқси унинг эркин парвоз қилиши керак бўлган туйғуларига ҳам урган. Истеъдодли, лекин бу истеъдодининг ўндан бирини юзага чиқиб, қолганини турмушнинг, муносабатларнинг қай бир тор кўчасида йўқотиб қўйган кучли одамларнинг сокин фожеаси — китобхон билан баҳслашгим келган мақсад-масалам шу. Агар китобхонга шу масалани эплаброқ етказган бўлсам, ҳар ҳолда, қисса равиш-маромини тўғри топганман.

Яширмайман, мавжуд прозамизнинг кўп йўналишлари билан чиқишмайман, айни чоқда унга тўла суянаман. Шу боисдан «эски» — оғзаки нутқдаги айтиб бериш, ёзмадаги баён йўлини танладим. Инсоннинг ўзи бир сирли дунё бўлса, оламнинг ташвиши бир шахс дилида жо бўлса, нега «биринчи шахс тилидан ҳикоя қилиш ёзувчини чеклаб қўяди», деб шу ақидага ҳам қарши бордим. Менга айни шу йўл бойроқ, теранроқ туюлди. Қисса Маҳдининг ўйларига қурилган. Бир вақтда турли шахснинг турли кайфиятига тушиб ўйлаётган узун ўйлари... Турли кўнгил ҳолатларини бир одамнинг кўнгил ҳолатига жамлаб, композицияни юзага чиқаришга уриндим. Ўйлаган одам ахир-бир кун ўзини топади, деб ишонганим учун Маҳдини ўзлиги билан топиштиришга ҳаракат қилдим.

Бу ҳаракатим қандай натижа берганини сизларга ҳозирча айтолмайман.

Рамз БОБОЖОН, Ўзбекистон ССР халқ шоири, СССР Давлат мукофоти лауреати

ВАТАН ШАЪНИ

ОКТЯБРЬ 70 ЙИЛЛИГИ АРАФАСИДАГИ ЎЙЛАР

Қўлимда бир қисим
Ватан тупроғи,
Узоқ ўтмишларга элтади
хаёл...

ДАРҲАҚИҚАТ ШУНДАЙ. Қурт-қумурсқадан тортиб инсонгача ватан дейди, ватан билан тирик! Чет эл сафарларининг бирида фавқулодда ҳайратомуз воқеанинг гувоҳи бўлганман. Замон зайли, тақдир тақозоси билан турли сабабларга кўра ғурбатда қолиб кетган баъзи юртдошларимиз Ватан хокини қўлтиқтумор қилиб юрганларини кўрганман, қолаверса, ўлганларида устиларидан ана шу бир қисим тупроқни сочиб юборишни қариндош-уруғларига, ёри-биродарларига айтиб қўйганликларини эшитганман.

Ватан учун жангга кирганларни, ҳатто амбразураларга ўзларини урганларни биламиз, жасоратларини қадрлаймиз, уларнинг ёрқин хотираларига сажда қиламиз.

Ватан олдидаги муқаддас бурчимизни, она олдидаги фарзандлик қарзимизни узмоғимиз учун ниҳоятда ҳалол ва ҳақгўй, беғараз ва садоқатли бўлмоғимиз шарт. Ватан меҳнатини беминнат адо этмоғимиз керакки, оқибатда, шу йўлда тўкилган тер томчилари бағри кенг дарёдай тўлқин отсин!

Она-Ватанимиз ҳадемай 70 ёшга тўлади, 70 йил ҳазилакамми! Гражданлар уруши, янги иқтисодий сиёсат, беш-йилликлар, колхозлаштириш, индустрлаштириш, Улуғ Ватан уруши, тикланиш... эҳ-ҳе, не-не воқеаларда тобланмади бу ўлка, бу одамлар! Албатта, бу 70 йил давомида босиб ўтган йўлимиз фақат ғалабалардан иборат теп-текис йўл деган сўз эмас. Бу йўлда айрим жиддий хатолар рўй берган, шахсга сиғиниш оқибатида халқимиз бошига катта кулфат ҳамда фожиалар келтирган оғир пайтлар ҳам бўлган. Эсимда, 30-йиллар боши, кеч куз, республика пахта плани хавф остида турарди, далада нима гап билмайман, шаҳарда ғала-ғовур, пахта учун кураш давом этарди, ҳамма бош қотирарди: нима қилсаю, тўлмаган планни тўлдирса, даланинг йиртиғига ямоқ бўлса, эл-юрт ана шу ташвиш билан яшарди. Ўшанда ҳатто уйлардаги кўрпаларни тилка-пора қилиб, қучоқ-қучоқ пахтадан хирмон ясалгани, газеталар бонг ургани, ватанпарварлик бурчи деб шовқин солингани, мен ҳам ойимнинг икки кўрпасининг авра-астарини ағдариб, кўтариб, маҳалламиздаги бир бойнинг ичкари ва ташқарили ҳовлисига жойлашган мактабимиз айвонига олиб келиб ташлаганлигим — ҳали-ҳали эсимда. Шу керакмиди?! Кимга, нимага керак эди? Бундай хўжакўрсин қабилидаги «ташаббус» халқнинг кўнглини вайрон, рўзғорини поймол, юксак туйғуларини ғалаёнга келтирган эди-ку! Эндиликда, ўйласак, ўша вақтда айрим шуҳратпараст раҳбарларнинг ана шу қабилдаги «фидойилиги» шахсга сиғинишнинг айни кўриниши бўлиб гавдаланади.

Ҳолбуки, Катта Фарғона каналини эсланг! Қирқ беш кунда ҳаққи-ҳалол қилинган меҳнат мўъжизаси, халқ иродасининг буюк намойиши...

Ҳолбуки, Улуғ Ватан уруши йилларини эсланг! Халқлар дўстлиги фақатгина шиор эмас, амалда... Етим-есирларга, кексаларга кўрсатилган меҳрибонлик, қардошлик, меҳмондўстлик, ўзбек халқининг саховати... Энг яхши урф-одатларимиз... фронт орқасидаги мардлик, матонат, ҳормай-толмай қилинган ҳалол меҳнат...

ҲА, АНА ШУНДАЙ ижодкор, қалби қайноқ, бағри кенг, катта ишларга қодир, танти, меҳмондўст, меҳнаткаш, маърифатли, маънавий бой, дили пок, ўз сўзли, қудратли халқмиз-ку! Хўш, нима бўлди? Нега кейинги йилларда халқимиз ҳаётида кўнгилсиз ҳодисалар рўй берди? Кўзбўямачилик, қўшиб ёзиш, порахўрлик, маҳаллийчилик... Бунга ким айбдор? Бу савол кишини ўйлатиб қўяди. Очиғини айтиш керакки, ўз обрўйига ўзи чуқур қазиган, халқ шаънига, Ватан шаънига иснод келтирган харомхўр, баднафс айрим мансабдор шахслардан, юртнинг тузини ичиб, тузлуғига тупурган кўрнамаклардан, давлат чўнтагига қўл солган муттаҳамлардан, жиноятчилар тўдасидан бошқа яна ким бўлиши мумкин?! Халқми? Йўқ! Асло! Булар бари халқни, оддий меҳнаткашни, унинг ҳақ-ҳуқуқларини менсимаганлар, оёқ ости қилишга уринганларнинг иши!

Яқинда Тошкент телевидениеси тайёрлаган ниҳоятда актуал, долзарб кунларнинг корига ярайдиган бир кўрсатувга кўзим тушди. Унда юзимизни шувит қилиб турган пахтачиликдаги кирдикорлар рўй-рост очиб ташланди. Чунончи, Тошкент ва Бухоро областларидаги жиноий ишлар айбдорларини сўроқ жараёнидаги фош қилувчи далиллар орқали кўрсатилди. Лекин фильм давомида бир чуст дўппи гоҳ терговчининг столи устида, гоҳ жиноятчининг бошида пайдо бўлади ва ниҳоят, фильм охирида рамзий маъно касб этиб, қўшиб ёзиш каби жиноятнинг тимсоли бўлиб кўзга ташланади. Ҳолбуки, дўппи ўзбек халқининг миллий кийими! Ўзбек деганда анъаналари серқирра, касб-кори аниқ — пахтакор, миришкор, дилбар ва диловар халқ кўз олдимизга келади. Шундоқ экан, дўппи эпизодига рамзий маъно бериб, фильмни дўппи билан бошлаб, дўппи билан тугатиш керакмиди? Наҳот фильм муаллифлари бу нарса оддий меҳнат аҳлининг дилига озор беришини, унинг туйғуларини таҳқирлашини англамаган бўлсалар?

КУНИ КЕЧА ЎЗБЕКИСТОН Компартияси Марказий Комитети бюросининг навбатдаги мажлисида республикада рус тилини ўрганишни яхшилаш масаласи кўриб чиқилди. Мазкур масала юзасидан қабул қилинган қарорда маҳаллий миллатларга мансуб кўп кишилар учун рус тили иккинчи она тили бўлиб қолганлиги таъкидланади. Айни вақтда ўзбек, қорақалпоқ ва бошқа миллий тилларни ўрганишда жиддий камчиликлар борлиги қайд этилади. Она тилини ўрганиш сифати анча пасайиб кетганлиги, дарсликлар, ўқув планлари, программалар, ўқитиш методикаси замонавий талабларга жавоб беролмай қолганлиги, айримлари эскириб кетганлиги кўрсатиб ўтилди. Мустақил машқ қилиш, ўзаро сўзлашув қўлланмалари, луғатлар нашри ёмон аҳволда. Миллий тилларни ўрганиш ва ўргатишга эътибор берилмаганлиги, лоқайдлик оқибатида шундай хунук ҳодисалар юз бердики, жумладан, Маданият институтида ўзбек тили кафедраси, Театр институтида эса ўзбек тили ва адабиёти кафедралари тугатиб юборилди. Бу ўтакетган бир ёқламалик, қолаверса, партиямизнинг миллий сиёсатини нотўғри тушунган ношуд раҳбарларнинг ношуд иши-ку! Тил билмаган маданият ходимларидан, нафосатдан олис актёрдан нима кутиш мумкин?

Тилга эътибор — элга эътибор. Модомики, шундай экан, интернационализм байроғини янада баландроқ кўтариб, Ленин ва Пушкин, Навоий ва Ҳамза тилларига ҳурмат ва эътиборни янада оширмоғимиз лозим. Ҳар икки тил маданиятимизнинг икки қаноти бўлиб, янги ижодий парвозларга имкон яратади, миллий туйғуларимизга урғу беради. Аммо партиямизнинг миллий сиёсатини яхши идрок этмаган баъзи чала мулла раҳбарлар «фаолияти» туфайли баъзан у тил, баъзан бу тил камситилади, ҳар икки ҳолда ҳам бундай хатти-ҳаракат қораланиши керак. Масалан, мен янги туғилган неварам муносабати билан район ЗАГСига борганимда рўйхат бланкасидаги саволлар фақат бир тилда эканлигини кўриб ҳайрон қолдим. Ёки шаҳар марказидаги жуда кўп идора ва магазинларнинг эшигидаги ёзувлар, кўча номларига эътибор берайлик. Уларни ўқий десангиз имловий хатолардан кўнглингиз айнийди. Айниқса, юқори лавозимдаги баъзи бир масъул ўртоқларнинг ўз она тилида икки оғиз сўзни эплаб гапира олмаганларидан ниҳоят хижолат тортасан киши!

ЁЗУВЧИЛАРНИНГ ярим умри сафарларда ўтади. Бу галги кезишларим унча олис бўлмаган масофаларни ўз ичига олади. Бири — китобхонлар билан учрашув, шеърхонлик Фарғона водийси, бўйлаб, Марғилондан тортиб, то Наманган этакларигача бўлса, яна бошқа бири — Каспий бўйлари, Боку шаҳри. Бу ерда ҳаммамизга маълум ва машҳур шоир, озарбойжон шеъриятининг ифтихори Самад Вурғуннинг 80 йиллик тўйи нишонланди. Мен ана шу қутлуғ маросимга қатнашиш шарафига муяссар бўлдим. Тўй ўз йўлига, лекин тўй баҳона гап кўпмиллатли совет адабиёти ва унинг равнақи ҳақида борди, республикалардан келган шоир ва адиблар, танқидчи ва адабиётшунослар нафақат озарбойжон, умумиттифоқ адабиёти, шу жумладан, ўзбек адабиётининг ҳозирги аҳволи билан қизиқсиндилар, имконияти бўлган пайтларда ўзаро фикр алмашув, мулоҳаза ва музокаралар юз берди. Демак, шундан маълумки, қачон ва қаерда бўлмайлик, кўркимиз, кўз-кўз қилгудай бебаҳо мулкимиз, ижод устахонасида яралган етук асарлар ва уларни яратган ажойиб санъаткорлар давра марказида бўлишлари табиий.

Коммунистик партиямиз талант ноёб эканлигини, уни авайлаб асраш кераклигини ҳамиша уқтириб келади. Бунга КПСС XXVII съездига қилинган Сиёсий доклад, Ўзбекистон Компартиясининг XXI съезди ва пленумлари, республика ва Иттифоқ ёзувчилари съездларининг амалий иш жараёни, тадбир ва қарорлари ёрқин мисол бўла олади. Ҳозир мамлакатимиз халқ хўжалигида қайта қуриш жараёни давом этаётибди. Бу тадбир ижодчиларимизга, ёзувчи ва санъаткорларимизга ҳам дахлдордир. Шу нуқтаи назардан масалага ёндашсак, адабиётимиз жуда масъулиятли бир даврни ўз бошидан кечираётганлигини тан олмасдан иложимиз йўқ. Хўш, ўзбек адабиётида қайта қуриш бошландими, йўқми? Бошланди, лекин бу процесс, бахтга қарши, кўнгилдагидек эмас, суст ўтаётганга ўхшайди, теранлик кўринмайди.

Адабиёт ва санъатнинг ривожида танқид ва ўз-ўзини танқид зарурлиги шак-шубҳасиздир. Лекин танқид соғлом ва беғараз бўлиши керак. Танқиднинг кучи шундаки, ижод аҳлини «ур тўқмоқ» қабилида сочиб юбормаслиги, балки уларни бирлаштириши, монолит ҳолга келтириши, меҳнатга рағбатлантириши лозим. Яқин ўтмишни эслайлик, манманлик, бюрократизм, кибру ҳаво, субъективизм, ошна-оғайнигарчилик, шаҳарчилик иллатлари кўз олдимизга келади. Дарҳақиқат, партия талабларига жавобан сўздан ишга ўтишимиз, фисқ-фужур ва шовқин-суронни йиғиштириб, фойдали, тинч, ҳалол меҳнат қилишимиз, адабиётимиз бойлигига бойлик қўшишимиз керак. Эсимда, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленуми ўтиши биланоқ изма-из, биз ижод аҳли ҳам, ўзбек адабиётидаги долзарб масалаларни қизғин ва кенг муҳокама қилиб олган эдик. Шунингдек, мунозара ва музокаралар юзасидан муайян тадбирлар ҳам белгилаб чиқилган эди. Ўшандан бери қанча шамоллар эсди, қанча сувлар оқди, ижодий съездлар ўтди, турли-туман адабий баҳслар бошланди ва якунланди, роман ва поэма, шеър ва қиссалар ёзилди, китоблар нашр этилди, мақталди ёки танқид қилинди. Демак, Ёзувчилар союзида бирмунча ишлар бажарилди дейиш мумкин. Лекин, ҳали амалга ошмаган таклифлар, ечилмаган муаммолар навбат кутиб турибди.

Республикамизда «Маданият фонди»нинг ташкил қилиниши маданий меросимизни кўзқорачиғидай сақлашни, умрбоқийлигини тақозо этади. Модомики, шундай экан, халқимизнинг минг йиллик тарихини варақласак, тарихий воқеаларга, шу жумладан, илму маърифат, адабиёт ва санъатнинг гуллаб-яшнаган кўркам фаслига, шунингдек, қирғин-барот урушлар, босқинчилик разолати остида инқирозга юз тутган даврига, вайроналикка дуч келамиз. Ўшанда урхун ёзувларидан тортиб Навоий ҳазратлари қаламига мансуб қўлёзмаларгача, Ибн Сино кутубхонасида рўй берган ёнғиндан тортиб Паҳлавон Маҳмуд мақбарасида нақшга айланган рубоийларгача кўз олдимизда қайта жонланади. Биз, ҳақиқатан уларнинг тақдирига, барҳаётлигига келажак олдида жавобгар кишилармиз-ку!

ДАРВОҚЕ, ХОРИЖГА қилган сафарларимдан яна бирида, бундан бир неча йил аввал Германия Демократик Республикасида бўлганлигимни ва бир немис адибининг уйига ташриф буюрганлигимни эслайман. Ўшанда, немис адибининг ижодхонасидаги бир столга кўзим тушди ва бу стол ўзининг аллақандай безаклари билан Самарқанд ёки Хивани хотирамга солиб қўйди. Соҳиби хонадон мендан қалай, маъқулми, йўқми' деб сўраётгандай кўз қарашида савол аломатини сездим. Мен унга «дуруст, лекин бир нарсани сўрашга андиша қилиб турибман», дедим. Адиб «сўрайверинг, бу столни ўзим ўз қўлим билан ясаганман, фақат қурилиш материали сизларники, холос», деди. Маълум бўлишича, чет эллик адиб Ўзбекистон сафари кунлари Бибихоним масжидида бўлган ва маданиятимиз мулки ҳисобланган асори-атиқани тиклаш жараёнида чиққан чиқиндиларни нодир тошлар қабилида ардоқлаб ўзи билан олиб қайтган. «Олдингдан оққан сувнинг қадри йўқ», дейдилар. Ҳа, шундай, биз учун қадрсиз бўлиб ётган чиқиндилар, кошин парчалари чет эллик адибнинг санъатга бўлган меҳри ва таланти туфайли диққатга сазовор ажойиб бир хилқатни касб этган, мўъжиза бўлиб яралган.

Бу, ўтмиш маданиятимизга хорижий дўстларимизнинг қизиқишидан бир лавҳа. Ўз навбатида мухолифларимиз ҳам ўз қўлларидан келган ёки келмаган ишларни ҳам қилганлар. Бир вақтлар, бундан 500 йил муқаддам ҳам шоир, ҳам саркарда Заҳириддин Муҳаммад Бобур шайбонийлар қувғинидан қутулиш учун ҳозирги Афғонистон Демократик Республикаси территориясига ўтади ва у ерда бироз истиқомат қилганидан сўнг Ҳиндистон тупроғида туп қўйиб, палак отади. Бу гаплар ҳаммаси тарихда бор, эл учун аён! Лекин, мен айтмоқчи бўлган нарса шуки, ўша қирғин-барот урушларда, қочқинди-қувғинликларда халқимиз маданиятининг ҳам буюк, ҳам нодир мулки талон-торож бўлганлигига шак-шубҳа қилмаймиз. Шунингдек, яқин-яқинларда яшаб ижод қилган асрдошимиз ажойиб қалам соҳиби Зокиржон Фурқатнинг ғурбатда вафот этганлигини ва қабри Шарқий Туркистон тупроғи Ёркент шаҳрида эканлигини ҳам биламиз, лекин шундай бир савол туғилади: «Нега бу ҳаммамизга қадрдон ва севимли асарлар оригинали ёки қўлёзмаси ўз она заминидан ҳамон узоқда, бегона элларда дайдиб юради?».

Кези келгани учун мен қўл билан санагудек бир неча сиймолар ёки асарларни тилга олдим, холос. Аслини олганда, улар беҳисоб! Яқин ўтмишимизга, яъни 70 йил мобайнида камол топган ўзбек совет маданиятига назар ташласак, Владимир Ильич Ленин башоратининг ёрқин манзарасини кўрамиз: бадиий адабиётнинг турли жанрлари, музика, тасвирий санъат, ҳайкалтарошлик, театр санъати, меъморчилик санъати ва ҳоказо, ва ҳоказо... Айниқса, яқин ўтмишдаги адабий мерос масаласи ҳамон диққат марказимизда энг зарур ва энг актуал масалаларнинг бири бўлиб турибди. Жумладан, Ҳамза ва Абдулла Қодирий меросига қайтиш ва уни излаш, топиш ва иложи борича мукаммаллаштириш шу куннинг вазифаси, ўз авлодимиз бурчи эканлигини ёдимиздан чиқармаслигимиз керак, қолаверса, Чўлпон ва Фитрат каби қалам соҳибларининг ижодий тақдирини ҳал қилиш, бу ҳақда эндиликда адолатли бир қарорга келиш ҳам бизнинг зиммамизга аллақачон тушганлигини инкор этолмаймиз. Бу ҳақдаги менинг муайян фикрим ушбу газетанинг ўтган сонларидан бирида айтилган бўлса ҳам яна шуни қўшимча қилмоқчиманки, мазкур ёзувчилар ўз асарлари билан ўзбек адабиёти бўстонида барг ёзиб, илдиз қўйганлари маълум. Модомики, шундай экан, улар ёш кўчатлар эмаски, сояда қолиб кетганлари учун офтобрў ерга кўчириб ўтқазиб қўя қолсак! Бу бир кунлик, бир йиллик иш эмас, албатта! Бу вазифани ўз зиммасига олганлардан вақт ва масъулият эътибори билан жуда катта меҳнат, ақлу-идрок, бардош ва ирода талаб қилинади. Мазкур китоблар қайта нашр этилгандан кейин, такрорлайман, бу унутилмас зотлар билан учрашамиз, баҳслашамиз, фикрлашамиз, билиб-билмай қўллаган ташбеҳларини, мулоҳазаларини, ҳатто хато ва чалкашликларини ҳам юзма-юз келиб «ўзларига» айта оламиз. Муҳими, уларни, улардан қолган адабий меросни ғоявий мухолифларимиз қўлига бериб қўймаслигимиз керак. Чинакам талант, қадрли асар борки, уни халқ мулкига айлантиришимиз, Ватан рўзғорига қўшишимиз лозим.

ҲАҚИҚАТАН, айниқса шу кеча-кундузда, Улуғ Октябрь инқилобининг 70 йиллиги арафасида қутлуғ қон тўкилган табаррук заминда собит туриб, ғурур билан айта оламизки, не-не аждодларимиз зор-зор йиғлаб ўтиб кетган, лекин топа олмаган ана шундай ажойиб она-Ватан сиз билан бизга насиб этди, сиз билан бизнинг пешонамизга битди, бундан буюк бахт-саодат борми!

Суратда: Пастдарғом район «Сайқал» халқ ашула ва рақс ансамбли қатнашчилари Моҳия Абдуазизова, Ҳилола Тошпўлатова.

Т. ШОМИЕВ фотоси

ҲАБИБ АБДУЛЛАЕВНИНГ 75 ЙИЛЛИГИ

Иброҳим ҲАМРОБОЕВ, ЎзФА Геология ва геофизика институти директори, Ленин мукофоти лауреати

БУЮК ОЛИМ

Ўзбекистон геология фани равнақини Ҳабиб Муҳамедович Абдуллаевнинг ғоят серқирра ва сербарака илмий-ижтимоий фаолиятисиз тасаввур этиш қийин. Академик Абдуллаев теран илмий, педагогик ва ижтимоий фаолият соҳиби эди. Унинг олим сифатидаги бетакрор истеъдоди ва ташкилотчилик қобилияти жуда барвақт намоён бўлган. Олимнинг геология фанимиз равнақига, шу билан бирга, бошқа фан соҳаларимиз ривожига қўшган ҳиссаси ҳам беқиёсдир. Кўпгина фан соҳаларининг тараққиёти бевосита Ҳабиб Муҳамедовичнинг номи билан боғлиқ. У республика Фанлар академиясининг вице-президенти, президенти, Госплан раиси, республика Министрлар Совети Раисининг ўринбосари бўлиб ишлаган йилларда академиямиз таркибида гидрогеология ва инженерлик геологияси, нефть ва газ конлари геологияси, ядро физикаси каби кўплаб институтларни ташкил этиш учун ҳам жон куйдирган эди.

Ҳабиб Абдуллаевнинг республикамиз биринчи геолог олими сифатида бу соҳани ривожлантиришдаги хизматларининг ўзи бир катта тарих. У кўплаб геолог олимларни камолга етказган, ўз даврининг йирик алломаси, жамоат арбоби даражасига кўтарилган эди. Ҳабиб ака Ўрта Осиё металлогенистлар мактабига, шу жумладан, геологиянинг петрометаллогения соҳаларига асос солди. Унинг бевосита раҳбарлигида Ғарбий Ўзбекистон магматизми ва металлогениясининг муҳим жараёнлари тадқиқ этилди.

Ўша пайтда чўл ва ярим чўллардан иборат Ғарбий Ўзбекистон геология фанимиз учун очилмаган қўриқ эди. Бу ерда пайдо бўладиган магматик ва рудаланиш жараёнларини ўрганиш учун Ҳабиб Муҳамедович ташаббуси билан бир нечта группалар тузилган ва шу отрядларнинг бирини мен ҳам бошқарган эдим. Бу соҳадаги ишларнинг айрим йўналишларини домла билан биргаликда олиб борганмиз. Маълумки, бу тадқиқотларнинг натижаси кейинчалик шу зонада кўплаб йирик конларнинг очилишига замин ҳозирлади.

Ҳабиб Абдуллаевнинг ўткир ташкилотчилик фаолияти уруш йилларида, ундан кейинги йилларда ҳам тўла намоён бўлган. Ўша оғир даврда ва урушдан кейинги дастлабки йилларда Ҳабиб Абдуллаев оғир саноатнинг узлуксиз ишлашини таъминлаш, республика қора металлургиясининг тўнғич иншооти Бекобод металлургия заводи қурилишини ташкил этиш, уни хомашё билан таъминлашда кўп жон куйдирди.

Ҳабиб Муҳамедович фикри тиниқ, дунёқараши кенг, йирик олим эди. Айни пайтда камтар ва талабчан устоз кўплаб олимларнинг меҳрибон мураббийси ҳам эди. У узоқни кўра олар, йирик коллективларни бир қанча комплекс проблемаларни ҳал этишга жалб эта биларди. Шунинг учун ҳам Ҳабиб Муҳамедовичнинг кашфиётлари серқирра, ғоят сермаҳсул ижтимоий фаолияти Иттифоқимиздагина эмас, чет элларда ҳам довруғ қозонди. Устоз Ленин мукофоти лауреати бўлди. Буюк Британия Минерология жамияти ва Франция Геология жамиятларининг аъзоси эди.

Бугун Ҳабиб Муҳамедович кўп йиллар иш олиб борган, директорлик қилган институтимизда олимнинг мемориал музейи ишлаб турибди. Юртимиздаги кўплаб кўчалар, мактаблар, маҳаллалар унинг номи билан аталади. Минг-минглаб геолог олимларимиз устоз бошлаб берган фанимизнинг муҳим йўналишларини муваффақият билан давом эттирмоқдалар. Истеъдодли геолог ёшлар иштирокида мунтазам равишда Абдуллаев ўқишлари ўтказиб турилибди. Ҳабиб Муҳамедовичнинг кўплаб шогирдлари қатори мен учун ҳам устознинг бой илмий мероси, серқирра фаолияти азиздир. Бугун устоз таваллудининг 75 йиллиги кунларида биз шогирдлар унинг номини фахр ва ифтихор билан тилга олиб, ёрқин хотираси олдида таъзим қиламиз.

БЕҲУДА КОМИССИЯЛАР КИМГА КЕРАК?

ОЧИҒИНИ АЙТГАНДА

ҲОЗИРГИ ДЕҲҚОН замонавий билимлар, қудратли техникалар билан қуролланган. У ўз экинини қачон экиш ва суғоришни, қачон ишлов бериш ва ҳосилни йиғиштириб олишни яхши билади. Чунки у амалий тажрибага эга. Ўз вазифасини далага ойда-йилда бир келувчи, шунда ҳам пайкал бошидан нарига ўтмайдиган айрим «нозикроқ» раҳбардан кўра ўн карра, юз карра яхшироқ тушунади. «Нозик раҳбар» деганда мен ҳар йили пилла қурти боқиш ва ғўза парваришининг энг долзарб дамларида райком ва обком томонидан тузиладиган текшириш бригадаси вакилларини назарда тутаяпман. Эҳтимол, бундай бригадаларга чинакам мутахассислар бириктилса, кутилган самарани бериши мумкиндир. Лекин бригада рўйхатига баъзан пиллачилик, пахтачилик, умуман қишлоқ хўжалигидан йироқ бўлган «мутахассис»лар ҳам тиркалади. Улар орасида спорт, медицина, транспорт, алоқа ва шунга ўхшаш соҳа мутасаддилари ҳам бўлади. Хўш, бу вакил тиши далада чиқиб, сочи шу ерда оқарган, ўз тажриба мактабини яратган деҳқонга нима бера олади? Ахир қишлоқ хўжалиги бўйича махсус билимга эга бўлмай туриб, ғоятда юзаки, кимлардандир йўл-йўлакай эшитган сўзлар билан деҳқон вақтини олишнинг кимга кераги бор? Деҳқоннинг вақти шундай ҳам ғоятда чекланган-ку.

Бу масаланинг бир томони. Иккинчидан, 20—30 чоғли комиссия аъзоларини кутишнинг ўзи бўлмайди. Қолаверса, деҳқон учун фойдаси тегмайдиган ўша вакил ўзи бошлиқ бўлган муассасада ўта билимдон мутахассис бўлиши мумкин. Текшириш бригадалари эса баъзан ҳафталаб, ойлаб дала кезишади. Шундай экан, ўша мутахассис бошқараётган тармоқнинг бевосита вазифасига кирувчи ишлар нима бўлади? Коллективда иш мароми бўшашиб давлат планларининг бажарилишига таъсир кўрсатмайдими? Ўша раҳбар далага бориб ўзининг ҳам, деҳқоннинг ҳам вақтини олиш ўрнига ўз соҳаси бўйича деҳқонга қай йўл билан қулайлик яратишни, хизмат кўрсатишни ўйласа, яхши бўлмайдими? Ана шундагина деҳқоннинг киноя билан «Аввал ўзингга боқ, сўнгра ноғора қоқ» дея писанда қилишидан бир оз бўлса-да қутуламиз.

Маълумки, одатда пилла қурти боқиш мавсуми охирлаган сари юқоридаги каби текширувчи бригадалар сони ва салмоғи сезиларли даражада кўпаяди. Улар ёнига қишлоққа оталиқ қилувчи завод, фабрика ва турли муассасаларнинг вакилларидан иборат бригадалар ҳам қўшилади. Аслида бундай бригадалар умуман бошқа мақсадда, яъни хонадонларга амалий ёрдам бериш мақсадида тузилади. Лекин уларнинг аъзолари амалий ишдан оғзаки кўрсатмалар беришни афзал кўрадилар. Хонадонма-хонадон юриб бутун умри пилла қурти боқиш билан ўтаётган одамларга ўзларича маслаҳат беришади, нималарнидир талаб қилишади.

Шу ўринда ғоятда ачинарли ва кулгили бир воқеани айтиб ўтмоқчиман.

Қўқон шаҳридан Бувайда районига йўл олган текшириш бригадаси сафида маиший хизмат кўрсатиш бўйича мутахассис — нозиккина қиз ҳам бор эди. Умрида пилла қурти боқиш нималигини билмаган бу қиз хонадонлардан бирида сўкичаклар оёғига идишларда сув қўйилганини кўриб, ҳайрон бўлади. Аммо сўрашга орияти келади ва ўзича қуртлар шу ерга тушиб сув ичса керак, деган хулоса чиқаради. Шундай ўй билан қўшни уйга кирса, сўкичак оёқларига идишларда сув қўйилмаган. Қуртлар эса тўртинчи ёш уйқусига кетган бўлиб, барг емасдан, қимирламай ётибди. «Мутахассис»ни ваҳима босади: «Қуртлар чанқаб қолган, хонадон эгалари эса сув беришни унутиб қўйган». У хонадон эгасига тезлик билан қуртларни суғоришни, иложи бўлса, пақирда сув сочишни буюради. Етмиш ёшли Нуржон момо кулгисини аранг босиб, «хўп» дейди. «Хўп» дейди-ю, ўз ишини билиб қилаверади.

Бу воқеага анча йиллар бўлди. Лекин бутун мамлакатга донғи кетган, давлат мукофоти лауреати бўлган Олияхон ая Султоновадек машҳур пиллакорни тарбиялаб етиштирган, пиллачиликда ўзига хос мактаб яратган бувайдалик деҳқонлар ҳозир ҳам турли комиссияларни кўришганда «Ишқилиб булар ҳам қуртимизни суғоришни буюрмаса бўлгани» дея юрак ҳовучлаб турадиган бўлиб қолишган.

Бунга ўхшаш воқеалар бошқа соҳаларда ҳам тез-тез рўй бериб туради. Ҳар бир комиссия ўз қаричи билан деҳқонга кўрсатма беради. Охир-оқибатда деҳқоннинг қимматли вақтини ўғирлаб, уни асосий ишидан чалғитади. Ҳолбуки, эндиликда партия ва ҳукуматимиз ҳар хил икир-чикир ишларга юқоридан туриб аралашувларга чек қўйишга, турли кўрсатмалар бериб деҳқонни асосий ишдан чалғитмасликка даъват этмоқда. Чиндан ҳам, қишлоқ хўжалиги ишлари айни қизиган вақтда ҳар бир бригада ва колхозда райком ёки обком вакилининг ойлаб ётиб олиши, турли комиссияларнинг кунора ташриф буюришидан кимга фойда-ю, кимга зарар? Бу ҳақда чуқурроқ ўйлаб кўриш вақти келди. Чунки деҳқонга турли-туман текширувчилар эмас, чинакам ёрдам, оқилона мадад керак.

Абдувоҳид ҚОДИРОВ,
Бувайда район агросаноат бирлашмаси умумий бўлимининг мудири

РАНГ КЎР, ҲОЛ СЎР

Бизнинг қишлоғимиз кўҳна гўшалардан ҳисобланади. Бу ерда ҳозир 3 мингдан ортиқ киши яшайди. Ундай бўлса, қишлоғингиз анча ривожланган, гуллаб-яшнагандир, деб ўйларсиз. Афсуски, бу жиҳатдан биз асло мақтана олмаймиз. Қишлоғимиз бундан ярим аср олдин қандай бўлса, ҳозир ҳам шу аҳволда. Уйлар пала-партиш қурилган, кўчаларимиз қишда тизза бўйи лой, ёзда чанг.

Энг ачинарлиси, қишлоғимизда меҳнаткашларнинг кўнгилли дам олишлари, соғлиқларини тиклашлари учун зарур бўлган маданий-маиший шароит йўқ. Кутубхона бировнинг эски уйида жойлашган. Кўримсизлигидан ҳеч ким унга ташриф буюрмай қўйган. Фельдшерлик-акушерлик пункти қурилиши эса уч йилдан буён туя гўшти еб ётибди. Беморлар саккиз километр узоқликдаги касалхонага қатнашга мажбур бўлмоқдалар.

Биз уч йилча муқаддам қишлоғимизда клуб қурилишини эшитиб хурсанд бўлган эдик. Энди билсак, ҳаммаси қуруқ гап экан. Бу ҳақда совхоз, район раҳбарларига айтсак, пинак ҳам бузишмайди. Фақат иш талаб қилишади. Ахир, биз шусиз ҳам яхши ишлаяпмиз. Хўжалигимиз ҳар йили ўртача бир миллион сўмдан соф даромад олаётир. Наҳотки, шу маблағнинг бир қисмига маданий-маиший объектлар қуриб, қишлоғимиз кишиларининг талаб-эҳтиёжларини қондириш қийин бўлса?

Гагарин районидаги «Правда» совхозига қарашли Шўроб қишлоғи аҳли номидан:
Ж. МУҲАММАДИЕВ, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, Д. ҚУВОНОВ, маҳалла комитетининг раиси, А. АЛИҚУЛОВ, Д. ИСМАТОВ, уруш қатнашчилари, Ў. ОЛТИЕВ, А. ТОЖИЕВ, М. ЎСАРОВ, Н. ҚУЛМУРОДОВ ишчилар, Ў. ОЛТИБОЕВ, студент.
(Жами 17 имзо)

«АЁЛ МЕҲНАТИНИНГ ҚАДРИ»

Газетамизнинг шу йил 15 май сонида шу сарлавҳа остида берилган «савол ва шарҳ»да далада ишловчи хотин-қизлар барча аёллар учун яратилган имтиёзлардан фойдалана олмаётганлиги, улар меҳнат қонунларига зид ҳолда эртадан-кечгача ишлатилиши ва дам олиш кунлари жорий этилмаганлиги танқид қилинган эди. Шу муносабат билан Ўзбекистон ССР Агросаноат Давлат комитетидан қуйидаги жавоб олинди.

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»ГА ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

ЎЗБЕКИСТОН ССР АГРОСАНОАТ ДАВЛАТ КОМИТЕТИ:

«Аёл меҳнатининг қадри» мақоласи Ўзбекистон ССР Агросаноат Давлат комитети томонидан ўрганиб чиқилди. Қорақалпоғистон АССР ва республика областларининг агросаноат комитетларига ушбу мақолани ўзларига қарашли коллективларда муҳокама қилиш, меҳнат қонунчилигига риоя этилиши бўйича қўшимча тадбирлар белгилаш ва амалга ошириш топширилди. Жумладан, колхозлар, совхозлар ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналарида ишловчи аёлларнинг барча имтиёзлардан фойдаланишлари учун имкон туғдириш, аёлларнинг, айниқса, болали аёлларнинг иш ва дам олиши учун етарли шароит яратиш, мактабгача тарбия болалар муассасалари ҳамда умумий овқатланиш муассасалари ишини яхшилаш зарур.

Ўзбекистон ССР Агросаноат Давлат комитети бу тадбирларнинг амалга оширилишини ўз назоратига олади.

В. АНТОНОВ,
Ўзбекистон ССР Агросаноат Давлат комитети раисининг биринчи ўринбосари

ОБОДОНЛАШТИРИШ ҚИЗҒИН

Халқ депутатлари Киров район Совети ижроия комитети редакция йўллаган хатни кўриб чиқди. Унда Қушчи қишлоғи ёшларининг мулоҳазалари, бу борадаги редакциянинг фикрини атрофлича ўрганилди. «Октябрь 40 йиллиги» совхозидаги Қушчи қишлоғидаги эски молхона бузилиб, унинг ўрнига қишлоқ ёшлари учун стадион қуришга тайёргарлик ишлари бошланди. Шунингдек, қишлоқда янгидан медицина пункти, кутубхона қурилаяпти. Қушчи қишлоғига ёнма-ён бўлган иккита қишлоқда ҳаммом мавжудлигини ҳисобга олиб бу қишлоққа ҳаммом қурилиши ҳозирча планлаштирилмади.

Р. ОБИДОВ,
Халқ депутатлари Киров район Совети ижроия комитети раиси

Газетамизнинг 1985 йил, 5 апрель сонида «Усто» муаммолари» номли танқидий мақола эълон қилинди. Унда республика Рассомлар союзи қошидаги «Усто» халқ амалий санъати бирлашмасида йўл қўйилаётган камчиликлар ва ечимини кутаётган муаммолар ҳақида жиддий фикрлар билдирилган эди.

Аммо Ўзбекистон ССР Рассомлар союзининг ўша пайтдаги раҳбарлари мақолага турли баҳоналар билан расмий жавоб бермадилар. Шу йил апрель ойида бўлиб ўтган республика рассомларининг XIII съездида ҳам ёрдам сўраб кўпчилик усталар съезд минбарига кўтарилдилар.

Редакция бу борада ижодий союзда қандай ишлар амалга оширилаётгани ва «Усто»нинг бугунги аҳволи қай даражада йўлга қўйилганлиги билан қизиқиб, яна шу мавзуга қайтишни лозим топди.

САРГАРДОНЛИК

Республика рассомлар союзининг шу йил июнь ойида бўлиб ўтган III пленумида минбардан туриб куюнчаклик билан айтилган гапларни тинглаб, тез орада бажариш зарур бўлган ишлар кўплиги, уларни амалга оширишда ижодкорлар союзининг янги сайланган раҳбарларига ишониб, улардан жиддий мадад кутишаётганига гувоҳ бўлгандим. Жумладан, пленумда машҳур ганчкор уста, Ўзбекистон ССР халқ рассоми Маҳмуд Усмонов сўзга чиқиб бундай деди:

— 1975 йилда наққош усталар Ёқубжон Раупов, Жалил Ҳакимов, Тойир Тўхтахўжаев, ёғоч-ўймакорлик устаси Ортиқ Файзуллаев, кулоллар Муҳиддин Раҳимов, Аҳад Аминов билан маслаҳатлашиб халқ амалий санъати уюшмаси тузилса, деб Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетига мурожаат қилдик. Ва, ниҳоят, 1978 йилда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва республика Министрлар Советининг қарорига биноан «Усто» халқ амалий санъати бирлашмаси тузилди. Лекин нима учундир Ўзбекистон ССР Бадиий фонди раҳбарлари бу уюшмага барча соҳадаги усталарни қўшмадилар. Шундай бўлса ҳам ишлар кўнгилдагидек кетаётганди. Аммо...

1982 йилга келиб, Ўзбекистон Бадиий фондининг собиқ директори ташаббуси билан янги Тошкент ҳайкалтарошлик ва монументал санъат комбинати ташкил этилди. Комбинатга наққошлик ва ганч-ўймакорлиги усталари ҳам бириктириб қўйилди. Аслида бу комбинатга халқ амалий санъатининг ҳеч қандай алоқаси йўқ...

Маҳмуд Усмоновнинг айтганлари тўғри. Шу сабабли бирин-кетин тартибсизликлар, кўнгилсизликлар вужудга кела бошлайди. Аввалари участка мастерининг ўзи усталарни иш билан таъминлаб, бошқариб келарди. Комбинатга ўтгач, уни ёнига 3—4 киши қўшиб қўйилади. Иш эса олға силжиш ўрнига, ортга кетади. Иш жойлари аниқ белгиланмасдан, ўрганилмасдан усталар юборилади. Уларни керакли ашёлар билан таъминлаш ҳақида бош қотирилмайди. Натижада усталар ўртасида бошбошдоқлик келиб чиқади. Масалан, Бухоро тўқимачилик комбинати ва Навоий шаҳри қурилишларида амалга оширилган ишларда шундай ачинарли ҳол юз беради. Оқибатда иш шароитининг яхши эмаслигидан, раҳбарликнинг тўғри йўлга қўйилмаганлигидан усталар бирин-кетин ишдан бўшай бошладилар.

1982 йилда 10 киши, 1983 йилда 26 киши, 1984 йилда эса 22 киши ўймакорлик ва наққошлик бригадаларидан бўшаб, бошқа ишга ўтиб кетдилар. Ҳозирда уларнинг сони юздан ошади.

— Мени баъзилар шикоятчи дейишаяпти, — дейди М. Усмонов мен билан суҳбатда. — Лекин 4—5-синфдан шогирд бўлиб келган ёшлар ҳозир тўрт-беш болали, оила бошлиғи. Уларнинг ишламасдан юриши ўринлими? Ахир қайси уста шогирдлари шу аҳволга тушса, қараб туради? Мен фақат юзлаб шогирдлар етиштириб, қариганда маломатга қолаётганимга ачинаман...

Ҳа, уста фақат ўзи учунгина қайғураётгани йўқ. Қарилик гаштини суриб, маза қилиб уйида ётиши мумкин эди. Йўқ, у бундай қилолмайди. Ганчкорлик ота касби. Билагидаги сўнгги кучини ҳам шу ишга сарфлашни хоҳлайди. Касбини, айниқса шогирдларини бир четда қолдириб тинчгина яшолмайди.

— Иш топилади. Бу ҳаракатга боғлиқ. Масалан, Термиз районидаги «Намуна» колхозида бажарилган 115 кв. м. ганч-ўймакорлик ишлари 32 минг сўм баҳоланган. Шу райондаги «Шарқ» меҳмонхонасида эса 20 минг сўмлик иш бажарилган. Бу ишларни қўшни республикалардан келган саёқ усталар бажаришган. Ахир биз уларни ўн баробар кам нархда қилиб беришимиз мумкин эди-ку?!

Устанинг гапларидан кўриниб турибдики, республикамиз ва бошқа жойларда халқ усталарига иш топилади. Лекин бу учун бирлашма ҳаётини тўғри изга солиш керак. Усталарга шароит зарур.

Дарҳақиқат, иш жуда кўп. Аввалари усталарнинг узлуксиз, йил бўйи ишлаши учун иш топиларди. Улар республикамизда ҳамда Москва, Ленинград, Киев, Иваново шаҳарларида, Қозоғистон ва Туркманистон республикаларида бўлиб, ўз маҳоратларини кўрсатганлар.

Маҳмуд Усмонов шогирдларини ўз ишига қайтишига, уларни минглаб биноларни ўз қўллари билан устозлари ўргатгандек қилиб безашларига ишонади. Шу ишонч уни ҳамиша куйиб-пишиб ганчкорлик санъатини, қолаверса, шогирдларини ҳимоя қилишига туртки бўлмоқда.

Бу муаммони тўлароқ ёритиш мақсадида бирлашманинг баъзи раҳбарлари ва усталари билан учрашиб, уларнинг фикри билан қизиқдим.

Дастлаб Республика рассомлар союзи қошидаги халқ амалий санъати секцияси раиси Комил Каримовга Маҳмуд Усмоновнинг фикрлари ҳақида нима дея оласиз, деганимда индамай қўяқолди. У кишининг айтишича: «Ҳамма муаммолар ҳал бўлаяпти. Ишлар аста-секин изга тушиб кетади». Бу жавоб мени қониқтирмади. Секция раҳбарининг усталарга бир ёқлама муносабати бирлашма фаолиятига ҳам салбий таъсир этади.

— Мен Маҳмуд Усмоновнинг шогирдларидан бириман, — дейди уста Умаржон Тоҳиров. — 1967 йили ўқишни тугатгач, у кишининг маслаҳатлари билан Тошкент Давлат политехника институтининг архитектура факультетига кириб ўқидим. Асосий мақсадим бир-бирига эгизаклардек ўхшаш бинолар эмас, балки ранг-баранг уйлар, уларнинг ички интерьерларида янгилик яратиш эди. Таниқли уста Зиёвуддин Юсупов билан 15 га яқин шогирд тайёрлаб махсус бригада туздик. Уста Ширин Муродов услубларини (Бухоро услуби) ўрганиб, уни қайта яратишга ҳаракат қилдик.

«Усто» бирлашмаси тузилганда унга биринчилар қатори ўтдик. Ишларимиз яхши кетаётганди, аммо 1982 йили Тошкент ҳайкалтарошлик ва монументал санъат комбинатига бизни бириктириб қўйишди. Чунки уларга доимий ҳаракат қилиб туришлари учун катта сўммадаги маблағ керак эди. Бир гуруҳ ҳунармандлар ажралиб кетгач, «Усто» ҳам қийин аҳволга тушиб қолди. Бу ҳам етмаганидек, бирлашмани мосланмаган бинога кўчиришди. Натижада 50 минг сўмлик миниатюра асбобларининг кўпи яроқсиз ҳолга келди. Бажарилаётган ишларимиз икки-уч йил орқага сурилди. Союзнинг халқ амалий санъати секцияси деярли сўнгги 5 йилда тайинли ишламади. Айниқса, областлардаги усталарнинг аҳволи бизларникидан ҳам ёмон. Ёшлар билан ишлаш тўғри йўлга қўйилмаган. Оқибатда, усталар ўз ишларидан совий бошладилар. Халқ амалий меросини ҳар томонлама бугунги кунга татбиқ этиш, аввалги ва ҳозирги ишларни, услубларни қўрқмай ўрганиш керак. Амалий санъатни тўла ёритадиган, тушунадиган санъатшунослар, айниқса ёшлар жуда кам. Биз ёш олимлар, мутахассислар етиштиришда Санъатшунослик институти билан мустаҳкам алоқа ўрнатишимиз даркор.

Лекин «Усто»нинг ишлари маълум бир тўғри йўлга тушай деб турганда, кимнингдир нотўғри кўрсатмаси билан Бадиий фонд қошида ягона бирлашма тузилиб, «Усто» цех сифатида унга бирлаштириларкан. Агар шундай қилинса жуда нотўғри бўлади.

— Умаржоннинг гаплари тўғри, — деди амалий санъат секцияси комиссияси раиси, ўймакор уста Мирзоҳид Ашуров. — Бадиий фонд раҳбарлари кўпинча «Янги усталар топмаяпсизлар», дейишади. Аммо янги усталар топишдан аввал борлари ҳақида ўйлашимиз лозим. Чунки ишлаб келаётган усталарни эплаш, уларни хомашё, жиҳозлар, шароит билан таъминлаш зарур. Айниқса уйда ишлайдиганларга эътибор ниҳоятда кам. Масалан, зардўзга зар, мисгарга мис ўз вақтида етказиб берилмайди. Ёки ўймакор устага ўн йил қуёш тегмайдиган жойда қуритилган ёғоч керак. Лекин у кўпинча тўғри келган ёғочни ишлатишга мажбур. Натижада сифатсиз маҳсулот юзага келади. Мен буни жиноят, деб ҳисоблайман.

Бизнинг устахонада ёғочни сувга солиб елимини чиқариб юборадиган махсус ҳовуз йўқ. Нам ёғочни сунъий қуритадиган мослама ҳақида гапирмаса ҳам бўлади.

Бадиий фондда ишлаётган айрим раҳбарларнинг санъатга деярли алоқаси йўқ. Усталар қалбига қулоқ солмайди. Раҳбарларнинг ишини қайта қуриш ва замон талабларига мослаб йўналтириш пайти келди.

Яна бир масала ҳақида тўхталмоқчиман. Шаҳарларимизда, қўриқхоналарда ҳар йили кўплаб чинор, ёнғоқ, тут дарахтлари қуриб, кесилиб йўқ бўлиб кетади. Бу дарахтлар усталар учун жуда зарур хомашёдир. Агар шаҳар ободонлаштириш ташкилотлари ва қўриқхона мутасаддилари фондимиз билан иқтисодий шартнома тузиб шу дарахтларни бизга беришганда аъло иш бўларди. Бу икки томон учун ҳам фойда. Сўнгги илтимосимиз — яна «Усто»дагиларни аллақандай цехга айлантирамиз, деб оворасарсон қилмай ўз ҳолимизга қўйишса. Ундан кўра областлардаги, айниқса уйида мустақил ишлаётган усталарни «Усто» билан алоқасини янада мустаҳкамлаш зарур. Шундагина халқ амалий санъати гуллаб-яшнайди.

«Усто» бирлашмаси кўчган — Тошкент шаҳар, Чилонзор кўчасидаги 2 «а» уйга бордим. «Усто» катта уйнинг биринчи қаватида экан. Бинода 21 хонадон истиқомат қиларкан. Дастлаб бинонинг юқори қаватида яшайдиганлар билан суҳбатлашдим.

— Бизлар биринчи қаватдаги «Чилонзор» ресторани филиалидан ҳам, «Усто»дан ҳам безор бўлдик. Тинимсиз машиналар келиб кетади. Олдин уйимиз атрофи обод, боғ эди. Чойхона ишлаб турарди. Ҳозирчи? Гўё ахлатхона. Ҳеч ким эътибор бермайди. Чойхона билан бинонинг бир томонини бирлашмадагилар тўсиб олишган. Бу ҳақда турли идораларга мурожаат қилавериб чарчадик, — дейди И. Ҳайдарова.

— Ҳали усталар станоклар ўрнатишмоқчи. Унда нима қиламиз? Яхшиси, бу жойни олдинги эгаларига — «Ўзбекфильм»гами, «Наштар»гами, кино музейгами қайтариб беришсин, — дейди Т. Исмоилова. М. Бўриева ва бошқа қўшнилар ҳам болалар майдончаси йўқлиги, машиналар шовқини, гипс чанги ҳақида норози бўлиб гапирдилар.

Бирлашма директори Абдураҳим Умаров уч кундан бери Куйбишев шаҳридан келтирилган 74 тонна гипсни қаерга жойлаштиришни билмай, овораю-сарсон бўлиб юрган экан. Бирлашма биносига кираверишда қоп-қоп гипс уюлиб ётибди. Ноқулай хонага икки машина юк жойланиб, учинчисини олиб киришнинг иложи бўлмай қолибди. Чунки пол оғирликни кўтаролмай синиб кета бошлабди.

— Махсус бино, омборхона бўлмаса аҳвол шу экан, — деди директор ҳам куюниб. — Усталар ишлаши учун биринчи навбатда хомашё керак. Уни топиш қийин. Топсанг бу аҳвол. Нима қилишга ҳайронман. Махсус омборхонамиз йўқ. Аммо... Мен кўпроқ усталарни ўйлайман. Чунки ўзим ҳам устаман. 30 дан ортиқ иш муаллифиман. Устахонамизга бир вақтлар 50 минг сўмга сотиб олинган миниатюра учун жиҳозлар ўрнатмоқчи бўлган эдик. Лекин одамлар яшайдиган бинода ўрнатиш мумкин эмас экан. Ахир бусиз миниатюра санъатини қандай ривожлантирамиз? Қийинчиликларга амаллаб чидаб келаётган эдик, бироқ «Рассом» комбинати, Тошкент ҳайкалтарошлик ва монументал санъат комбинати, Тошкент бадиий тажриба санъати комбинати ва «Усто»ни ягона бирлашмага айлантириш масаласи қаттиқ ташвишга соляпти. Яқинда бўлиб ўтган йиғилишимизда эса барча усталар таклифни маъқуллашмади. Чунки профессионал усталар билан халқ амалий санъати усталарини қўшиш чуқур ўйланмай қилинган иш бўлади. Агар бу иш амалга оширилса, зонал усталар бирлашмадан узилиб қоладилар. Натижада яна халқ амалий санъати усталари орасида тарқоқлик вужудга келади. Шу йил 1 сентябрь куни Ўзбекистон телевидениеси орқали намойиш қилинган «Жилвагар олам» кинокўрсатувида ҳам усталаримиз айнан шу муаммолар ҳақида куюниб гапирдилар. Ўйлаймизки, бу ҳақли эътирозлар инобатга олинади. Қани бу ҳақда Бадиий фонд раҳбарлари нима дерканлар?

— 1982 йилда ташкил топган Тошкент ҳайкалтарошлик ва монументал санъати комбинатига ганчкор ва наққош усталарнинг ўтказилиши ўша давр учун тўғри йўл эди, — деди Бадиий фонднинг ишлаб чиқариш бўлими бошлиғи С. Ярашевский. — Чунки биз уларнинг иши бевосита архитектура билан боғлиқ эканлигини ҳисобга олгандик. Қилинадиган ишнинг олдин лойиҳаси тузилиб, сўнгра биргаликда бажариш лозим эди. Ҳозирда эса ҳамма усталарни бирлашмага тўплаш маъқул топилди ва бу иш амалга оширилди. Зеро, бугунги кун талаби шуни тақозо этмоқда. Тўртта комбинатни бирлаштириш масаласини эса ўйлаб кўриш лозим. Уларни бирлаштириб ягона ташкилотга айлантириш тўғри эмас! Ҳеч бўлмаганда «Усто»ни ўз ҳолича қолдириш керак.

— Халқ амалий санъати усталарини Тошкент ҳайкалтарошлик ва монументал санъат комбинатига ўтказилиши ижобий натижа бермади, — деди шу комбинат директори Неъмат Хўжаев. — Аммо баъзи усталарнинг ишдан бўшаб кетишларига сабаб комбинатга ўтишида эмас. «Усто» бирлашмасига барча ҳунармандларнинг қўшилиши жуда ўринли. Бироқ уларни цехга айлантириш, Тошкентдаги тўртта комбинатни бирлаштириш ўйлаб кўриладиган масала.

Юқоридаги фикрлардан кўриниб турибдики, «Усто» халқ амалий санъати бирлашмаси муаммолари узоқ йиллардан буён тўғри ҳал этилмаяпти. Нега, нима учун шундай бўляпти? Бу муаммолар кимларнинг айби билан келиб чиқяпти? Бу ҳақда республика Рассомлар союзи ҳамда Ўзбекистон Бадиий фонди раҳбарлари жиддий ўйлаб кўришлари керак.

Хуллас, «Усто»даги саргардонлик қачонгача давом этади? Биз бу саволга тегишли ташкилотлардан жавоб кутамиз.

Муталлиб СОДИҚОВ,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири

ЎЗБЕК ОРКЕСТРИ ҚАЙСИ ЙЎЛДАН БОРАДИ?

Халқ чолғу оркестри. Бундай тушунча анъанавий мусиқа амалиётига бутунлай бегона эди. Маълумки, оркестр фақатгина кўплаб ижрочиларнинг сони билан характерланмайди. Масалан, ўз даврида Т. Жалилов раҳбарлик қилган анъанавий музика ансамблида 98 созанда иштирок этган. Ўзбек давлат филармониясининг ҳозирги Т. Жалилов номидаги Ўзбек давлат халқ чолғу оркестрида эса 56 созанда бор. Кўриниб турибдики, ҳозир созандалар анчагина кам. Лекин уларнинг ички жойлашуви илгаригига қараганда бирмунча мураккаб. Рубоб, ғижжак ва бошқа шу сингари бир типдаги чолғуларнинг ижрочилари гуруҳларга бўлинади. Оркестрда чолғу асбоблари ягона нусхада эмас, балки, овоз жаранги шкаласини кенгайтиришга ёрдам берадиган, энг кичигидан тортиб катталарига қадар турли вариантларда қўлланилади. Бу ҳол нафақат халқ музикасини, балки турли мамлакатлар композиторларининг асарларини ижро этиш учун имкон яратади. Яъни ўзбек халқ чолғуларининг одатдаги оҳанглари орқали барча қитъалар ва халқлар бадиий маданиятининг улкан дунёсига йўл очилади. Шуни айтиб ўтиш керакки, ҳар қандай таркибга эга бўлган оркестрда турли халқларнинг музикалари умумий қабул қилинган ёзма музика маданияти қоидаларига яъни, аниқ ифодага эга бўлган автор нота ёзувига биноан ижро этилиши шарт. Баъзан шундай савол туғилади: ўзбек халқ чолғу оркестри бошқа халқлар музикаларини ижро этиши шартми? Ўзи ихтисослашган халқ куйларини ижро этаверганн маъқул эмасми? Оркестр учун анъанавий ҳисобланган музикани ижро этиш, яхши, албатта. Бинобарин, Ўзбек давлат халқ чолғу асбоблари оркестри ўз тингловчилари ўртасида «Тановар», «Гиря», «Дилхирож», «Чоргоҳ», «Оромижон» каби кўплаб жозибадор куйлар билан танилган. Уларнинг ижроси барча анъанавий ансамблларга нисбатан жиддий фарқ қилади. Оркестр музикасининг овоз шкаласи анъанавий типдаги ансамбллар шкаласидан катта бўлгани сабабли сероҳанг, бой ва кўламли жаранглайди.

Ўзбек халқ оркестри ташкил этилганига тез орада 50 йил тўлади. Бу давр мобайнида кўпгина муаммолар аниқланди ва катта ижодий масалалар ҳал этилди. Бутун дунё халқларининг ўзаро қабул қилинган ёзма, кўп овозли санъати ҳосиласи — академик деб номланувчи услубда ижро этувчи профессионал музикачиларнинг истеъдодли отряди шаклланди. Уларнинг орасида А. Одилов, Ф. Харратов, М. Тоиров, Ш. Йўлдошев, Т. Собиров, М. Отахўжаев, К. Назаров, Ш. Зиёев ва бошқа санъаткорлар юқори малакали яккахон ижрочи даражасига кўтарилдилар. Ўзбек халқ чолғу асбобларини реконструкция қилишда ҳам муайян ютуқлар қўлга киритилди. Айниқса, кейинги 10—15 йил мобайнида оркестр репертуари сезиларли даражада бойиди. У айниқса, турли халқлар ва даврлар композиторлари асарларини мазкур ижро составн учун қайта ишлаш ҳисобига кенгайди. Бу соҳада Ўзбекистон композиторлари ҳам фаоллик кўрсата бошладилар.

Ўзбек халқ чолғу асбоблари ижрочилиги соҳасида таълим бериш ҳам янада кенг ва чуқур олиб борилмоқда. Республикамиз музикали ўқув юртларининг кўпчилигида халқ чолғу асбоблари бўлими очилган, шундай бўлимлар болалар музика мактаблари ва билим юртларида ҳам мавжуд. Шунга қарамасдан, ўзбек халқ чолғулари ижрочилигини такомиллаштириш, педагогик кадрлар тайёрлаш, оркестрларни шакллантириш принциплари, ўқув ва бадиий репертуар ҳамда кўплаб бошқа масалалар ҳалигача баҳс-мунозараларга сабаб бўлмоқда. Энг муҳим муаммолар асосан чолғу асбоблари ижросида халқ анъанавий куйлари ижро маданиятининг асл ҳолатини сақлаб қолиш «ғояси» атрофида вужудга келмоқда. Бу фикр тарафдорлари халқ куйларини улар илгариги асрларда қандай жаранглаган бўлса, худди шундайлигича ижро этиш керак, деб ҳисоблайдилар. Яъни анъанавий ижро услубини янги замонавий — академик ижро услуби билан қарама-қарши қўядилар. Ижрочиликнинг академик услуби фақатгина Европа чолғу асбобларига хос, деган фикрни олға сурадилар. Демак, чинакам миллий ижрога этнографик услубда асрлар давомида нота ёзувисиз, унисон (бир овоз)да ижро этиб келинган йўл асос қилиб олинади.

Бу масалалар 50-йилларда яна ҳам кескин қилиб қўйилган эди. Ўша йиллари музикашунослар М. Аҳмедов ва Ф. Кароматов вақтли матбуотда қатор чиқиш қилган эдилар. Худди шу мазмундаги сўзлар 1955 йилнинг апрелида бўлиб ўтган Тошкент Давлат консерваториясининг кенгайтирилган илмий кенгашида ва ўша йилдаги Ўзбекистон ССР Композиторлар союзининг иккинчи съездида ҳам такрорланди. Бу чиқишлардан сўнг Тошкент Давлат консерваторияси ва республикамиздаги бошқа ўқув юртларининг халқ чолғу асбоблари бўлимида ўқув жараёнини қайта ташкил этишга киришилди. Ўзбек халқ чолғу асбоблари оркестрида ҳам маълум ўзгариш сезила бошланди. Оркестр ташкил этиш пионери А. Петросянцдан эстафета байроғини қабул этган — ижодий коллективнинг янги раҳбари Саид Алиев музикали мерос намуналари билан чекланиш ва анъанавий ижро услубини жорий этиш йўлидан борди. Репертуар сиёсати ва ижрода академик услубдан қочиш коллектив бадиий савиясининг бироз пасайишига сабаб бўлди.

Афсуски, ҳозирги шароитда ўзбек халқ чолғулари учун академик ижро қандай аҳамиятга эга эканлигини пайқаш ва тушуниб олиш учун бу аччиқ ҳақиқат сабоқ бўла олмади. Матбуотда турли форумлар, кенгашлар ва йиғилишларда ҳалигача ўша мазмундаги нутқлар такрорланмоқда. Яна музика ўқув юртлари, халқ чолғу асбоблари бўлимлари программасига академик ижро билан бир вақтда анъанавий услубда мақом ва оғзаки анъанадаги ўзбек халқ музикасини киритиш таклиф этилмоқда. Бу — масалан, опера хонандаси Исмоил Жалиловдан бир концертнинг ўзида халқ услубидаги ашула билан биргаликда опера партиясини ҳам ижро этишни талаб қилиш билан баробар. Бундай реформа ташаббускорларидан бири таниқли музикашунос олим Ф. Кароматов мақолаларининг бирида қайта ишланган рубоблар тўғрисида гапириб, уларнинг муваффақиятли чиқмаганини айтади. Чунки рубобнинг тилга олинган варианти (рубоб прима, яъни юқори рубоб) италия мандолинаси, америка банжоси, рус домраси, бурятия чанзаси ва бошқа баланд регистрли чолғуларнинг яратилиши тажрибаси асосида ишланган. Табиийки, бу чолғулар фақатгина тембри, техник имкониятлари ва регистри бўйича ўзаро яқин, холос.

Бу ҳаракатларнинг барчаси Ўзбекистон ССР Маданият, Маориф министрликлари коллегиялари ҳамда республика Композиторлар союзи правлениесининг 1980 йил 23 августда ҳамкорликда «Мақомлар ва оғзаки анъанадаги ўзбек халқ музикасини амалий ўрганиш» ҳақидаги қарорининг чиқишига сабаб бўлди. Шу қарорга биноан ўқув юртларининг барча звеноларидаги ўқув планини ўзгартириш таклиф этилади, бир вақтнинг ўзида ҳам анъанавий халқ оғзаки ижодиёти, ҳам ёзиб олинган, яъни академик ижро услуби бўйича ўқитиш тавсия қилинади. Бу қарор нафақат мутахассисларни чалғитади, балки, композиторлик ижодиётига, оркестр ижрочилиги, кадрлар тайёрлаш, ҳаваскорлик санъатини ривожлантириш ва халқ чолғу асбобларини такомиллаштириш ишига ҳам зарар етказади. Консерватория қошидаги халқ чолғу асбобларини такомиллаштириш лабораторияси фаолияти тўхтади, халқ чолғуларини такомиллаштириш ва янгилаш каби муҳим ишда илгарига силжиш сезилмай қолди. Лаборатория қошидаги музей ҳам ёпилди. Халқ чолғу оркестрига эътиборнинг сусайганини шундан ҳам билса бўладики, кейинги йилларда Самарқандда ўтказилаётган музикашунослар симпозиумларига бу ижодий коллективлар таклиф этилмайди. Ҳозир бу халқаро симпозиумнинг учинчисига тайёргарлик кетаяпти. Бу сафар ҳам халқ чолғу оркестрлари четлаб ўтилиши мумкин. Бу борада биз қозоғистонлик ҳамкасбларимиздан ўрнак олсак арзийди. Чунки, Олмаотада ўтказилган «Осиё минбари» халқаро музика форуми программасига Қурмонғози номидаги қозоқ халқ чолғу асбоблари оркестри асарлари биринчи бўлиб киритилди.

Ўзбек халқ чолғу асбоблари оркестри моҳият эътибори жиҳатидан, асосан, замонавий академик ижрочилик маданиятини юксак нуқтага кўтарадиган ва тарғиб этадиган ижодий коллектив ҳисобланади. Демак, ўзбек музика маданияти янги, замонавий ижро коллективи билан бойиди.

Бугун музика маданиятимиз олдидаги ҳал этилиши кечиктириб бўлмайдиган муҳим муаммолардан бири — тингловчиларни тарбиялаш масаласидир. Тингловчиларни жалб этишда халқ чолғулари катта роль ўйнайди. Маълумки, инсоннинг бадиий диди болаликдан шакллана бошлайди, демак, биз умумтаълим мактабларидаги реформани амалга ошириш учун катта эътибор билан киришишимиз керак. Шуни эслаш мумкинки, яқиндагина, 60—70-йилларда умумтаълим мактаблари, маданият саройлари, қишлоқ жойларида кўплаб болалар ҳаваскорлик оркестрлари бор эди. Ҳозир эса уларнинг бирортаси ҳам йўқ. Хўш, аҳвол нега бундай? Наҳотки, биз оммавий равишда куйлаётган, музика санъатининг халқчил шаклларини қадимий анъаналар асосида барқарор этаётган бошқа республикалардан ўрнак ололмасак? Бугунги кунимизнинг муҳим вазифаларидан бири мактаб ўқувчиларига оммавий тарзда музика саводи ўргатиш ҳисобланади. Бу — профессионал композиторлар ва турли халқлар музикаларини тушуна оладиган, савияли тингловчилар тайёрлашнинг бирдан-бир йўлидир. Мазкур муаммони ҳал этишда ўзбек халқ чолғу асбоблари оркестри катта роль ўйнаши керак. Чунки машҳур педагог В. Сухомлинский айтганидек, «Музика тарбияси — музикачини тарбиялаш эмас, аввало инсон тарбиясидир».

Ҳозирги пайтда республикамизда халқ чолғу асбобларининг яккахон ва коллектив ижрочилиги санъатида икки йўналиш — оғзаки анъанадаги ва ёзма академик ижро мавжуд. Халқ чолғу асбобларида ижронинг бу икки йўналиши даврнинг руҳига монанд бўлиши ва ривожланиши керак. Айни пайтда янги, академик ижро мустақил ривожланиши керак. Республикамизда совет даврида шаклланган янгича академик ижрочилик — анъанавий ижрочиликка асло салбий таъсир этмайди. Чунончи, Тошкент Давлат консерваториясининг Шарқ музикаси кафедрасида анъанавий ижрочилик бўйича кадрлар тайёрлаш яхши йўлга қўйилган.

Янги, академик ижрочилик катта эътибор ва шарт-шароит талаб этмоқда. Ижрочиликнинг анъанавий ва академик турлари турлича тарихий шароитларда шаклланди ва бошқа-бошқа вазифаларни бажаради. Уларни бир-бирига қарши қўйиш ва қиёслаш мумкин эмас. Шунингдек, бу икки хил ижро маданиятини ягона ижро коллективида бир-бирига қўшиб юбориш ҳам эклектикага олиб келади.

Кейинги пайтларда янги фольклор ёки эстрада ансамбллари ташкил этилгани ҳақидаги хабарлар тез-тез қулоққа чалиниб туради. Лекин кейинги 10 — 15 йил ичида бирорта ўзбек халқ чолғу оркестри ташкил этилганини эшитганимиз йўқ. Бунинг асосий сабаби — санъатга раҳбарлик қилаётган айрим кишиларнинг бепарволигидир. Тўғри, оркестр ташкил этиш ансамбль тузишга қараганда қийин. Лекин оркестр келтирадиган самара жуда катта бўлади. Бу соҳада иш олиб борганда халқ чолғу асбоблари ижрочилиги бугунги кунда ғоят долзарб масала эканлиги доимо диққат марказида туриши лозим.

Анвар ЛЕВИЕВ,
Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими,

Форуқ СОДИҚОВ,
Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист

БАРҲАЁТ НАВОЛАР

«Барҳаёт наволар»... Ўзбекистон телевидениеси буюк инқилобнинг 70 йиллигига атаб тайёрлаган, санъатимизнинг улкан салафларига бағишланган туркум кўрсатувлар шундай деб аталади. Аввалги икки кўрсатув академик ҳофизимиз Юнус Ражабий (режиссёр — Б. Юсупов) ва Ўзбекистон ССР халқ ҳофизи Жўрахон Султонов (режиссёр — А. Мирзаев) ижодий меросига аталган эди. Бу галги кўрсатувда Ўзбекистон ва Туркманистон ССР, Қорақалпоғистон АССР халқ артисти Комилжон Отаниёзов ижоди ҳақида сўз борди...

Биз республика телевидениеси фаолиятидан такрорий кўрсатувларнинг кўплиги, ўзбек тилидаги чиқишларнинг озайганлиги, тилнинг софлигига кам эътибор берилаётгани, баъзи маиший муаммоларга бағишланган чиқишларнинг ўта жўнлиги учун ҳақли нолиймиз. Бироқ ҳар бир жиддий ютуқдан қувониш ҳам керак. «Барҳаёт наволар» туркумидан берилган кўрсатувлар шулар жумласидандир.

Адабиёт ҳам, санъат ҳам ўзининг теран томирларисиз ривожлана олмайди. Ўзбек миллий санъатининг асрлар давомида аждодлардан авлодларга ўтиб келаётган анъаналари қисмати унинг салафлари тақдирига ҳам боғлиқдир. Ҳар бир истеъдодли санъаткор анъанавий санъатни ўзига хос услуби, ижро йўллари билан бойитиб боради.

Шу нуқтаи назардан Комилжон Отаниёзов мероси сабоқ бўлгуликдир.

Ҳақиқий халқ ҳофизи Комилжон Отаниёзов экранда куйлаётир:

«Бенхтиёрликда борми

манда ихтиёр...»

Кўрсатув муаллифи — санъатшунослик кандидати, консерватория шарқ мусиқаси кафедраси мудири Отаназар Матёқубов ҳикоя қилади: «Комилжон аканинг ижодий йўли қарама-қаршиликлар, тинимсиз меҳнат ва изланишларда кечган. Ўттиз икки ёшларидаёқ Ўзбекистон ССР халқ артисти унвонига сазовор бўлган устоднинг бетакрор услуби ўзига хос мунги, ноласи, ўзига хос шаҳди ва ўйноқилигига эгадир...»

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Матниёз Юсупов: «Комилжон ака санъати ҳақида гапиришдан олдин унинг олов қалбли, саховатли ва олижаноб инсон эканлигини айтиш керак. Ахир, унинг санъати инсоний ҳис-туйғуларининг ифодасидир...»

Шоир Омон Матжон: «Комилжон Отаниёзов ўзбек қўшиқчилик санъатининг каҳкашонида муайян даврдаги ягона юлдуз эмас, Юнус Ражабий, Мулла Тўйчи ҳофиз, Маъмуржон Узоқов, Жўрахон Султонов каби улкан юлдузлар орасида ярқ этиб ёнган юлдуздирки, бу ноёб ҳодисадир...»

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Ортиқ Отажонов: «Мен янги оҳанг, қўшиқ устида ишлаётганимда Комилжон устозниг қиёфаси кўз олдимда туради, гўёки ўзимни ҳар гал имтиҳондан ўтаётган талабадай ҳис қилавераман...»

Комилжон Отаниёзов ижодига бағишланган кўрсатув иштирокчиларидан бир гуруҳи.

«Барҳаёт наволар» туркумида бу галги кўрсатувни кўришга муяссар бўлган телетомошабинлар Комилжон Отаниёзовнинг ҳамкор дўстлари сўзларини, ҳофиз ҳақидаги ягона фильм-концертнинг режиссёри Тошхўжа Акромовнинг эсдаликларини тинглаб, устознинг шогирдлари ва издошлари Отажон Худойшукуров, Ортиқ Отажонов, Олмахон Ҳайитова, Раҳматжон Қурбонов, Қаландар бахши Норматов, Дадахон Ҳасанов ижросидаги қўшиқларни эшитдилар. Кўрсатувда буюк ҳофизнинг ўз ижросидаги қўшиқлари янгради, қадимий Хоразм кўринишлари намойиш этилди.

«Оталиқнинг молин боқдим
баҳорда,
Ўзи турмай уйғотади
наҳорда...»

Устоз санъаткор ижро этган бу халқ қўшиғи эл-улус учун янгилик бўлди. Кезн келганда айтиш керак, билишимизча, К. Отаниёзов ҳақидаги фильм бир соатга мўлжалланган бўлиб, суратга олинганидан сўнг айрим қўшиқлар «бизнинг кишиларимизга нола чекиш бегона», деб ҳисоблайдиган «билимдон»лар томонидан ўша пайтда қирқилган, ўттиз беш минути қолган. Бугун унутилаётган бадиий қимматлар қайтарилаётган пайтда санъатимиздаги йўқотишлар ўрни ҳам тўлдирилиши керак.

Мен кўрсатувдан кейинги куни «Барҳаёт наволар» туркумининг редактори Фаттоҳ Ҳотамов билан учрашдим.

«Туркум кўрсатувларимиз халқимизнинг ёдига улуғ санъаткорларимиз меросини яна бир бор туширгай. Мақсадимиз бугина эмас. Санъатдан бу сабоқлар ёш истеъдодлар тарбияси учун ҳам аҳамиятлидир.

Ҳозирги замон телевидениесининг имкониятлари беқиёс. Вақт ва шароит бўлса салафларимиз қадамжоларини суратга олиш кўрсатувларимиз мазмунини бойитган бўлур эди. Туркум кўрсатувларни тайёрлаётиб, архивларда ноёб материалларга, нодир киноленталарга дуч келдик (тасаввур қилинг, Юнус Ражабий домланинг 30 ёшларида най чалганлари лентага олинган, эл эса бехабар экан), янги ва янги маълумотларни топдик. Бу йўлда қийинчиликлар бўлиши табиий...»

Ҳа, қийинчиликлардан тап тортмай, вақт, имкон топиб ишлаш керак. Зеро, миллий санъатимиз меросини ўрганиш масаласи унинг келажагига ишонч ишидир.

Карим БАҲРИЕВ

СПЕКТАКЛЬ ЮБИЛЕЙИ

Олим Хўжаев номидаги Сирдарё область музикали драма ва комедия театрида Шукруллонинг «Жанжал» сатирик комедияси юзинчи марта намойиш этилди. Бу ҳақда театр бош режиссёри Жўра МАҲМУДОВ мухбиримизга қуйидагиларни гапириб берди:

— Драматург Шукруллонинг «Жанжал» асари театримизнинг қиёфасини белгилайдиган спектакллардан бири бўлиб қолди. Асар — бош роль ижрочилари республикада хизмат кўрсатган артист Ғафуров (Шоғулом) ва Ақида Ҳайитова (Тожихон)нинг катта ижодий муваффақияти бўлди. Улар билан биргаликда Адҳам Абдуллаев, Рўзимат Каримов, Мухторхон Одилов каби артистларимиз ҳам шу асар туфайли элга танилдилар.

Саҳна асарининг мавзуи, яъни мавжуд салбий ҳолатларга қарши кураш томошабинларга манзур бўлмоқда. Спектакль театримиз саҳнаси билан биргаликда колхоз клубларида, дала шийпонларида ҳам ижро этилмоқда ва катта қизиқиш билан кутиб олинаяпти. Унинг юзинчи марта ижро этилиши ижодий коллективимизнинг чинакам байрамига айланди.

санъат оламида

ТЕАТРЛАРНИНГ ЯНГИ МАВСУМЛАРИ

Ҳамза номидаги Ўзбек Давлат академик драма театри бош режиссёри, Ўзбекистон ССР халқ артисти Латиф ФАЙЗИЕВ янги мавсум ҳақида жамоатчи мухбиримиз С. ИНОМХЎЖАЕВАга қуйидагиларни гапириб берди:

— Бу мавсум бизнинг театримиз учун ўзига хос юбилей, яъни ижод масканимиз Улуғ Октябрь билан тенгдош.

Театримиз анъаналарига кўра бу йилги мавсумни ҳам ўзбек совет драматургиясининг асосчиси Ҳамзанинг «Бой ила хизматчи» драмаси билан бошладик. Шуни айтиш керакки, спектаклдаги кўпгина роллар ёш актёрларга топширилди.

Репертуаримиздаги қатор замонавий ва классик асарлар ўз томошабинларини топган. Ижодий коллективимиз Улуғ Октябрь социалистик революциясининг 70 йиллигини юқори савияли драма асарлари билан кутиб олишга тайёргарлик кўрмоқда. Ўтган мавсум охирларида репертуаримизга кирган Карло Гоццининг «Бахтли гадолар», қайта саҳналаштирилган Ойбекнинг «Қутлуғ қон», Ўлмас Умарбековнинг «Туҳмат» асарлари қаторига Шароф Бошбековнинг «Тақдир эшиги» асари қўшилди. Шу кунларда қозоқ ёзувчиси Жаҳонованинг «Ҳазрати аёл» ва Эркин Воҳидовнинг «Истамбул фожиаси» асарлари устида иш олиб бормоқдамиз.

Театримиз бу йил томошабинлар билан ишлаш борасида қатор тадбирларни амалга ошириши лозим.

●

Охунбобоев номидаги Республика ёш томошабинлар театрининг режиссёри Омон ШАРИПОВ:

— Театримиз Улуғ Октябрь социалистик революциясининг 70 йиллиги нишонланадиган йилдаги мавсумини зўр кўтаринки руҳда бошлади. 58-мавсумдаги репертуаримизда ватанпарварлик мавзуидаги асарлар алоҳида ўрин эгаллайди. Театримизнинг «Абдулла Набиев» (А. Раҳмат асари), «Гаврош» (В. Гюго асари) спектакллари шулар жумласидандир. Бу мавзудаги спектакллар қаторига яқинда М. Шатровнинг «Революция номи билан» асари ҳам қўшилади. Бу — бизнинг юбилей спектаклимиздир.

Янги мавсумни қозоқ драматурги Ўрозбой Бадиковнинг «Қорақум фожиаси» асари билан бошладик. Бу мавсумда саҳнамизда кўплаб замонавий янги асарлар пайдо бўлади. Шу кунларда Неъмат Рўзимуҳамедовнинг «Балли, улоқча» деган музикали драмасининг премьераси бўлиб ўтаяпти. Бу асарга композитор А. Эргашев музика ёзди. Ҳозир Исфандиёрнинг «Сенинг тақдиринг» асари устида иш олиб борилмоқда.

●

Тошкент оперетта театрининг директори Овсей ФЕЛЬДМАН:

— Театримиз 15-мавсумини Э. Солиҳовнинг «Пароль — Шарқ тонги» музикали комедияси билан бошлади. Бу асар театримизнинг Улуғ Октябрнинг 70 йиллигига аталган спектакли бўлиб Туркистондаги инқилобий воқеаларга бағишланади. Уни биринчи бўлиб яқинда қайтган Пермь ва Березники шаҳарларига уюштирган гастролларимиз давомида намойиш қилдик. Бу асар синовдан яхши ўтди. Театримиз мавсум бошида балет байрами ўтказди. В. И. Ленин номидаги СССР халқлари дўстлиги саройи ихтиёримизга берилди. Бу саҳнада Раймонд Паулс музикаси янгради. Лоунинг «Менинг нозанин дилбарим», Равелнинг «Лўли аёл» асарларидан партиялар ижро этилди.

Бу йилги репертуаримизда Кальман, Штраус, Регар каби классик композиторлар асарлари бор. Томошабинларга замонавий мавзудаги Э. Солиҳовнинг «Қувноқ айбдор», Пўлат Булбул ўғлининг «Қўшиқларимга ишон», Листовнинг «Севастополь вальси», Птичкиннинг «Ширин мева» асарларини тақдим этамиз.

Болалар опереттаcall ҳам катта эътибор билан қарамоқдамиз. Ёш оперетта ихлосмандлари «Ойгул парининг совғалари», «Сеҳрли ҳарф», «Музикачилар мамлакати саргузаштлари» асарларимизни томоша қиладилар. Репертуаримиз янги мавсумда ҳам қатор спектакллар билан бойийди.

ТАСВИРЛАРДА ҲАЁТ МАЗМУНИ

Ўзбекистон ССР Рассомлар союзининг кўргазмалар залида мусаввир Лариса Даватц асарлари намойиш этилмоқда. Кўргазма ижодкорнинг 50 йиллигига бағишланган.

Л. Даватцнинг намойиш этилаётган акварель, мойбўёқ, қалам чизги, литография ва графика асарлари томошабинлар томонидан илиқ кутиб олинди. Экспозицияда мусаввирнинг кундалик турмуш воқеаларига муносабати акс этади.

Рассомнинг литография услубида чизилган «Паранжини оловга ташлаш», «Саводсизликни тугатиш» асарларида зиё сари интилаётган аёллар образи томошабинлар кўз ўнгида гавдалантирилса, Ч. Айтматовнинг «Оқ кема» қиссасига ишланган туркумда беғубор ёшлик талқин этилади.

Мусаввирнинг гуашь, темперада ишланган «Урушга йўл йўқ» асарида Она заминни, унинг бағрида фарзандининг келажаги ҳақида ўй сураётган маъсум она образини яратади. Она бизни тинчлик учун курашга даъват этаётгандек туюлади.

Кўргазмадан рассомнинг манзара жанрида яратилган «Сўқоқ тоғларида», «Сўқоқ» каби картиналари ҳам ўрин олган. Мусаввирнинг «Автопортрет»и томошабинни лоқайд қолдирмайди. Асарда ҳаётнинг тўхтовсиз ўзгаришда эканлиги ўз ифодасини топган.

Кўргазмани томоша қилар эканмиз, ижодкорнинг ўзига хос услубининг гувоҳи бўламиз. Биз рассомдан бугунги ҳаётимизни ҳаққоний акс эттирувчи янада ёрқин асарлар кутамиз.

Жамила САЙДАЛИЕВА,
санъатшунос

ИЖОДИЙ ҲАМКОРЛИК

СССР Рассомлар союзининг аъзоси Шомаҳмуд Муҳаммаджоновнинг Нью-Йоркдаги «Музей метрополитен»нинг Шарққа бағишланган қисмига ишлаган асарлари юқори баҳоланди. Ҳозирги пайтда музейда унинг 17 асари бўлиб, уларда каллиграфик ёзув ва миниатюра безакларидаги Маҳмуд Кошғарий шеърлари форс, турк, эски ўзбек тилида ўз ифодасини топган.

Ш. Муҳаммаджонов Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Шарқшунослик институтида таъмирловчи бўлиб ишлайди. Бу муваффақиятга у ўтмиш миниатюра санъатини чуқур билиши туфайли эришди.

ЧЎЛҚУВАРЛАР ҲУЗУРИДА

Республика Композиторлар союзининг бир гуруҳ санъаткорлари Жиззах областида бўлиб қайтдилар. Учрашувларда композиторлардан Султон Анваровнинг «Пахтакор», «Чўл алласи», Анатолий Варелаcнинг «Менинг Фарғонам», «Ўзбекистон», Тельман Ҳасановнинг «Таъзим ва табассум», «Майса», Хайри Изомовнинг «Қаҳрамон қизлар», Шариф Рамазоновнинг «Менинг Ватаним», Манас Левиевнинг «Ўртар» каби қўшиқлари ижро этилди.

Қўшиқларни республикада хизмат кўрсатган артист Тоштемир Шарипов, Ўзбекистон ССР телевидение ва радиоэшиттириш Давлат комитети хорининг солисти Гулшан Ҳасанова, «Шодлик» ансамблининг солистлари Абдуқодир Юсупов, Ҳабибулла Йўлдошев, шунингдек, композиторлар Султон Анваров, Анатолий Варелас ва Тельман Ҳасанов ижро этдилар.

Б. РАСУЛОВ

ТАЛАНТ—ХАЛҚ МУЛКИ

Шу йилнинг 10 — 12 сентябрь кунлари В. И. Ленин номидаги Меҳнат Қизил Байроқ орденли Тошкент Давлат университетида университет билан республика Ёзувчилар союзи ҳамкорликда Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Абдулла Қаҳҳор туғилган кунининг 80 йиллигига бағишлаб илмий-назарий конференция ўтказди. Илмий анжуман қатнашчилари халқ санъаткорининг адабиётимиз хазинасидан мустаҳкам ўрин олган ўлмас асарлари, унинг гражданлик жасорати, адабий-эстетик қарашлари, публицистикаси, асарлари тили, маҳорати сирлари, таржимонлик фаолияти, адиб асарларининг қардош тилларга таржималари ҳақида сўзладилар.

Конференциянинг ялпи мажлиси ТошДУ Маданият саройида очилди. Докладчи — Беруний мукофоти лауреати Озод Шарафиддинов Абдулла Қаҳҳорнинг ҳаёти ва ижодини кенг таърифлаб берди, атоқли адибнинг адабиётимиздаги хизматларини таъкидлаб ўтди.

Катта адабий кечада Кибриё Қаҳҳорова, Саид Аҳмад, Пиримқул Қодиров, Матёқуб Қўшжонов, Неъмат Аминов, Нинель Владимирова, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Ўткир Ҳошимов, Шукур Холмирзаев, Гулчеҳра Нуруллаева, Хайриддин Султонов, Эркин Аъзамов, Хуршид Даврон ва бошқа адиблар, танқидчилар, олимлар иштирок этдилар. ТошДУ проректори, профессор Т. Долимов, профессор О. Азизов, вьетнамлик адабиётшунос Ле Вин Куок Абдулла Қаҳҳор ижоди тўғрисида гапирдилар.

Адабий кеча охирида атоқли актёрлар Ғ. Аъзамов, И. Болтаева, О. Норбоева ва бошқалар А. Қаҳҳорнинг «Аяжонларим» комедиясидан парча ва «Даҳшат», «Анор» ҳикоялари асосида тайёрланган инсценировкаларни намойиш қилдилар.

11 — 12 сентябрь кунлари эса илмий-назарий конференция қатнашчилари тўрт секцияга — ўзбек совет адабиёти, адабиёт назарияси ва СССР халқлари адабиёти, таржима назарияси ва публицистика, ўзбек тилшунослиги ва методика секцияларига бўлиниб иш олиб бордилар. Секцияларда ўқилган доклад ва ахборотларда ўзбек совет адабиёти классиги ижодий меросининг барча масалалари юзасидан атрофлича фикр юритилди.

ШЕЪРИЙ ҚИССА МУҲОКАМАСИ

Яқинда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи поэзия кенгашининг навбатдаги йиғилиши бўлиб ўтди.

Йиғилишда шоир Шукур Қурбоновнинг «Бир қалб манзараси» номли янги шеърий қиссаси муҳокама қилинди.

Муҳокамада Туроб Тўла, Шукрулло, Иброҳим Ғафуров, Жамол Камол, Жуманиёз Жабборов, Машраб Бобоев, Мукаррама Муродова, Исмоил Маҳмуд, Икром Отамуродовлар қатнашиб ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар. Шеърий қисса муҳокамада айтилган баъзи жузъий камчиликлари тузатилган ҳолда нашрга тавсия этиладиган бўлди.

Б. ҒОЙИБ

АДИБ НОМИДАГИ СОВХОЗДА

Фалак айланурди... Ҳамиша сурьат...
Халқ жабр тошида чекурди зулмат.
Ленин қуёш каби келди оламга,
Қуюлди шалола — нур ва ҳақиқат...

Улуғ Октябрь революциясининг 70 йиллигига бағишлаб Тошкент область Ойбек номидаги совхозда ташкил этилган адабий кеча адибнинг мазкур шеъри билан бошланди.

Ойбек уй-музейининг Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи ва область Китобсеварлар жамияти билан ҳамкорликда ташкил этган ушбу шеърият байрамига совхознинг 30 йиллиги муносабати билан ўтказилаётган оммавий сайил иштирокчилари йиғилдилар.

Адабий кечани Ойбек мукофоти лауреати, ёзувчи Ўктам Усмонов очди. У совхоз меҳнаткашларини самимий табриклади ва уларга Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг, Тошкент область Китобсеварлар жамияти ҳамда Ойбек уй-музейининг совғаларини топширди. Айниқса, музейнинг фаол тарғиботчиларидан бири, мусаввир Азиза Маматова совға қилган Ойбек портрети гулдурос олқишлар билан қабул қилинди.

Адабий кечада шоирлардан Рауф Парфи, Усмон Азимов, Шавкат Раҳмон, Миразиз Аъзам, Отаёр, Нодира Рашидова, Севара Вафо иштирок этдилар. Ёзувчилар Ҳожиакбар Шайхов, Эркин Усмонов, адабиётшунос олимлар Малик Муродов, Хайрулла Исматуллаев, Наим Каримов, Раъно Иброҳимова, адибнинг ўғли Омон Тошмуҳамедов Ойбек ҳаёти ва ижоди ҳақида суҳбат ўтказдилар.

Шу куни меҳмонлар иштирокида совхознинг оммавий-сиёсий ишлар Маркази очилди. Ойбек уй-музейининг методик ёрдамида ташкил этилган бу масканда адиб ҳақида ҳикоя қилувчи бир қанча экспонатлар мавжуд.

Ў. ЕРМУҲАМЕДОВ

СУРАТДА: адабиётшунос Малик Муродов, шоирлар Рауф Парфи ва Миразиз Аъзам совхоз ишчилари билан суҳбатда.

Р. ШАМСУДДИНОВ фотоси ЎзТАГ

ХАЛҚАРО ҲАЁТ

ЕВРОПАДА ДЕМОГРАФИК ИНҚИРОЗ

Шу йилнинг 11 июнида планетамизда яна бир воқеа юз берди. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг дунё аҳолисини рўйхатга олиш соҳаси бўйича фонди мутахассисларининг ҳисоб-китобларига кўра шу куни Ер юзида беш миллиардинчи инсон дунёга келди. Демографлар ўз ҳисоб-китобларига кўра бу бола Европа қитъасида туғилган, деб тахмин қилмоқдалар.

Лекин бу гўдак қаерда туғилган бўлмасин, планетамиз аҳолиси 5 миллиарддан ошди. Бу одамзод 1950 йилга нисбатан 2 баравар, 1974 йилга қараганда эса 1 миллиардга кўпайди демакдир. Хўш, 5 миллиард инсон кичкина планетамиз учун озми-кўпми? Йўқ, кўп эмас. Агар дунё аҳолисини бир жойга жамлаб, уларни елкама-елка сафлаб чиқилганида Осиёнинг кичик бир мамлакати — Гонконг территориясига (1066 кв. км) бемалол сиғиши мумкин экан. Умуман, планетамизда одамлар ҳозирги аҳолига нисбатан бир неча баравар кўп бўлганида ҳам улар бемалол яшашлари учун табиий имкониятлар етарли. Чунки қуёшдан сайёрамиздаги ҳар бир квадрат метр ерга тушаётган ўртача миқдордаги 3000 килокалория энергия бир инсоннинг ҳаёт кечириши учун бемалол етиб ортади. Бироқ, маълумки, инсоннинг яшаши учун табиий имкониятларнинг ўзи етарли эмас, унинг ҳаёти социал факторларга ҳам боғлиқдир. Шу сабабли ҳам дунё аҳолисининг ҳозирги ҳолати турли давлатларда ҳар хил проблемаларни келтириб чиқармоқда. Инсон ҳаёт кечириши учун шароити қийин бўлган мамлакатларда аҳолининг йилдан-йилга ўсиши кузатилаётган бўлса, йирик капитал дунёси ҳукм сураётган давлатларда эса аксинча, аҳоли сони тобора камайиб бормоқда. Ҳар куни туғилаётган 220 минг боланинг 90 фоизи кам тараққий этган «учинчи дунё» мамлакатлари ҳиссасига тўғри келмоқда. Агар Осиёнинг жанубидаги, Африкадаги бир қанча мамлакатларда туғилишнинг кўплиги сабабли иқтисодий соҳада қийинчиликлар юзага келаётган бўлса, Ғарбий Европа давлатлари олдида демографик кризис оқибатида социал, иқтисодий ва сиёсий жабҳада проблемалар кўндаланг турибди.

Ҳозирги пайтда Европа кенгашига аъзо бўлган 21 мамлакат — Австрия, Бельгия, Буюк Британия, Кипр, Дания, Франция, Греция, Голландия, Италия, Ирландия, Исландия, Лихтенштейн, Люксембург, Мальта, Норвегия, Португалия, Испания, Швеция, Швейцария, Туркия, ГФРнинг умумий аҳолиси 400 миллион кишини ташкил қилади. Уларда кейинги 10 йил ичида туғилиш айниқса кескин камайиб кетди. Германия Федератив Республикаси аҳолиси 1981 йилга нисбатан 667 минг кишига камайган. Чунки бу ерда ҳар бир аёлга ўртача 1,3 боладан тўғри келади, холос. Бу дунёда туғилиш миқёсида энг паст кўрсаткичдир. Буюк Британияда эса сўнгги 13 йил ичида туғилиш учдан бир ҳиссага, оила қуриш эса 40 фоиздан ошиқ озайган. Голландия, Бельгия, Франция, Швейцарияда ҳар бир аёл зиммасига нисбатан болалар 1,5дан ошмайди.

Ғарбий германиялик демограф Рольф Бенкерт, агар Ғарбий Европада ҳозиргидек туғилиш жараёни сақланиб турса 2086 йилга бориб бу ернинг аҳолиси тенг ярмига қисқаради, деб ҳисоблайди. Франция премьер-министри Жак Ширак эса бу аҳволни «Европа йўқолмоқда» деб баҳолайди. Люксембургнинг собиқ премьер-министри Гастон Торн эса «Европа ўзини коллектив равишда ҳалокатга маҳкум қилмоқда» деб таъкидлайди.

Капитал дунёсидаги ишсизлик, моддий етишмовчилик, айни пайтда Ғарбий Европа давлатларидаги қуролланишга зўр бериш, атом ва ядро бомбаларининг реал хавфи йигит ҳамда қизлар ўртасида келажакка ишончни йўқотмоқда. Ёшлар ўртасида оила қуришга рағбат сўниб бормоқда. Бу масалалар шу йилнинг 11—16 июнь кунлари Финляндияда дунё аҳолиси проблемалари бўйича бўлиб ўтган Биринчи Умумевропа конференциясида чуқур таҳлил қилинди. Конференцияда демографлар Ғарбий Европадаги демографик инқирознинг юзага келганлигининг туб сабабларидан бири бу мамлакатларда қуролланишга, ҳарбий мақсадларга ҳаддан ташқари кўп маблағ сарфланаётганида, деб баҳоладилар.

Хўш, ишсизлик ҳукм сураётган капитал дунёсида демографик инқироз нималарга олиб келмоқда? Энг аввало, мамлакатларнинг туб аҳолиси, янги ишчи кучлари камайиб бормоқда. Қолаверса, бу ҳол ҳар бир давлатда оддий халқнинг моддий қашшоқланишига олиб келмоқда. Аҳолининг социал, ижтимоий структураси ўзгармоқда. Бунинг натижасида тўпланаётган капитал кўплаб ҳарбий ҳаражатларга сарфланмоқда.

Айни пайтда, кейинги йилларда Европада туғилиш камайиши билан бирга умр узайганлиги кузатилмоқда. Масалан, 1951 йилда эркаклар умри ўртача 64 ёш ҳисобланган бўлса, эндиликда 71 йилга кўтарилган. Аёлларники эса 68 ёшдан 78 ёшга чиққан ва 2000 йилга бориб уларнинг ўртача ёши 81 йилни ташкил қилиши кузатилмоқда. Бу бир томондан яхши, аммо аҳолининг фаол ва пассив қисмлари — ёшлар ҳамда пенсионерлар ўртасидаги нисбатларда катта ўзгаришлар юзага келтирмоқда. Халқаро Меҳнатни ташкил қилиш статистик бюросининг маълумотларига кўра 1950 йилда ҳар мингта ишлайдиган одамга 156 ишламайдиган киши тўғри келган бўлса, 2025 йилга бориб ишлайдиган ва ишламай яшайдиганлар сони ўзаро тенглашиб қолар экан. Натижада моддий ишлаб чиқариш кескин камаяди ва аҳолини маблағлар билан таъминлаш аҳволи янада оғирлашади.

Туғилишнинг камайиб бораётганлиги ҳозирданоқ кўпчилик Ғарб давлатларига ўзининг таъсирини ўтказа бошлади. 90-йилларнинг ўрталарига бориб АҚШнинг Ғарбий Европадаги Туркиядан ташқари барча иттифоқдошлари ёшлар ҳисобига армиялари сафларини тўлдиришда катта қийинчиликларга дуч келиши кутилмоқда. Масалан, ГФРнинг НАТО ҳисобидаги армиясининг солдатлари 450 минг кишини ташкил этади. Шундан 225 минг солдат эса мажбурий хизматни ўтайди. 1994 йилга бориб 18 ёшга тўладиган ва мажбурий хизматга ярайдиган йигитлар эса 152 мингтани ташкил қилади, холос. Демак, ўз-ўзидан маълумки, ГФР келгусида НАТО олдидаги мажбуриятини бажара олмайди. Шунинг учун Бонндаги айрим генераллар аёлларни ҳам ҳарбий хизматга тортиш ташаббуси билан чиқдилар. Лекин канцлер Коль бу «ташаббус»ни рад қилганидан сўнг ҳарбийларнинг мамлакатдаги хизмат муддати 1986 йилдан бошлаб 15 ойдан 18 ойгача узайтирилди. Аммо бу ҳам шу масала юзасидан ҳал қилувчи тадбир эмаслиги тайин.

Ғарбий Европада юзага келган демографик инқироз давлатларнинг раҳбарларини бу борада ҳар хил тадбирлар ишлаб чиқишга мажбур қилмоқда. Франция ҳукумати туғилишни кўпайтириш учун кўп болали оилаларни рағбатлантириш программасини ишлаб чиқди. Бу программага мувофиқ учинчи ёки тўртинчи бола туғадиган аёллар 3 йил давомида ҳукуматдан моддий ёрдам олиб турадилар.

Буюк Британияда ва Бельгияда эса демографик инқирознинг олдини олиш мақсадида олий ўқув юртларига бериладиган маблағлар камайтирилмоқда, ўқитувчилар ишдан бўшатилмоқда.

Кўриниб турибдики, капитал дунёсида аҳолининг камайишининг «олдини олиш» ўзига хос тарзда, ҳарбийлаштириш сиёсати асосида ўтказилмоқда. Бу сиёсат эса ҳеч вақт Ғарбий Европани демографик инқироздан қутқариб қололмайди.

К. МАТЁҚУБОВ

И Н С О Ф

Маданиятнинг қай даражадалиги аёлга бўлган муносабат билан белгиланади.

М. ГОРЬКИЙ

ЯҚИНДА «ТАШКЕНТСКАЯ НЕДЕЛЯ» ҳафталигидаги эълонлардан бири эътиборимни тортди. Унда 64 ёшли ёлғиз аёл 65—70 ёшли яхши одам учраса, оила қуриш истагини билдирган...

Ҳамкасбларимиздан бирига шу ҳақда гап очгандим, елка қисиб:

— Цивилизациянинг аччиқ меваси, — деб киноя қилди.

Ҳамқишлоқ дўстим эса, буни беъмани бир мутоибага йўйиб, ишонмади.

Ҳар ҳолда бизнинг шарқликларга ўрганч бўлмаган ҳол.

Мен негадир ўша ёлғиз аёл ҳақида кўп ўйладим. Балки фарзандлари ношуд чиқиб, бедарак кетгандир ёки умр бўйи мукаммал инсонни ахтариб, ёши бир жойга боргандагина бахтини синаб кўришга жазм этгандир?

Биз «космос асрида яшаяпмиз», деган иборани кўп ишлатамиз. Агар, статистик маълумотларга ишонсак, асримиз —оилавий можаролар: қўйди-чиқдилар асри ҳамдир. Бизнинг асримизда моддий кучлар таъсирига дош бериш мушкул. Маданият ва фан бениҳоя тез ривожланаётир. Ижтимоий ҳаётнинг шакллари ранг-баранг ва турланувчан. Толғин тасаввуримизга поезд шовқинлари, телефон, самолёт, телевизор, газеталар, радио каби омиллар тўхтовсиз ўз таъсирини ўтказиб туради. Муайян тайёргарликка эга бўлмаганлар эса бу жараёнга мослашишга улгурмайдилар. Оқибатда, социал-ижтимоий, экологик муаммолар ғарам-ғарам бўлиб оёғингиз остидан чиқаверади.

64 ёшли Ибодатхон ая редакцияга ёзади:

«Ёшим етмишни қоралаб, сочим дув оқарганда сизларни озгина безовта қилишга мажбур бўлдим. Оиламизда бешта фарзанд эдик. Касалманд онамнинг раъйини қайтаролмай эрта турмушга чиқдим. 1947 йилда онамиз вафот этди. Отам 4 нафар укаларим билан қолди. 11 ойлик укам Маҳмуджонни тарбиямизга олдик. Укам дейишга тилим бормайди. Ўз фарзандимдек ўстирдим. Онам вафотидан беш йил кейин отамиз ҳам оламдан ўтди. Энди укаларимнинг парвариши бизнинг зиммамизда эди. Бу вақтда эримнинг жияни Сотиболди ҳам болалар уйидан чиқиб, бизнинг қарамоғимизга келди. Эрим эндигина 16 ёшга тўлаётган синглим Анзиратхонни жияни Сотиболдига олиб беришни маслаҳат қилди. Дастлаб қаттиқ қаршилик қилдим. Хўжайиним: мени ҳурмат қилсанг, оилам бутун бўлсин десанг, гап шу, дегандан сўнг, иккиланиб қолдим. Хуллас, Сотиболди уй-жойи йўқлиги учун «ичкуёв» бўлиб синглим билан ҳовлимизга келди. Тўйдан бир ой ўтиб синглим бетоб бўлиб ётиб қолди. Чунки дадам вафот этган тунда ёлғиз ўзи қолиб қаттиқ қўрққан. Йиллар ўтиб, икки фарзандли бўлди. Қизи Раъно бир ярим яшар, ўғли Маъруфжон 12 кунлигида Сотиболди синглимга: «Сен барибир ўласан, касалинг тузалмас...», деб оиласини ташлаб чиқиб кетди. Синглимни даволатдик. Фарзандларини оқ ювиб, оқ тарадим. Уларнинг ҳам бизни «дада», «ая» деб тили чиқди. Синглимнинг умридан бор экан, соғайиб кетди. Тенгини топиб узатдик. Йиллар ўтиб, фарзандларимиз эсини таний бошлагач, хўжайинимга: болаларимизга айтайлик, улар ўз ўтмишларини билсинлар, дедим. У киши: «— Биз дунёга келиб 3 фарзанд кўрдик, шуларни деб умр кечиряпмиз, нима қиласиз гўдак қалбини яралаб», — дедилар.

Болалар бағримизда эркин, бахтиёр улғайишди. 1973 йилда

Адаб, одоб ва одам

турмуш ўртоғим вафот этди. У киши ички ишларда 32 йил сидқидилдан хизмат қилган, областимиздаги нуфузли кишилардан бири эди. Болаларимнинг учовиям олий мактабда таҳсил олишди. Катта ўғлим Маҳмуджон 40, қизим Раъно 30, кичик ўғлим Маъруфжон 28 ёшга кирганда Сотиболди уларнинг қалбига раҳна солмоқчи бўлди. Гўё, мен унинг фарзандларини тортиб олган эмишман. Маломат ёмон. Болаларимни йиғиб бор гапни айтдим. Улар бағримга отилишиб: «Бизнинг онамиз фақат сиз...», деб йиғлашди.

Қарийб 30 йилдан сўнг Сотиболди нега болаларини эслаб қолди, деб ҳайрон бўларсиз. Эримнинг Ойимча исмли бефарзанд синглиси бор эди. У оғир дард билан ётиб қолди. Маҳмуджон билан келиним аммасиникида ётиб қараб туришди.

Кампир вафотидан олдин васият қилди: «— Ўлик-тиригим сизларники. Ўлсам уй-жойимга Маҳмуджон эгалик қилсин». Сотиболди ҳам жиян сифатида мерос талашиб, мен ҳақимда бўлмағур гапларни эл ичида тарқатиб юрибди.

Тақдир экан, ўзимиз фарзанд кўрмадик... Умримни ана шу уч фарзандга фидо қилдим.

Сотиболди бугунги кунда оиламиз тинчини бузиб, Оналик ҳуқуқимга раҳна солмоқда!».

Афсуски, тафсилотларининг ўзиданоқ ҳақиқат қай томонда экани яққол кўриниб турган бу воқеага район халқ суди совуққонлик билан қаради. Оқибатда Ибодатхон ая камсуқумлик билан тилга олмаган анча-мунча кўнгилсизликлар юз берди.

Шовқин-суронлари Фарғонанинг Сочтепасидан Тошкентга етиб келган аянчли ҳангоманинг мухтасар баёни бундай:

1976 йили Маҳмуджон ва Маъруфжон аммасининг рухсати билан унинг ҳовлисига бир уй, бир даҳлиз солади. Ҳовлини тартибга келтириб, темир дарвоза ўрнатишади.

1984 йили Сотиболди Бегматов ҳам Ойимча холанинг эски уйини бузиб, ёнига бир уй, бир даҳлиздан иборат иморат солади. Шу асно Бегматова Ойимчага қариндошликни даъво қилган ҳар икки томон унинг ҳовлисига ўз «чодир»ларини тикадилар.

1986 йилнинг декабрида Ойимча хола қаттиқ бетоб бўлиб ётиб қолади. Беморни ким парвариш қилиши керак, тўғрироғи, унинг вафотидан сўнг ҳовли кимга қолади, деган масала юзасидан жанжал кучайиб, бу ишга маҳалла комитети ва қишлоқ Совети жиддий аралашади. 1987 йил 3 январь куни маҳалла оқсоқолларининг саволига Ойимча хола:

— Менга Маҳмуджонлар қарасин. Сотиболди ғишт қўйган бўлса ғиштини, тош қўйса тошини олсин! Ҳовлини Маъруфжонга бераман. Кўнгли тортса, келиб ўтирар, — деб жавоб беради.

Ойимча холанинг бу гаплари унинг ўз қўли билан имзоланиб, васиятнома тарзида Й. Охунбобоев номидаги қишлоқ Совети раиси Р. Ҳусанова, унинг муовини С. Бегманов, маҳалла комитети раиси С. Исомиддиновнинг имзоси билан холис 11 киши иштирокида ҳужжатлаштирилган.

Лекин Сотиболди бу қарорни рад этди.

Жанжал хавфли тус ола бошлагач, маҳалла комитети Ойимча холанинг уйида иккинчи марта йиғилиш ўтказади. Роппа-роса 13 киши шу масала бўйича сўзлади. Томонлар яраштирилади. Сотиболди Бегматов Ибодатхон аяни ҳақорат қилганлиги учун кечирим сўрагандай бўлади.

Беш соатга чўзилган мажлис пайтида тўшакка михланган Ойимча хола оғир аҳволда қон тупуриб ётар, унинг бир парча бошпанасини тақсимлаш учун куйиб-пишаётган бу жанговар оломонни энди у кўрмас, эшитмасди...

ОЙИМЧА ХОЛАНИНГ вафотидан сўнг Сотиболди янгидан иш бошлади.

Маъруфжоннинг мактубидан: **«...1987 йил 9 март куни улар бизнинг нарсаларимизни ташқарига улоқтириб, Сотиболди Бегматов онамни ифлос сўзлар билан ҳақоратлади, таёқ кўтариб урмоқчи бўлди. Биз район милицияси номига ариза бергач, қишлоқ Совети, маҳалла комитети ва участка милицияси томонидан ишни суд бир ёқли қилгунга қадар ҳовли муҳрланди.**

Шунга қарамай 27 апрель куни С. Бегматов Адҳам ва Мухтор исмли ўғиллари билан ҳовлининг дарвозаси ва биз солган уйнинг полини қўпориб, 34—23 ФЕЛ юк машинасида Чинор қишлоғидаги уйимиз олдига элтиб ташлади. Бу ҳақда участка инспектори томонидан акт тузилиб, 12 майда район судига берилган. Район суди эса 8 июнда бу суднинг иши эмас деб, аризани район ижроия комитетига йўллади. Район ижроия комитети район судига қайтарди. Район суди нотариусга учранглар, деди. Нотариус эса — бу судга тегишли иш деб, — «дело»ни қабул қилмади. Яна судга бордик. Суд бўлса: энди адвокатга учранглар деди...».

Район халқ суди раиси Тиллаевдан бу сансалорликнинг сабабини сўраганимизда, у суд бу ишни кўриши учун ҳужжатлар етарли эмаслигини айтди.

Ҳолбуки, Ўзбекистон район ички ишлар бўлими бошлиғи Т. Муллажонов имзоси билан 1987 йил 12 май куни 22 варақдан иборат Бегматовлар иши район халқ суди раиси номига расмий равишда жўнатилган. Шу йилнинг 8 июнида бу ҳужжатлар негадир район ижроия комитетига юборилган.

Бу сансалорлик Ўзбекистон район юстиция органларида инсон маънавий ҳуқуқларига демократик тарзда ёндашиш суст кечаётганлигини кўрсатади.

Агар, эътибор берган бўлсангиз, С. Бегматовнинг фаолияти борган сари хавфли тус олиб бормоқдаки, бунда унинг устидан тушган асосли шикоятларни эътиборсиз қолдираётган район судининг пинҳона таъсири йўқмикин, деган хаёлга ҳам борасиз. Чунки ҳар қандай бежазо қолдирилган жиноий ҳаракат ўзидан кейинги жиноятларга зинапоя бўлиб хизмат қилаверади.

Бу вақтга келиб С. Бегматов Ойимча ая унга қолдиришни лозим кўрмаган ва 1984 йили район нотариуси томонидан тайёрланган васиятномадан нусха олишга муваффақ бўлади.

Давоми саккизинчи бетда

ЯНГИ ПЬЕСАЛАР ТЎПЛАМИ

марказий нашрларда

Москвадаги Бутуниттифоқ Авторлик ҳуқуқи агентлигининг «Янги пьесалар тўплами» деб номланган доимий нашри шу йилги 1-сонидан Ўзбекистон ССР халқ шоири Шукруллонинг «Ўғрини қароқчи урди» комедияси ҳам ўрин олган. Асарни Иттифоқ театрларида саҳналаштириш учун СССР ва РСФСР Маданият министрликлари тавсия этган. Тўпламда И. Борисованинг комедия ҳақидаги қисқача аннотацияси берилган. Асарни Ильгиз Каримов таржима қилган.

БИЛДИРИШ

Шу йил 22 сентябрь кеч соат 19.00да Алишер Навоий номидаги Давлат академик Катта театрида Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, СССР Давлат мукофоти лауреати Абдулла ҚАҲҲОР таваллудининг 80 йиллигига бағишланган тантанали кеча ўтказилади.

Кечани Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Комил Яшин олиб боради.

Саид АҲМАД

ЙЎҚОЛГАН КИТОБ

«АБДУЛЛА ҚАҲҲОР ҲАҚИДА ХОТИРАЛАР» ТУРКУМИДАН

Эллик саккизинчи йилнинг ёз ойлари эди. У пайтда мен «Муштум»да ишлардим. Кундуз соат ўн бирларда Абдулла ака кириб келдилар.

— Юринг шоир, гап бор.

Орқаларидан эргашиб коридорга чиқдим.

— Кибриё машинада бизни кутиб ўтирипти. Ёшлигимда фотога ҳам қизиққан эдим. Фоточилик ишқи яна кўнглимга тушиб қолди. Ҳозир «Динамо» магазинига кириб фотога алоқадор ашқол-дашқолларни оламиз. Илгари мен ишқибоз бўлган пайтимда суврат шиша пластинкага олинарди. Ҳозир бошқача бўлиб кетган. Сиз буни яхши биласиз. Суврат олишни ҳам, ишлаб чиқаришни ҳам ўргатиб қўясиз.

Хўп, дедиму биргалашиб кўчага чиқдик. Абдулла аканинг кулранг «Победа» машинаси бўларди. Кибриё опа ичида журнал ўқиб ўтирган экан.

— Абдулла акангиз сизга адабиётда йигирма йил устозлик қилдилар, энди сиз у кишига суврат олишда устозлик қиласиз.

Карл Маркс кўчасидаги катта «Динамо» магазинига кириб керакли жами нарсаларни олдик. Пулини тўлашга навбат келганда эр-хотин тортишиб қолишди. Кибриё опа пулини мен тўлай, деса Абдулла ака ўзим тўлайман, дейди. Шу орада Кибриё опа аразлаб қолди. Шундан кейин Абдулла ака ён берди.

— Бўпти, тўлай қолинг. Аммо вақтики келиб шу аппаратларни мен олиб берганман, деб гапирмайсиз.

— Бўпти, домлажон, — деди Кибриё опа кулиб.

Машинага юкларни ортаётганимизда Абдулла ака шундай деди:

— Ҳозир «Ўзбекистон маданияти» редакциясига кириб Саидадан рухсат олайлик. Икки кунга сизга жавоб берсин.

У пайтлар редакция хозирги «Детский мир» магазинининг тўғрисидаги бинода эди. Кириб Саидахонни чақириб чиқдим.

— Саидахон, чолингизга икки кун отпуска берасиз. Менга фото ўргатади.

— Э, — деди Саидахон. — Чакки қипсизлар. Шу фото ўлгир жонимга тегиб кетган. Шогирдингиз куни билан кўчада суврат олиб келади. Кечаси билан қизил чироқ ёқиб ишлайди. На ёзади, на ўқийди. Бу фото ўлгир ғирт вақт оладиган нарса экан. Сиз ҳам энди ишдан қолиб кетасиз, домла.

Хуллас, Абдулла аканинг боғида икки кун қолиб суврат олишни, ишлаб кўчиришни ўргатдим.

Орадан бирон ой ўтиб Саидахон Кибриё опа билан учрашиб қолган экан, ҳасратидан «чанг» чиқиб колибди.

— Айтган гапингиз бўлди. Ҳамма ишни йиғиштириб қўйиб, суврат олишдан бўшамай қолдилар. Ҳатто итимиз «Дозор»нинг ҳам сувратини беш-ўн марта олдилар. «Уруш ва тинчлик»нинг таржимасини ҳам ташлаб қўйганлар. Қисса ҳам ярмида тўхтаб ётибди. (Абдулла ака ўша пайтда «Синчалак»ни яримлатиб қўйган эдилар). «Темир оқим»ни қайта таржима қилган эдим. Устидан бир кўриб беринг, деб шунча тавалло қилдим, сурат олишдан бўшамайдилар. Бу фото бошимизга бало бўлди.

Олтмиш биринчи йили Абдулла ака телефон қилиб: «Нега дарагингиз йўқ, боққа бир келинг, шафтолилар тагига тўкилиб ётибди,» деб қолдилар.

Эртасига борсам Абдулла ака бир тегирмон сув оқадиган ариқ бўйидаги сўрида чалқамча ётиб қалин китобни ўқияптилар. Баъзан қора қалам билан китоб саҳифаларига қандайдир белги қўядилар. Оёқ шарпасини эшитиб, китобни ёнга қўйиб ўрниларидан турдилар.

— Зап келдингиз-да. Дунёда чалқамча ётиб китоб ўқишдан ёмони йўқ экан. Айниқса манавунақа қалин китобни. Қўлларим толиб кетди-я.

—Ўқимай қўяқолинг эди, — дедим кулиб.

— Жуда яхши китоб-да. Дунё халқларининг мақоллари жамланган бунга.

Абдулла ака гапини тугатмаган ҳам эдики, Кибриё опа фотоаппаратнинг тасмасидан кўтариб кепқолди.

— Аппарат офтобда қоптику. Қаранг, ғилофлари ковжираб, буришиб кетибди.

Абдулла ака менга қараб ғалати кулиш қилди.

— Эсингиздами, бошида ўзим пулини тўлай, дегандим. Ўзимники бўлса хоҳлайман офтобга қўяман, хоҳлайман сувга ботираман. Пулини хотиним тўлаган, деб эҳтиёт қилганим — қилган. Биласизми, хотин кишининг харжлаган пули латтага тугиб эшик тепасига осиб қўйилгандек гап. Кирсанг ҳам бошингга тегади, чиқсанг ҳам. Мендан сизга насиҳат: асло хотиннинг пулига нарса олманг.

Бу гапларни Абдулла ака албатта ҳазил қилиб айтаётган эди.

— Боя манаву китобни гапираётган эдим. Жуда нодир китоб. Ўқиган сарим ажабланаман. Жанубий Америка халқларининг мақоллари ўзбекларнинг мақолларини айнан ўзи. Ахир, бу халқлар ўтмишда бир-бирларини мутлақо билмаганлар. Аммо мақоллар бир хил. Бизнинг йигирмага яқин мақолимиз Африка халқларида ҳам бор. Тил бошқа, урф-одат бошқа, дин бошқа. Икки ўртада ҳеч қандай муносабат бўлмаган. Аммо мақоллар айнан бир хил. Бу китобни қизиқиб, ҳафсала билан ўқияпман. Бошқа халқлардаги бизнинг мақолга ўхшаган мақолларни териб чиқяпман. Мақол ҳақида каттагина бир мақола ёзиш ниятим бор. Фольклорчилигимизга фойдаси тегадиган мақола бўлади, деб ўйлайман.

Шу йилнинг кеч кузида Абдулла ака шамоллаб қопти, иситмаси бор эмиш, деб эшитдиму, шаҳардаги уйига бордим.

Иситмаси тушиб анча дуруст бўлиб қолган экан. Аммо ўзи ниҳоятда тажанг эди. Нима бало, эр-хотин ўртасида бирон гап ўтдимикин, деб Кибриё опага қарадим. Юзида ғашлик аломатини кўрмадим.

— Нима гап бўлди, опа, домла сал ғалатироқлар?

— Э, сўраманг. Эрталабдан бери мени ҳам диққат қилиб юбордилар. Ҳу, ёзда кўрган «Дунё халқлари мақоллари» китобини тополмаётибдилар.

— Уйни йиғиштирганингизда бирон жойга тиқиб қўйгансиз, — деб мендан кўряптилар. Уйдаги китобларни бирма-бир қўлдан ўтказдилар. Йўқ.

Абдулла ака шприц кўтариб кирдилар. У киши узоқ вақтдан бери қанд касалининг азобини тортадилар. Фақат ўзлари ишлатадиган шприц билан ўзларини укол қиладилар.

Гап нима тўғрисида кетаётганини билган Абдулла ака шприцни никелланган металл қутичага жойлар экан, ўзича деди:

— Кеча кечқурун бор эди. Манаву стулда эди. — У диваннинг бош томонига қўйилган юмшоқ стулга ишора қилди. — Эрталаб қарасам йўқ. Ўғри келса китоб оладими?

Кеча уйга Ҳамза театридан меҳмонлар келишган экан. Абдулла ака уларга китобдан турли халқларнинг бир хил мақолларини ўқиб берган экан.

— Ўртоқларингиздан биронтаси кайфда олиб кетгандир, — деди Кибриё опа.

Абдулла ака хотинига зардали бир қараб қўйди.

— Уларга тил тегизманг. Ҳаммаси дуруст одамлар. Бунақа китобни артистларга нима кераги бор. Чой олкелинг!

Кибриё опа чиқиб кетганидан кейин у:

— Гапи тўғри. Ўшалардан бири олган. Биламан, қайси бири олганини, биламан. — У машҳур бир артистнинг номини айтди. — Биз шунақа китобларни ҳам ўқиймиз, деб мақтаниш учун олган.

— Қўйинг, домла. Академкнигада танишим бор. Худди шу китобдан топиб бераман.

— Энди кераги йўқ. У китобда юзлаб белгиларим бор эди. Қайта ўқиб белги қўйиб чиқиш учун яна бир-икки ой вақт керак. Э, аттанг, бугун-эрта мақолани бошлайман деб турган эдим-а.

Ҳали-вери Абдулла аканинг тажанглиги ёзиладиган кўринмасди. Бирон гап билан чалғитмоқчи бўлдим. Домланинг Дозор деган ити бўларди.

Бегона одам шарпасини сезиши билан вовиллаб хабар қиларди.

— Домла Дозорни овози эшитилмаяптими?

Абдулла ака айтадиган гапи ўзига нашъа қилди шекилли кулимсиради.

— Нимасини айтасиз. Бошимизга жудолик тушди. Шоир рихлатга равона бўлдилар.

— Ия, — дедим ҳайрон бўлиб. — Дозор ҳам шоирмиди?

— Ҳа, у итларнинг шоири эди. Ҳатто тахаллуси ҳам бор эди. Дозориддин Дўрмоний номи билан машҳур эди. Марҳум қофияси билан вовиллаб, вазни билан увиллардди. Кибриё, тунов кунги лавҳани олиб чиқинг.

Абдулла аканинг тажанглиги ёзилганидан севинган Кибриё опа зинадан лапанглаб иккинчи қаватга, Абдулла аканинг иш кабинетига чиқиб кетди. Зум ўтмай тахта зинани ғичирлатиб, қўлида бир фотосуврат билан тушди.

Абдулла ака ишлаб чарчаган пайтларда эрмак учун қизиқ-қизиқ ишлар қиларди. У бир тахта қоғозга худди қабр тепасига қўйилган мармар лавҳага ўхшатиб суврат ишлабди. Унда араб алифбесида шундай ёзувлар бор эди. «Дозориддин Дўрмоний. Таваллуди ҳижрий 120, вафоти ҳижрий 120» деб ёзилганди. Домла шу лавҳа ёзилган картон қоғозни гараж деворига ёпиштириб фотода сувратини олиб қўйипти.

Бунақа ҳазил ишлар бошқа буюк шахсларда ҳам бўлиб турган. 1948 йилда Ғафур Ғулом ҳам касал тегиб ўлган товуғини ҳовлининг этагига кўмиб шогирдлари билан мотам мажлиси ўтказган эди. Аввал ўзи товуқнинг таржимаи ҳолини айтиб марсия ўқиган. Бизлар бирма-бир мотамсаро қиёфада марҳумнинг тухумини, тухумидан бўлган қуймоқни эслаб, жўжаларидан пиширилган қовурдоқларни, табакаларни эслаб ўтган эдик.

Дозорни эслатиб яхши қилган эканман. Домланинг чеҳраси очилиб уёқ-буёқдан гаплашиб ўтирдик.

Шу пайт телефон жиринглаб қолди. Абдулла аканинг ўзи трубкани кўтарди. Ким биландир гаплашиб, майли, келинг, деди.

— Ким экан? — деди қизиқиб Кибриё опа.

— Ким билан гаплашганимни билишинг шартми? — деди ҳазил аралаш Абдулла ака.

— Вой, домлажоне, сўрасам нима қипти. Кел, дедингиз. Меҳмон келса, овқатповқат қилайми, деб сўраяпман-да.

Абдулла ака қўл силтади.

— Овқат қилишга арзимайдиган меҳмон. Қисса ёздим, ўқиб берасизми, оборайми, деб сўраяпти. Қандоқ йўқ деёламан.

Қиссасини олиб келадиган одам келишини кутмай Домла билан хайрлашиб чиқиб кетдим.

Эртасига редакцияга бир йигит кириб, пастда сизни Абдулла Қаҳҳор кутиб турипти, деди. Шошиб тушсам, Домла «Волга»сига суяниб турипти.

У киши мен билан саломалик қилмай, туғилган кунингиз қачон? — деб сўрадилар. «Туғилган куним ўтиб кетган», дедим кулиб.

— Кечикиб бўлса ҳам табриклайман. Манаву совғаларни олинг, шоир. — У киши шундай деб машина эшигини очдилар. Ўтирғичда каттакон битта оқ қовун, қоғоз пакетда яна нималардир бор эди.

Нима қилишимни билмай туриб қолдим.

— Ҳайрон бўлманг, кечаги қиссанинг эгаси қўлёзмага қўшиб битта қовун, саккизта кабоб, тўртта нон олиб кепти. Дили оғримасин деб қайтариб беролмадим. Ҳаром нарса уйимда турмасин, дедим. Кўнглингиз тортса, ўзингиз ерсиз, тортмаса битта-яримтага берарсиз.

Бундан илгари ҳам шунақа ишлар бўлганди. Бир нўноқ драматург пьесасига қўшиб тоғорачада манти, китоби сурилиб қолган бир шоир шеърлар тўпламига қўшиб пакет тўла сомса ташлаб кетган экан. Ўшаларни ҳам Абдулла ака «Муштум»га келтириб берган эди. Шундан бери «Муштум»дагилар Абдулла акани кўрса тамшаниб турадиган бўлиб қолишган эди. Мен ҳам ҳазил қилиб: «Қўлёзма келмаяптими», деб сўрардим.

Хуллас, китоб йўқолиб, ёзилиши керак бўлган зарур бир мақола қолиб кетди. Дозориддин Дўрмоний бу фоний дунёдан боқий дунёга рихлат қилдилар. «Пора»га келган қовун билан саккизта кабоб ейилиб кетди. Аммо фото...

Ўша «Динамо» магазинидан харид қилган фотоаппарати билан Абдулла ака Европани айланди. Ҳиндистону Бирмани қадам-бақадам кезиб чиқди. Қанчадан қанча республикаларга борди. Тоғларга чиқди, денгизларда сузди. Ҳатто кемада сузиб Ҳинд океани тубидаги гиёҳлар, жониворларнинг ҳам сувратини олди. Шу аппарат билан адабиётимизнинг турли маъракаларига қатнашган адибу удаболарнинг сувратларини олди.

Устоз Абдулла Қаҳҳордан каттагина фотоархив қолди. Ҳали оққа кўчирилмаган, кўчирилса қанчадан-қанча альбомга етадиган нодир негативлар сақланиб қолган.

Эрта-индин очиладиган Абдулла Қаҳҳорнинг уй-музейи стендларини унинг ўзи олган шу сувратлар безайди.

Ғиёс ШЕРМУҲАМЕДОВ

ХЎП, БАЖАРАМИЗ

— Кечирасиз, иккинчи бу номаъқулчиликни қилмайман. Товба қилдим. .... Бўлди дедим-у, бўлди. Гап битта, энди қайтарилмайди. Э-э-э, чиқмаяпти. Бир марта афв этинглар, кечиринглар...

Эшикнинг тирқишидан мўралаб, ўрта бўйли, қош-кўзи қора, силлиқ юзли эри Ҳалимжон Бўроновнинг катта тош ойна олдида туриб олиб ниманидир машқ қилаётганига ҳайрон қараб турган Шоҳидахон, унинг йиғлаётганини кўриб эшикни шартта очди.

— Сизга нима бўлди, дадаси? Биров хафа қилдими? Ё эт-бетингиз оғрияптими?

Хотини жонсарак бўлаётганини кўрган Ҳалимжон кўзини артиб, унга қаради:

— Ишондингми, хотин. Зора, улар ҳам ишонишса.

Гап нимадалигини тушунмаган Шоҳидахон: «Ҳақиқатан ҳам, эримга бир нарса бўлди, шекилли», — деб ўйлаб, қўрқа-писа сўради:

— Нима гап, тинчликми ўзи?

— Э, нима бўларди? Устимдан тушган аризага мувофиқ комиссия текшириб, ишни расво, деб кетган эди-ку.

— Ҳа.

— Бугун менинг шахсий масалам кўрилади. Қандай қилиб бўлсаям, ялиниб-ёлвориб, йиғлаб-сиқтаб, комиссия аъзоларининг кўнглини овлашни машқ қилаяпман, хотин...

— Олдинроқ айтмайсизми, раҳматлик дадам бутун умр раҳбарлик лавозимларида ишлаб келганларини биласиз-а?

— Ҳа, албатта.

— Дадам: «Ҳеч қачон ялиниб-ёлбориш керак эмас, фақат ваъда бериш керак», — дердилар. «Хўп, бажарамиз!» Қани, айтиб кўринг-чи?

Ҳалимжон худди минбарда тургандай гердайди-да, виқор билан дабдабали овозини баралла қўйиб гапира кетди:

— Ҳурматли ўртоқлар! Мен камчиликларни бартараф этиб, ишимизни янада юқори босқичларга кўтаришга қатъият билан ваъда бераман. Ишониб топширилган масъулиятли вазифаларни албатта бажарамиз!

— Бажарамиз! — Эр-хотин ўйлашгандай булбулигўё бўлиб сайраган Ҳалимжонни ўз ишини эплолмаганлиги учун бўшатишмади, балки юқорироққа, иккиламчи хомашё ишлаб чиқарувчилар идорасига тайинлашди. Иккиламчи материаллар технологиясини тушунолмаган Бўронов уддабуронлиги билан ўз камоматини баъзи корхоналар ҳисобига пешма-пеш тўлдириб келаётганлиги сабабли тафтиш қилиниб, иши қил устида қолди.

— Бундан кейин ҳам давлат ва халқ мулкини кўз қорачиғидек асрашга, келгусида барча имкониятларни ишга солиб, ички резервлардан тўлароқ фойдаланишга ваъда бераман! — деб давом этган эди, натижаси янаям кутилмаган чиқди — халқ чолғу ансамблига ташкилотчи этиб тайинланди. Аввалига дуторни танбурдан, ғижжакни камондан ажрата олмайдиган Бўронов кўп ўтмай касалдан боши чиқмайдиган дирижёрнинг йўқлигини билдирмай баъзи концертларда ўзи дирижёрлик қила бошлади. Яхшиямки, чолғучилар дирижёр бўлса-бўлмаса чалаверишга ўрганишган эди, «янги» дирижёрнинг қўлидаги таёқчаси ҳаво чизишига ҳам аҳамият беришмади. Аммо: «Дирижёрлик касбини консерваториясиз ўрганиб олдим», деб ҳар икки гапнинг бирида оғиз кўпиртирадиган Ҳалимжон кўп ўтмай музика ёзишга киришди. Нота биладиган музикачиларга ўзи тўқиган куйларни оғзида чалиб, қоғозга туширишни буюрганда жанжал бошланиб кетди.

Хонаки мусиқа «арбоби» ансамблдан қувғин қилингандан кейин ҳам, раҳбарлар олдида: «Хўп, бажарамиз! Албатта бажарамиз!» — деб юрди-ю, номигагина бир-икки ой ишсиз бўлиб, бир куни қишлоқ хўжалик бошқармасининг бўлимига бошлиқ этиб тайинланди. «Қовун-тарвуз дарахтда ўсади, картошка помидор сингари қизариб пишгандан сўнг териб олинади», деб юрадиган янги раҳбар икки қовун пишиғи ҳам ўтмай бошқарма бўйича қуйидаги буйруққа тушди: «Ишда йўл қўйган қўпол хато ва камчиликлари учун ўз аризасига биноан бўшатилсин». Буйруқнинг охиридаги «ўз аризасига биноан» сўзларини ёздиришни ўзи бўладими?

«Иш билгандан кўра гап бил», деганларидек, Ҳалимжоннинг сўзбилармонлиги яна қўл келиб қолди. Кўп ўтмай уни шарафли лавозимга — кўчма «Шапито» циркига директор қилиб тайинлашди. Унинг хатти-ҳаракатларидан, бўлар-бўлмас гапларидан завқ олиб юрган масхарабозлар ҳазил-ҳазил билан бир кун унга парик кийгизишдида, бетини бўяб, томошабинлар билан лиқ тўлган цирк майдонига олиб чиқишди. Шу кеча ажойиб бир томоша бўлдики, циркка тушган томошабинларнинг ичаклари кулгидан узилаёзди.

Ҳалимжон томоша тугагач, уйига етиб келди-ю, хотини Шоҳидахонга масхарабозлик қилиб томошабинлар олқишига сазовор бўлганини завқ билан айтиб берди.

— Вой, дадаси, шунча йил бировларни ўрнини эгаллаб юрган экансиз. Асли ҳунарингиз масхарабозлик экан-а?!

Қаттиқ хафачилик сингари қаттиқ хурсандчилик ҳам инсон саломатлигини кескин ўзгартиради.

Бўронов бу хурсандчиликни кўтаролмади...

Ҳалимжоннинг видолашув маросимига йиғилган барча идоралардаги «ҳамкасб»лари одоб юзасидан хўжакўрсинга гапирган бўлдилар. Аммо циркдан келган икки масхарабоз ҳақиқатдан самимий кўз ёши тўкишди:

— Қадрли ҳамкасбимиз, алвидо! Энди борган ерингда тинч ёт!

Назиржон РАҲИМОВ

ГУВОҲЛАР

ДЕТЕКТИВ МАСАЛ

Бадмаст Қуён Бўривойни урди: аниқ факт.
Жабрдийда қондага кўра тузди акт.

— Қўл қўйинглар, — деди Бўри, — азиз халойиқ,
Қонун ўзи ҳал қилсин — ким жазога лойиқ!

Қани, Эчки! — имзо чеккин. Қуён безори!
— Шошаяпман... Тугаб қолар карам бозори.

— Сен кўрдинг-ку, зўравоннинг қилиғин, Мушук?!
— Ке, қўй, душман орттирмайин, бўлмайин шумшук.

— Айиқ, қўл қўй, оширайлик буни терговга!
— Тоқатим йўқ чақириғу сўроқ, ков-ковга.

Ҳамма пусиб кириб кетди инга, кавакка,
Воқе жойда Қуён, Бўри қолдилар якка.

Бу аҳволдан Қуён баттар бурун кўтариб,
Деди: «Мендан қасд олгунча кетасан қариб.

Йўлдан қолма, бир тарсаки есанг не бўпти!» —
Дея яна бир бор унинг бетига тепди...

Ғазабидан ўт чақнади Бўри кўзидан,
Ақл қочди, дарҳол қайтди қасам, сўзидан —

Тилкалади безорини бўлак-бўлакка,
Ошқозонга тушиб кетди. Қуён шумтака.

Қуриб кетсин, менга деса қонда-тартиб, —
Деди Бўри акт қоғозга лунжини артиб.

ЧИВИННИНГ ҲОЛИ

Сўзим чин:
Бир куни Чивин
Ачиган узумнинг ширасин тотиб,
Бир пасда маст бўлди, ҳушин йўқотиб.
Ўзин сиғдиролмай қолди оламга,
Алик олмай қўйди саломга.
Мучасида қувват ортгандай бўлди,
Ғингиллаши гўё наъра тортгандай бўлди.
Майса учидаги шабнамни тепди:
«Менга Шер ҳам писандмас», — девди.
Бадмастлик ёмон-да,
Қолмай, деб армонда —
Филнинг нақ бўйнига бориб ёпишди.
Фил беихтиёр
Силкиди қулоғини...
Эшитинг бу ёғини —
Чивин мажақ бўлиб ерга қапишди.
Навоий

Рассом А. ҲАКИМОВ

Хуррам МАҲМУДОВ

ЮВИЛДИ

Куни кеча Назир деган ошнамиз
Еғлиққина бир амалга сайланди.
Хурсанд бўлиб табрикладик ҳаммамиз,
Назир уни «ювиш» учун шайланди.
Эртасига ёри жўра бирлашиб,
Ресторанда амал оти «ювилди».
Роса ичиб, кайфлар ошиб, муштлашиб,
Индинига Назир ишдан қувилди.

Деҳқонобод

Боши еттинчи бетда

ИНСОФ

Ҳолбуки, бу васиятномани қонуний, деб бўлмайди. Маълумки, ҳар қандай меросхўрликка дахлдор шахслар иштирокида, энг муҳими мулк эгасининг ўзи имзолагандагина нотариус тасдиғидан ўтади ва кучга киради. 1984 йил 25 сентябрда Ўзбекистон район нотариуси томонидан тайёрланган 1739-номерли ҳужжатда бу талаблар бузилган. О. Бегматова ўша пайтда соғлом бўлишига қарамасдан унинг ўрнига бошқа шахс — **Назарова Ҳабиба (С. Бегматовнинг қудаси)** қўл қўйган. СССР гражданлик кодексининг 584- ва 592-моддаларига кўра бундай васиятнома ноқонуний ҳисобланади.

Бу масалани ажрим қилиш фақат суднинг вазифаси эканлиги қонунчиликдан мутлақо бехабар одамга ҳам аён эмасми?

Ушбу масалани муҳокама этиш пайтида ҳаммамизнинг асабларимиз ниҳоятда таранг эди. Чунки ич-ичидан ўзининг ноҳақлигини билгани ҳолда, ўзини «жабрдийда» қилиб кўрсатишга тиришаётган мўйсафиднинг пойма-пой сўзларини тинглаш оғир. Сотиболди ака биринчи аёлидан бахти очилмагани, иккинчи хотини Холдорхон ҳам қон босими (?!) хасталиги билан ўтган йили вафот этиб, эрта бўйдоқ қолгани ва тенги топилса, уйланиб ана шу ҳовлида янги рўзғор қилиш нияти борлигини дастак қилди. «Маъруфжон ва Раъно қанақасига менинг фарзандим бўлсин, мен ҳатто уларнинг онаси билан ЗАГСдан ҳам ўтмаганман. Қолаверса, улар менинг номимда ҳам эмас...».

Шу асно, Анзиратхон ая қўлимга иккита гувоҳнома тутқазди. Булар Бегматов Маъруфжон Сотиболдиевич ва Бегматова Раънохон Сотиболдиевналарга 1957 ва 1959 йилларда олинган туғилганлик тўғрисидаги гувоҳномалар эди.

Савол ортиқча. Сотиболди аканинг қўлига гувоҳномаларни тутқаздим. У буларни кўздан кечириб тўнғиллади:

— Ёлғон! Буларнинг қўлидан нималар келмайди дейсиз, кейинчалик тўғрилашган...

Суд ажримига ҳали анча бор. Лекин собиқ раис, қишлоқнинг нуфузли оқсоқолларидан бири Шарофутдин Исомиддиновнинг холис сўзларига қулоқ осмай илож йўқ:

«Қурбон Бегматовлар оиласини яхши биламан. Ибодатхон шу уч болани гўдаклигидан тарбиялаб, одам қилди. Сотиболди касал хотини билан болаларини ташлаб кетгани етмаганидай, энди ўз ўғли билан жой талашиб юрибди.

Сотиболдиниям Қурбон ака оғир йиллар етимхонадан олиб келиб, ўз фамилиясига ўтказган. Сотиболдининг отаси Норматов Маҳмуджон 1939 йили қазо қилган. Ўшанда Сотиболди 12 яшар бола эди. Онаси Отика буви 1942 йили вафот этди. Бу гапларни Сотиболдининг ўзи жуда яхши билади.

Ибодатхон бефарзанд ўтди. Ойимча холанинг ўлик-тиригида доим қараб турган ҳам у ва шу синглисининг фарзандлари.

Бугунга келиб Сотиболди қўлидан иш келадиганларни зиёфат қилиб, ҳар хил қоғозларни тўғрилаб юрибди. Менгаям келган. Зиёфат деб имондан кечмаймиз. Қонун нима дейди, билмадим, Ойимча аянинг васияти бўйичаям, инсоф юзасидан ҳам ҳовли Маъруфжонники бўлиши керак...».

Қишлоқдан жўнар чоғимизда Ибодатхон аянинг ўксиниб айтган сўзлари, хавотир тўла нигоҳлари узоқ вақтгача кўз ўнгимдан кетмади: «Мухбир болам, ҳовлисиям ордона қолсин. Болаларимга бирор шикаст етказишмаса деб, юрагим хавотирда...».

Суд ажримига ҳали анча бор...

Лекин биз суд ишларига аралашмоқчи эмасмиз. «Одил суд», «халқ суди» деймиз. Бунинг чуқур маъноси бор. Қонун кўп, лекин энг улуғ қонун оналарни ҳимоя этиш қонунидир. Дунёда ҳуқуқлар кўп, лекин уларнинг энг буюги Оналик ҳуқуқидир!

УШБУ МАҚОЛАНИ тугаллар эканман, Сотиболди ака ҳақида кўп ўйладим.

Ҳа, Сотиболди ака, сиз «буларни...» деб назарингизга илмаётган, мана шу содда, камсуқум одамлар сиз ҳали англаб етмаган эзгу ҳақиқатларга умр бўйи амал қилиб яшадилар.

Ҳамроқул АСҚАР,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ
Редколлегия: Ўлмас АКРАМОВА, Рамз БОБОЖОН, Мирсодиқ ТОЖИЕВ, Анвар МУҲАММАДЖОНОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Жавлон УМАРБЕКОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Анатолий ҚОБУЛОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Комил ЯШИН.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош редактор — 33-52-91, 32-57-42; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь — 33-49-93; секретариат — 32-58-49, БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; сатира ва юмор — 32-54-71.

Издается на узбекском языке
Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р — 13001 Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. 3148. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 11 12